

Detaljplan för *Kyrkberget 7 m.fl.* Strängnäs, Strängnäs kommun

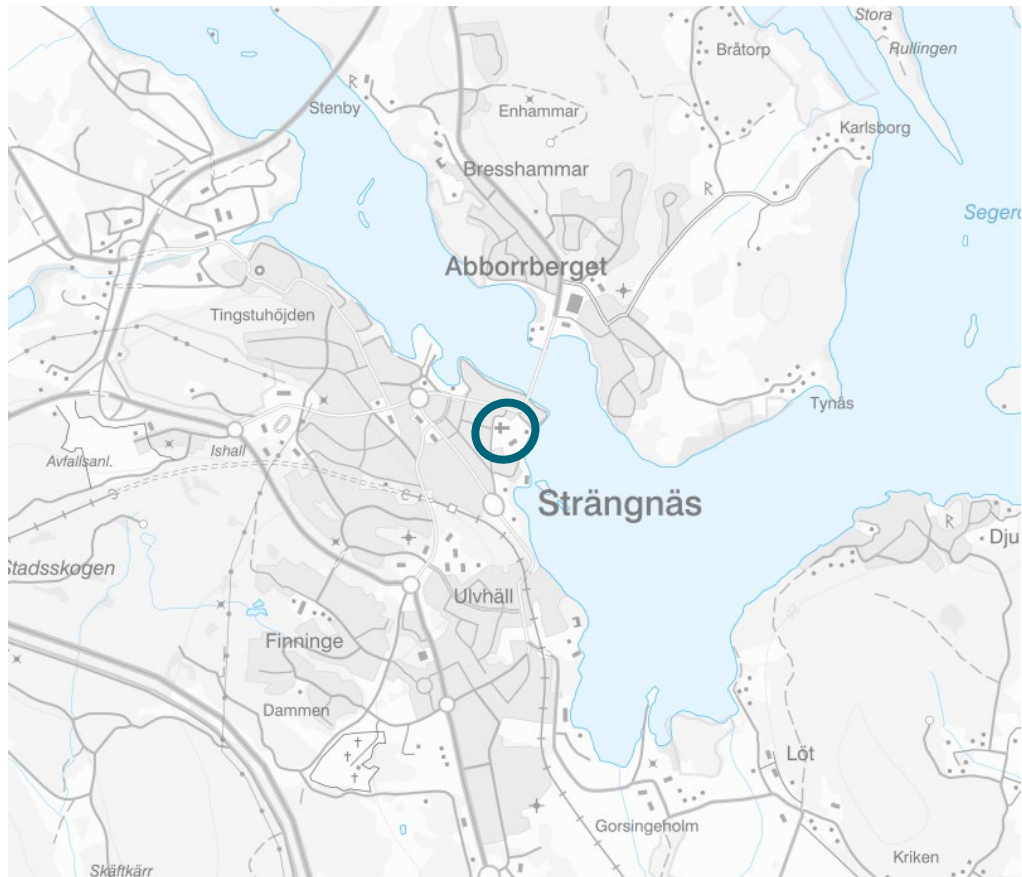
Fastigheter: Kyrkberget 7 m.fl.
Dnr: MSN/2021:210
Datum: 2024-02-16

Samhällsbyggnadskontoret
Planenheten

Jonathan Nilsson, Daniel Quick &
David Sundholm
Planarkitekter

Ungefärlig lokalisering av planområdet

Tillhörande handlingar

- Plankarta med bestämmelser
- Planbeskrivning
- Miljökonsekvensbeskrivning
- Gestaltungsprogram
- Utredningar
- Fastighetsförteckning (Finns hos kommunen)

Strängnäs kommun

Nygatan 10

645 80 Strängnäs

Fax 0152-290 00

Tel 0152-291 00

kommun@strangnas.se

Bankgiro 621-6907

www.strangnas.se

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	4
PLANENS SYFTE OCH HUVUDDRAG	6
Syfte.....	6
Planförfarande	6
Tidsplan	6
Underlag och utredningar	7
PLANDATA	14
Lägesbestämning	14
Areal.....	14
Fastighetsägare.....	14
TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDE	14
Översiktsplan	14
Övriga strategiska styrdokument.....	15
Planprogram	18
Gällande detaljplaner	18
Agenda 2030	18
Miljömål	20
Kommunala beslut.....	21
Förenlighet med 3, 4 och 5 kap MB.....	21
Riksintressen	23
PLANOMRÅDETS FÖRUTSÄTTNINGAR	26
Stadsbild och kulturmiljö	26
Befintlig bebyggelse.....	36
Offentlig- och kommersiell service	68
Natur, grönområde & rekreation.....	68
Gator och trafik.....	72
Vattenområde	72
Markförhållanden.....	73
	4

Människors hälsa och säkerhet	75
MOTIV TILL DETALJPLANENS REGLERINGAR	77
Användning av mark och vatten	77
Egenskapsbestämmelser för allmän plats	78
Egenskapsbestämmelser för kvartersmark.....	79
Genomförandetid.....	83
PLANFÖRSLAG	84
Bebyggelse	86
Offentlig- och kommersiell service	91
Natur, grönområde & rekreation.....	91
Gator och trafik.....	96
Vattenområde	101
TEKNISK FÖRSÖRJNING	103
Vatten och avlopp.....	103
Energiförsörjning	104
Avfall	105
Telefoni och bredband.....	106
KONSEKVENSER AV PLANENS GENOMFÖRANDE	106
Sociala konsekvenser.....	106
Tillgänglighet	108
Stadsbild/Kulturmiljö	109
Miljökvalitetsnormer	127
Människors hälsa och säkerhet.....	128
Strategisk miljöbedömning - MKB.....	128
GENOMFÖRANDEBESKRIVNING	137
Organisatoriska frågor	137
Fastighetsrättsliga frågor och konsekvenser.....	138
Ekonomiska frågor.....	139
MEDVERKANDE	139

PLANENS SYFTE OCH HUVUDDRAG

Syfte

Syftet med detaljplanen är att möjliggöra för en utveckling av verksamheterna på Kyrkberget med hänsyn till de höga kulturmiljövärdena inom, och i närheten av, planområdet. Planförslaget möjliggör ny bebyggelse för att lösa de identifierade funktionella behov och verksamhetskrav för Kyrkbergets olika fastighetsägare och aktörer.

Planförfarande

Detaljplanen handläggs med utökat planförfarande i enlighet med plan- och bygglagen (2010:900, PBL). Detaljplanen bedöms innebära ett stort allmänintresse vilket kommer att resultera i flertalet och utökade insatser under samråds- och granskningsperioderna. Enligt den framtagna undersökningen om betydande miljöpåverkan kan planens genomförande innebära en betydande påverkan. Därför har en Miljökonsekvensbeskrivning (MKB) tagits fram som främst har avgränsats till kulturmiljö, arkeologi och naturmiljö som bedömer planens miljöpåverkan.

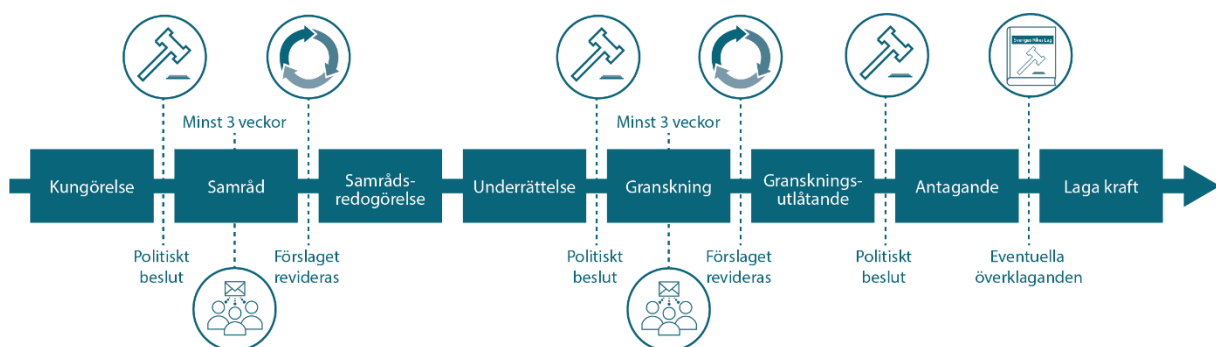

Illustration över planprocessen för utökat förfarande.

Tidsplan

Illustration av projektets preliminära tidsplan.

Underlag och utredningar

Nedan redovisas en sammanfattning av de undersökningar och utredningar som har tagits fram som underlag för detaljplanen. För samtliga rapporter med tillhörande bilagor i sin helhet besök detaljplanens projektsida: [Kyrkberget 7 med flera - Strängnäs kommun \(strangnas.se\)](https://strangnas.se).

Dagvattenutredning

Som underlag för detaljplanen har en dagvattenutredning genomförts av *Bjerkning* och presenteras i rapporten *'PM Dagvatten – Domkyrkoberget. Kv. Kyrkberget m.fl., Strängnäs kommun'* (2023-04-28, rev.2024-02-05).

Syftet med dagvattenutredningen är att visa de förändringar den planerade exploateringen innebär för dagvattenflöden samt föroreningsinnehåll. Utredningen visar på dagvattenåtgärder samt åtgärder för hantering av skyfall inom planområdet med mål att exploateringen inte ska medföra negativa konsekvenser för planområdet, dagvattenrecipienten eller för omkringliggande mark.

Planområdet ligger mellan två recipienter, Mälaren-Tynnelsöfjärden och Mälaren-Gisselfjärden. Båda recipienterna har ekologisk status "måttlig" och kemisk status "uppnår ej god".

Åtgärder föreslås genom lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) med infiltration. De mest förorenande ytorna, parkeringsplatser, föreslås avledas till nedsänkta växtbäddar eller krossdiken för rening och infiltration. Nya takytor föreslås avledas via stuprör ytligt till gräsytor. Regnskördartunnor kan också användas för uppsamling av takdagvatten och återanvändning av dagvatten. En total fördröjningsvolym på 29 m³ krävs för att nå riktlinjer från SEVAB.

Åtgärderna syftar till att förbättra möjligheterna till att uppnå miljö kvalitetsnormerna (MKN) hos recipienten. Efter utbyggnad inom planområdet och med föreslagna åtgärder för dagvatten uppnås erforderlig fördröjningsvolym och föroreningsinnehållet beräknas att minska till recipienten. Planen bedöms därför inte försvåra för recipienten att uppnå MKN. För att säkerställa dagvattenanläggningarnas funktion är regelbunden skötsel nödvändig.

Ett förslag på hur området kan höjdsättas för att undvika stående vatten på olämpliga platser och säkert avleda skyfallsflöden presenteras i utredningen. Skyfallsytor föreslås för att minska risken för översvämning nedströms planområdet. Dessa ytor är lokaliserade i de södra delarna av Månssons trädgård.

Mark- och miljöundersökning

Som underlag för detaljplaneprocessen har en kombinerad geoteknisk- och markmiljöteknisk undersökning genomförts av *Bjerking* inom planområdet för att studera områdets geotekniska förutsättningar samt föroreningssituationen.

Undersökningen gällande föroreningar delades upp i två geografiska områden. En undersökning genomfördes uppe på Kyrkberget och den andra genomfördes i Månssons trädgård. Nedan följer en beskrivning av de genomförda undersökningarna.

Kyrkberget

Undersökningen presenteras i rapporterna *'Markteknisk undersökningsrapport - Miljö- och Geoteknik' (2022-09-14)* och *'Projekterings PM – Miljö- och Geoteknik' (2024-01-22)*.

Den miljötekniska markundersökningen genomfördes den 4 maj 2022 med skruvprovtagning i åtta provpunkter med hjälp av borrhandsvagn. Samtliga jordprover uttogs som samlingsprov, vars mäktighet anpassades till variationer i jordlagrens karaktär för att utbredning av eventuella föroreningarna i djupled skulle kunna avgränsas. Provtagning utfördes till ett djup mellan cirka 1,5–3,0 m, från markytan till bedömt naturligt avlagrad sand, siltig sand eller siltig torrskorpelera. I naturligt avsatta jordlager misstänks ingen förorening.

Analysresultaten visar att koppar i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för mindre känslig markanvändning (MKM) förekommer i fyllningen i två provpunkter. I övriga jordprover uttagna från fyllning visar analysresultaten att det förekommer bly i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för känslig markanvändning (KM), samt i några punkter även kvicksilver och koppar i halt över KM. Bly, kvicksilver och koppar är ämnen som är vanligt förekommande i så kallade "kulturlager", en arkeologisk benämning på fyllning/jordlager med lämningar eller spår av mänsklig aktivitet.

I jordprov uttaget från siltig torrskorpelera har analysresultaten visat förekomst av kobolt i halt över KM. I prov från fyllning PFOS och PFAS₁₁ påvisats i halt över laboratoriets rapporteringsgräns, men under KM. Analysresultaten visar även att lakhalten av koppar i fyllning med påvisad totalhalt av koppar över MKM ligger över gränsvärdena för icke-farligt avfall.

Utförd riskbedömning har resulterat i slutsatsen att det inte krävs saneringsåtgärder inför uppförandet av nya byggnader inom området. Dock krävs särskild hantering och deponering av förorenade massor i samband med markarbeten inom området. I fyllningen har PFOS och

PFAS11 påvisats, varför det rekommenderas att kontakta mottagningsanläggningarna för deras bedömning om möjlighet till omhändertagande inför eventuella schaktarbeten.

Alla påvisade föroreningar ska omgående anmälas till Miljöenheten i Strängnäs kommun, i enlighet med Miljöbalken 10 kap. 11 §.

Miljöenheten har meddelat att de anser att det är lämpligt att påvisade föroreningar åtgärdas när de nya byggnaderna ska uppföras och det finns grävutrustning på plats, för att undvika att föroreningar byggs in under byggnaderna. Hur det säkerställs att föroreningar åtgärdats ska beskrivas i en anmälan om efterbehandling av förorenat område i enlighet med § 28 förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Anmälan ska lämnas till Miljöenheten i Strängnäs kommun, senast sex veckor innan markarbeten påbörjas. Markarbeten i förorenade massor får inte påbörjas förrän Miljöenheten meddelat beslut om godkännande. Om nya föroreningar upptäcks vid markarbeten ska Miljöenheten informeras omgående. Miljöenheten beslutar om åtgärdsåtgärder och försiktighetsåtgärder.

Månssons trädgård

Undersökningen presenteras i rapporten *'PM Miljöteknisk markundersökning – Månssons Trädgård, Strängnäs kommun' (2022-10-14)*.

Den markmiljötekniska undersökningen i Månssons trädgård genomfördes den 25 augusti 2022 med skruvprovtagning i nio provpunkter med hjälp av borrhandsvagn. Fyra samlingsprover och ett enhetsprov har analyserats med avseende på metaller, PAH och en screening för bekämpningsmedel.

Analysresultaten visar att kvicksilver samt summa av DDT och dess nedbrytningsprodukter förekommer i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för känslig markanvändning (KM) i ytliga marklager i östra delen av undersökningsområdet. Påvisade halter understiger dock Naturvårdsverket generella riktvärden för mindre känslig markanvändning (MKM), vilket är de riktvärden som bedömts tillämpbara på platsen. Påvisade halter bedöms därför inte utgöra någon risk för negativ påverkan på människors hälsa eller miljön vid nuvarande markanvändning.

Alla påvisade föroreningar ska omgående anmälas till miljöenheten på Strängnäs kommun, i enlighet med upplysningsskyldigheten i Miljöbalken kap 10 § 11.

Geoteknisk utredning

Vilket tidigare har beskrivits har en kombinerad geoteknisk- och markmiljöteknisk undersökning genomförts av *Bjerkning* som underlag för detaljplanprocessen. Den

geotekniska undersökningen som genomfördes på Kyrkberget presenteras i rapporterna 'Markteknisk undersökningsrapport - Miljö- och Geoteknik' (2022-09-14) och 'Projekterings PM - Miljö- och Geoteknik' (2024-01-22).

Undersökningen, sondering och provtagning, genomfördes under maj och augusti 2022 med borrhavn. 16 jordbergssonderingar genomfördes för kontroll av jordlager samt bergets överyta. Jordlagerföljden består i allmänhet överst av ett lager fyllning ovan friktionsjord vilandes på berg. Ställvis förekommer kohesionsjord under fyllningen eller den naturligt avlagrade sanden. Bergets överyta har påträffats mellan cirka 1,4 – 4,6 m under markytan. Berget har påträffats som ytligast i området sydväst om domkyrkan.

Fyllningens mäktighet varierar i undersökta punkter mellan cirka 0,2 – 2,0 m. Innehållet utgörs i huvudsak av sand och grus. Det förekommer även silt, lera och sten i fyllningen. Ställvis har även tegel, murbruk, träbitar, benrester och rottrådar noterats. För fältanteckningar, se Bilaga 1 i tillhörande MUR.

Kohesionsjorden utgörs av lera som genomgående är av torrskorpekaraktär. Den totala lermäktigheten, i de punkter där lera påträffats, uppgår till mellan cirka 0,4 – 0,9 m. Leran sträcker sig ned till mellan cirka 0,8 – 2,5 m djup från befintlig markyta. Leran har klassificerats som siltig lera.

Friktionsjordens mäktighet varierar i undersökta punkter mellan cirka 0,2 – 3,8 m. Friktionsjorden utgörs överst av upp till cirka 1,8 m sand ovan morän. Sanden bedöms vara siltig. Friktionsjorden bedöms vara medelfast till fast. Notera att ett flertal block har genomborrats vid sondering i moränen. Berget har inte undersökts närmare. Nivån för bergets överyta är svårbedömd i vissa Borrpunkter, detta då berget antingen kan vara något uppsprucket alternativt att det förekommer block direkt ovan berget. Nivån på bergets tolkade överyta kan således skilja sig från den verkliga.

I rapporten sammanfattar *Bjering* att de geotekniska förutsättningarna för grundläggning av de planerade byggnaderna bedöms som goda. Före grundläggning skall dock förekommande mulljord, fyllning och finjord (lera) schaktas bort. Trots det att ett mindre skikt av lera har noterats i två provpunkter bedöms det inte finnas någon risk för vare sig ras eller skred inom, eller i närheten av, planområdet. Gällande erosion bedöms påverkan som mycket liten men att grusade ytor kan komma att påverkas i mindre omfattning.

Arkeologisk utredning

Planområdet ligger inom fornlämning L1938:1114 som är kulturlager med bland annat bebyggelserester från det äldre Strängnäs. Inom planområdet och omkring domkyrkan finns det även flertalet fornlämningar som främst består av runstenar. På Kyrkberget har det genomförts ett flertal arkeologiska undersökningar under åren som huvudsakligen har visat på gravar, skelett från främst historisk och förhistorisk tid eftersom det finns uppgifter om att det kan finnas gravar från yngre järnålder.

Det har inte genomförts någon ytterligare arkeologisk undersökning som underlag för denna detaljplan. Genomförandet av de kombinerade geotekniska- och markmiljötekniska undersökningarna har dock översetts av arkeologer utsedda av Länsstyrelsen men inga nya fynd av värde identifierades.

I en tjänsteanteckning (2888-2022-5) bedömer Länsstyrelsen att de arkeologiska resultat som finns att tillgå från genomförda borrhövar i nuläget är tillräckliga. Fastighetsägarna lyfte att det finns en önskan om att genomföra en sonderande arkeologisk förundersökning för att skapa en tydligare bild över den arkeologiska situationen uppe på Kyrkberget. Länsstyrelsen gör dock bedömningen i tjänsteanteckningen att även om en sonderande arkeologisk förundersökning ger en betydligt bättre bild av kulturlagerförhållandena är inte detta avgörande för det fortsatta projektarbetet.

Innevarande begäran om arkeologiska åtgärder (ärende 431-2888-2022) hålls tills vidare vilande av Länsstyrelsen. Ärendet stängs inte utan hålls öppet för att vara kanalen för fortsatt dialog mellan parterna.

Naturvärdesinventering – NVI

En naturvärdesinventering har genomförts av *Naturföretaget* under våren 2023 som underlag till detaljplanen. Inventeringen och bedömningen av förslagets genomförande presenteras i rapporten *'Naturvärdesinventering vid Strängnäs domkyrka, Strängnäs kommun' (2023-11-28)*.

Inventeringen genomfördes den 11 maj och totalt pekades sju naturvärdesobjekt ut i området. Ett med klass 2 (Högt naturvärde), fem med klass 3 (Påtagligt naturvärde) och ett med klass 4 (Visst naturvärde). En skyddad art (gullviva) påträffades och fem rödlistade arter. Av de sju träd som inventerades klassades tre med Högt naturvärde, ett klassades med Påtagligt naturvärde och tre med Vist naturvärde. Fyra av träden uppfyller något av kriterierna för att klassas som särskilt skyddsvärda träd enligt Naturvårdsverkets åtgärdsprogram.

Bland de fågelfynd som har registrerats i området tidigare bedömdes sju rödlistade fågelarter som relevanta att ta upp i denna rapport. Naturföretagets samlade bedömning är att inga av de skyddade artpopulationerna i rapporten kommer påverkas negativt på lokal, regional eller nationell nivå av den planerade exploateringen. Även för fågel- och fladdermushabitat bedöms inte detaljplanen innebära några påtagligt negativa effekter.

Det har även gjorts en bedömning av detaljplanens påverkan på habitat för andra fåglar och fladdermöss för att avgöra om det borde genomföras riktade artinventeringar. Naturföretagets bedömning där är att detaljplanen inte kommer innebära några påtagliga negativa effekter på habitatet för fåglar och fladdermöss så länge man vidtar åtgärder för att säkerställa att områdets belysning inte försämrar förutsättningarna för fladdermöss. Mer information om planens konsekvenser för naturmiljön beskrivs under rubriken *Naturvärden* under kapitlet *Planförslag*.

Kulturmiljöunderlag

Som underlag för detaljplanearbetet har *Domfors Kulturmiljö* getts i uppdrag av huvudmännen att ta fram ett kulturmiljöunderlag för det berörda planområdet. Kulturmiljöunderlaget har tagits fram under 2022-2024 och har utgjort ett vägledande och rådgivande underlag till detaljplanearbetet. Kulturmiljöunderlaget presenteras i rapporten *'Kulturmiljöunderlag – Inför upprättande av ny detaljplan för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun' (2024-02-09)*.

I kulturmiljöunderlaget presenteras inledningsvis en introduktion till projektet för Kyrkberget, grundläggande förutsättningar samt områdets historiska kontext. Majoriteten av kulturmiljöunderlaget utgörs av en beskrivning av befintlig bebyggelse samt områdets kulturvärden. Varje befintlig byggnad beskrivs genom dess historiska kontext, kulturhistoriska värde samt karaktärsdrag. I slutet av varje byggnadsbeskrivning presenteras rekommendationer till detaljplanen för att säkerställa att byggnaderna och deras höga kulturvärden inte förvanskas.

Kulturmiljöunderlagets avslutande kapitel beskriver den planerade tillkommande bebyggelsen och dess påverkan på områdets känsliga kulturmiljö och riksintresse. Det näst sista kapitlet innefattar en studie gällande utblickar, siktlinjer och hur den tillkommande bebyggelsen påverkar dessa eller inte. I det sista kapitlet presenteras en beskrivning av den påverkan som planförslaget bedöms innebära för både riksintresset för Kulturmiljö samt den lokala kulturmiljön och KML. Den sammanfattande bedömningen i Kulturmiljöunderlaget är att de tillkommande byggnadsvolymer är utformade och inpassade i den känsliga kulturmiljön med stor hänsyn och varsamhet. Samtidigt som det beskrivs att placeringarna av de nya byggnadsvolymer förhåller sig till området historiska mönster beskrivs det även

att de kommer att påverka de rumsliga sammanhangen då utblickar från bland annat Månssons trädgård bryts. Läs mer under "Stadsbild/kulturmiljö".

Gestaltningssprogram

AART Architects och Bach Arkitekter har i samarbete med huvudmännen upprättat ett gestaltningssprogram. Underlaget presenteras i 'Gestaltningssprogram – Samrådshandling, Domkyrkoberget, Strängnäs' (2024-02-09). Gestaltningssprogrammet behandlar både generella gestaltningssprinciper som gäller för hela Domkyrkoberget och tillkommande byggnader, samt sådana som gäller specifikt för dess olika delar. I gestaltningssprogrammet presenteras kvalitetsprinciper för områdets struktur, gestaltning och funktion med utgångspunkt i tidigare framtagna dokument. Programmet behandlar både allmän plats och kvartersmark.

Gestaltningssprogrammet är ett hjälpmedel för styrning av den yttre miljös utformning. Kommunens och byggherrarnas gemensamma ambitioner redovisas i gestaltningssprogrammet för att säkerställa att en god helhetsutformning uppnås vid genomförandet. Målsättningen är att gestaltningssprogrammet ska utgöra ett stöd och en gemensam utgångspunkt vid detaljplanering, bygglovshantering och projektering.

Gestaltningssprogrammets inledande delar beskriver projektets bakgrund och syfte, Kyrkbergets historiska bakgrund samt Kyrkbergets nutida behov. Avslutningsvis presenteras gestaltningssförslag för den tillkommande bebyggelsen i form av en övergripande illustrationsplan samt sektioner, skisser och renderingar som visar de tillkommande byggnaderna i den befintliga miljön och kontexten.

Miljökonsekvensbeskrivning

Parallellt med framtagandet av övriga underlag samt planhandlingarna har en Miljökonsekvensbeskrivning (MKB) tagits fram av WSP. MKB:n är ett underlag och en bilaga till planhandlingarna och presenteras i rapporten: *Kyrkberget – tillhörande detaljplanen för Kyrkberget 7 m.fl. - Samrådsversion (2024-02-09)*.

Miljökonsekvensbeskrivningen inleds med att presentera bakgrund och syfte med projektet, hur miljöbedömningsprocessen går till samt en kort beskrivning av planförslaget i form av plankartan. Sedan presenteras de tre teman som MKB:n har avgränsats till: kulturmiljö, arkeologi och naturmiljö.

I relation till kulturmiljön beskrivs detaljplanen innebära såväl positiva som negativa effekter för kulturmiljön. De negativa aspekterna är främst kopplade till de tillkommande byggnadernas lokalisering och placering medan de positiva aspekterna grundas i att

tillgängligheten till Kyrkberget förbättras samt att den föreslagna arkitekturen och skalan är värdig Kyrkberget och ansluter till den kulturhistoriska miljön. De positiva effekterna bedöms dock inte väga upp de negativa och sammantaget bedöms planen innebära måttliga till stora negativa konsekvenser ur kulturmiljöaspekt.

I relation till naturmiljön bedöms inte planförslaget medföra en negativ inverkan på strandskyddets syften eller bevarandestatusen för någon av artskyddsförordningen skyddade arter som påträffats inom planområdet. Trots det att naturvärden som är klassade som höga påverkas bedöms intrånget som litet och den sammantagna bedömningen är därmed att planförslaget enbart medför små negativa konsekvenser för naturmiljön. Detta med förutsättning att belysningen inom planområdet begränsas med hänsyn till en eventuell förekomst av fladdermöss. Om belysningen inte anpassas till en eventuell förekomst av fladdermöss, bedöms planförslaget medföra måttliga till stora negativa konsekvenser för naturmiljön.

PLANDATA

Lägesbestämning

Planområdet är beläget i Strängnäs stads östra delar. Strängnäs domkyrka är belägen på en höjd med utblick över Mälaren och invigdes redan i slutet av 1200-talet. Domkyrkan och Kyrkberget har sedan Strängnäs grundades haft en central roll i staden med dess strategiska läge.

Areal

Planområdet omfattar drygt 3,4 hektar.

Fastighetsägare

Planområdet omfattar flertalet fastigheter med olika fastighetsägare. Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö äger majoriteten av marken inom planområdet. Övriga fastighetsägare är Strängnäs stift, Statens fastighetsverk, Stiftelsen Europaskolan och Strängnäs kommun.

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDE

Översiktsplan

Syftet med projektet ligger i linje med de riktlinjer som presenteras i *'Översiktsplan Strängnäs kommun' (2014)*. I översiktsplanen pekades området ut som ett område att bevara, men samtidigt utveckla som offentligt rum där satsning ska ske med hänsyn till berörda riksintressen, värdefulla kulturmiljöer och tillgängligheten till området. Domkyrkan och

miljöerna omkring den presenteras som en av kommunens mest besökta turistmål tack vare det stora kulturhistoriska arvet.

Vilket även faller in under 'Översiktsplan Strängnäs kommun' (2014) utvecklingsstrategier och tema 2: "Främja ett levande stadsliv i kommunens centralort". Temat utgår ifrån att stärka Strängnäs stads roll som nod för kultur-och nöjesaktiviteter genom att vidareutveckla och stärka ortens offentliga miljöer genom bland annat en större hänsyn och tillgänglighet för barn och personer med funktionsvariationer.

Övriga strategiska styrdokument

Fördjupning av översiktsplan (FÖP)

I 'Fördjupning av översiktsplanen Strängnäs stad – Härad' (2009) är inte planområdet markerat som ett utvecklingsområde.

Grönplan

I 'Grönplan del B1, Strängnäs stad – Härad' (2009) finns det en historisk beskrivning av Månssons trädgård som ligger i direkt anslutning söder om Domkyrkan. År 1640 var trädgården angiven som Biskopens trädgård då det troligtvis odlades grönsaker till biskopens kök här. Under den första halvan av 1900-talet var det trädgårdsmästare Månsson som tog hand om trädgården varav den i folkmun började kallas för Månssons trädgård. Trädgården, eller parken som den är idag, ägs och sköts av Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö.

Centrumutvecklingsprogram

I kommunens 'Centrumutvecklingsprogram för Strängnäs stads stadskärna' (2015-05-25) beskrivs det att stadens utveckling har präglats av att domkyrkan etablerades på Kyrkberget då det finns tydliga avtryck från medeltida oregelbundna gatumönster i staden.

I syfte att både förvalta riksintresset för kulturmiljövård och samtidigt utveckla stadens fysiska kvalitéer uttrycks det att särskild omsorg vid utformning av offentliga miljöer bör tas vid vissa utpekade områden. Området runt Domkyrkan beskrivs som ett sådant samtidigt som Kyrkberget är en av stadens viktigaste målpunkter redan idag.

I centrumutvecklingsprogrammet ställer sig kommunen positivt till en utveckling av domkyrkoförsamlingens verksamheter då detta skulle innebära ett ökat flöde av besökare inom området. Kommunen gör även bedömningen att en sådan utveckling även skulle inverka positivt på verksamheterna inom övriga delar av staden och bidra till upplevelsen och attraktiviteten i stadskärnan.

Stadsbyggnads- och kulturmiljöprogram

I ”Stadsbyggnads- och kulturmiljöprogram för Strängnäs kommun” (Strängnäs-Härad-Tosterön) från 2012 ingår Kyrkberget som ett karaktärsområde (A2), i dokumentet beskrivs förhållningssätt till ny- och ombyggnad samt underhåll inom området enligt följande: ”Flera enskilda byggnader inom området har ett högt kulturhistoriskt värde. Rivning av dessa bör ej ske.

Ombyggnad och underhåll skall utföras på ett sätt som är arkitektoniskt, material- och hantverksmässigt förenligt med byggnadens karaktär och historia och med utgångspunkt i beskrivningarna i avsnittet Värden och kännetecken och bilagan Arkitektoniska kännetecken för äldre byggnader i Strängnäs och Mariefred.

Komplementbyggnad kan tillkomma för att stödja befintlig verksamhet men prövas restriktivt. Den ska till volym, placering, utformning och material anpassas efter tomtens/fastighetens förutsättningar och gestaltas som komplementbyggnad, se bilagan Komplementbyggnader och inhägnader.

Ny användning kan vara möjlig om kulturvärdena inte påverkas negativt men prövas restriktivt och skall vara av vikt för att området skall kunna nyttjas.” (Strängnäs Stadsbyggnads- och kulturmiljöprogram, sid 25).

Avsiktsförklaring

För att säkerställa en gemensam vision för projektet Domkyrkoberget har det tagits fram och signerats två avsiktsförklaringar.

Den 1 september 2014 skrev Strängnäs kommun och Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö på en avsiktsförklaring avseende utveckling av området på och runt Kyrkberget i Strängnäs kommun. Syftet med avsiktsförklaringen var att lyfta fram de gemensamma ansträngningar som de båda parterna har enats om gällande en utveckling av området på och runt Kyrkberget.

I avsiktsförklaringen beskrevs de två parternas åtaganden. Det är parternas avsikt att:

- med denna avsiktsförklaring som grund verka för en utveckling och breddning av verksamheterna på och runt domkyrkoberget i linje med det av Strängnäs kommun framtagna förslag till program för stadsutvecklingen samt Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö framtagna mål för verksamheten

- parterna aktivt deltar i utvecklingsarbetet genom deltagande i möten som syftar till att driva projektet framåt och mot dess uppsatta mål
- i förekommande fall gemensamt uppvakta statliga myndigheter för att skapa förståelse för projektet och visa på möjligheterna för verksamheterna och på de positiva konsekvenser som en utveckling runt domkyrkan skulle innebära dels för Strängnäs domkyrkoförsamlings verksamhet, dels för stadsutvecklingen i övrigt
- visa hur riksintressets värde kan förstärkas och utvecklas för framtiden samtidigt som man genom nytillskott och breddning av verksamheterna ökar platsens, byggnadernas och bebyggelsemönstrets betydelse i staden så att riksintressets kärnvärden långsiktigt säkras genom projektet

Avsiktsförklaringen signerades av Kommunstyrelsens ordförande och Johan Dalman i form av Domprost.

Den 29:e juni 2019 togs det fram en ny avsiktsförklaring, denna gång för alla huvudmän att signera, vilken ersatte den tidigare från 2014. Denna syftar till att, inför fortsatt arbete, formulera gemensamma utgångspunkter, riktlinjer och åtaganden för utvecklingen av Kyrkberget med följande åtaganden:

- att enskilt och tillsammans i olika konstellationer arbeta med att utveckla såväl egna som gemensamma verksamheter på Kyrkberget
- att enskilt och tillsammans arbeta med att utveckla förutsättningarna i den fysiska miljön, såväl byggnader som omgivning, så att de svarar mot de grundläggande verksamhetsvisionerna
- att aktivt medverka i arbetet genom deltagande i samråd och arbetsgrupper
- att, inom respektive organisation, utse en person ansvarig för samordning med de andra huvudmännen
- att i förekommande fall gemensamt uppvakta statliga myndigheter och andra aktörer för att informera om och skapa stöd för projektet
- att i externa kontakter och kommunikation visa på projektets betydelse för respektive verksamhet och för området i sin helhet

- att efter egna beslut ställa resurser till förfogande för projektets utveckling och genomförande
- att ansvara för sina egna kostnader om inte annat är överenskommet

Avsiktsförklaringen signerades av Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö, Strängnäs stift, Statens fastighetsverk, Kungliga biblioteket, kommunstyrelsens ordförande och Stiftelsen Europaskolan.

Planprogram

Planarbetet föregås inte av något programarbete.

Gällande detaljplaner

Gällande detaljplan för området 'Kv. Kyrkberget m.fl.' (0486-P91/10) vann laga kraft 1991-06-25. Hela planområdet omfattas av bestämmelsen Q – 'Med Q betecknat område skall utgöra reservat för befintlig kulturhistorisk värdefull bebyggelse. Ny byggnad med i huvudsak samma utformning får endast uppföras om befintlig byggnad till väsentlig del förstörs av våda.' I gällande detaljplan möjliggörs det även för bostäder, handel, parkering samt vattenområde.

Agenda 2030

Agenda 2030 är den utvecklingsagenda med 17 olika mål och tre hållbarhetsperspektiv som antogs av Förenta nationernas generalförsamling år 2015. Målen togs fram med utgångspunkt i de tre perspektiven social, miljömässig respektive ekonomisk hållbarhet. 2019 beslutade kommunfullmäktige att kommunens arbete ska genomsyras av hållbarhetsaspekterna och de globala målen i Agenda 2030.

Nedan kommer de mål som är tillämpliga för detaljplaneprojektet att presenteras. Målen är tillämpliga i olika utsträckning och kommer kort att beskrivas nedan.

Mål 3 – Hälsa och välbefinnande

Planförslaget bedöms kunna förbättra den upplevda tryggheten inom planområdet genom att de nya verksamheterna och mötespunkterna kommer medföra att fler människor rör sig i området. Genomförandet av detaljplanen kommer även att innebära att förorenad mark, vid behov, kommer att saneras vilket är positivt ur en hälsosynpunkt.

Mål 8 – Anständiga arbetsvillkor och ekonomisk tillväxt

Genomförandet av detaljplanen kan främja en hållbar ekonomisk tillväxt genom att verksamheterna inom planområdet kan utveckla sina verksamheter. Ett genomförande av detaljplanen med tillkommande bebyggelse och verksamheter kan även skapa nya målpunkter och mötesplatser i staden vilket kan tänkas främja en gynnsam och hållbar turism.

Mål 11 – Hållbara städer och samhällen

Samtidigt som detaljplanen kan innebära en negativ påverkan på kulturmiljön på Kyrkberget innebär ett genomförande av detaljplanen ett ökat skydd för befintlig bebyggelse, Domkyrkan inkluderad.

Mål 14 – Hav och marina resurser

En dagvattenutredning har tagits fram som underlag till detaljplanen. Utredningen redogör för hur dagvatten ska fördröjas, och eventuellt renas, för att inte påverka recipienten, i detta fall Mälaren, negativt.

Mål 16 – Fredliga och inkluderande samhällen

Omfattande dialoginsatser kommer genomföras under detaljplaneprocessen för att skapa en lyhörd och inkluderande process. Dialoger med barn och ungdomar har genomförts i ett tidigt skede för att kunna ge dem en möjlighet till att påverka utformningen av detaljplanen och utvecklingen av området. Under samråds- och granskningsperioderna kommer flertalet dialoginsatser av varierande form att genomföras.

Presentation av Agenda 2030-målen.

Miljömål

Sveriges 16 miljö kvalitetsmål beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till. Gällande Strängnäs kommuns miljöarbete antogs det en Miljöstrategi av kommunfullmäktige i maj 2015. Miljöstrategin bygger på det nationella och regionala miljömålsarbetet och utgör en plattform där vi tillsammans kan göra skillnad lokalt.

Likt för agenda 2030-målen kan de 16 miljömålen appliceras i olika hög utsträckning för ett detaljplaneprojekt. De miljömål som i detta fall kan tänkas beröras av ett genomförande av detaljplanen omfattar ungefär samma aspekter som agenda 2030-målen. Nedan kommer de mål som är tillämpliga för detaljplaneprojektet att presenteras.

Ingen övergödning, Grundvatten av god kvalitet

Som underlag till detaljplanen har en dagvattenutredning tagits fram som redogör för hur dagvatten ska fördröjas, och eventuellt renas, för att inte påverka recipienten, i detta fall Mälaren, negativt.

God bebyggd miljö

En av grundpelarna för målet är att utveckla och bevara grönområden och tätortsnära natur. Detaljplanen skyddar och säkerställer ett bevarande av Månssons trädgård som är en av få centrala grönytor i de centrala delarna av Strängnäs.

Ett rikt växt- och djurliv

Som underlag till detaljplanen har en naturvärdesinventering tagits fram för att säkerställa att det inte sker någon negativ påverkan på värdefulla växt- eller djurarter. Slutsatsen i naturvärdesinventeringen är att ett genomförande av planförslaget inte påverkar några djurarter negativt.

Kommunala beslut

Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden beslutade 2022-05-31 § 68, att ge kontoret planuppdrag i enlighet med underlaget till planuppdrag. Detta innebär att detaljplanearbetet för området kan starta.

Samhällsbyggnadskontoret bedömde i undersökningen att det inte går att utesluta en negativ betydande miljöpåverkan gällande områdets kulturmiljövärden samt arkeologi. Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden beslutade därmed även att en miljökonsekvensbeskrivning ska tas fram för detaljplanen.

Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden beslutade även att det inte krävs en barnkonsekvensanalys med framtagen barnchecklista som underlag till beslutet. Projektet bedöms inte innebära en negativ påverkan på barn och ungas hälsa och livsmiljöer och därmed bedöms det inte att en Barnkonsekvensanalys behöver tas fram.

Förenlighet med 3, 4 och 5 kap MB

Grundläggande bestämmelser för hushållning av mark- och vattenområden regleras i 3 och 4 kap. Miljöbalken. Hänsyn till det allmänna intresset ska tas vid placering och utformning av kvartermark. Att verka för en god hushållning av mark- och vattenområden ska också ske.

Enligt 3 kap Miljöbalken, ska mark- och vattenområden användas för det eller de ändamål som områdena är mest lämpade för, med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov.

Geografiska områden som är av särskilt intresse pekas ut i 4 kap. Miljöbalken, och extra hänsyn ska tas till platsens natur- och kulturvärden.

I 5 kap. Miljöbalken regleras miljökvalitetsnormerna, MKN. En miljökvalitetsnorm innebär ett definierat gränsvärde för vad naturen och människan antas tåla och som därför inte får överskridas.

Bedömningen om förenlighet med Miljöbalken 3-5 kap har prövats i Översiktsplan 2014. Detaljplanen följer den i översiktsplanen föreslagna markanvändningen för det aktuella

området. Därför är en prövning enligt 3-5 kap redan utförd. Planförslaget bedöms därmed vara förenligt med 3, 4 och 5 kap miljöbalken.

Undersökning

Samhällsbyggnadskontoret har gjort en *undersökning (2022-03-18)* om planförslaget kan ge upphov till betydande miljöpåverkan. Undersökningen har samråtts med Länsstyrelsen och Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden har tagit ställning vad gäller behov av strategisk miljöbedömning.

Genomförd undersökning visar att genomförandet av planen kan antas ge upphov till betydande miljöpåverkan som avses i miljöbalkens 6 kap 5§. Det innebär att en strategisk miljöbedömning med tillhörande miljökonsekvensbeskrivning enligt bestämmelserna i 4 kap 34 § plan- och bygglagen och 6 kap 3§ miljöbalken ska upprättas. Den strategiska miljöbedömningen har avgränsats till framför allt två teman: kulturmiljö och fornlämningar men frågor om naturmiljö berörs också i miljökonsekvensbeskrivningen.

I Länsstyrelsens yttrande (402-2358-2022) från den 20 april 2022 delar Länsstyrelsen kommunens bedömning att planförslaget kan ge upphov till betydande miljöpåverkan. Länsstyrelsen delar även kommunens bedömning att den strategiska miljöbedömningen kan avgränsas till att omfatta kulturmiljö och fornlämningar. Länsstyrelsen anser att avgränsningssamrådet om miljökonsekvensbeskrivningens avgränsning och omfattning är avklarat i och med detta yttrande.

Utöver de frågor och aspekter som presenterades i undersökningen lyfter Länsstyrelsen fram flertalet aspekter som behöver beaktas under planarbetet. Länsstyrelsen delar bland annat kommunens slutsats att en omfattande kulturmiljöanalys med konsekvensbeskrivning behöver tas fram. Den bör analysera planförslagets påverkan på riksintresset, kyrkomiljön och stadsbilden. En känslighet- och tålighetsanalys bör ingå. Länsstyrelsens bedömning är att domkyrkomiljön, som är den centrala värdebäraren för riksintresset, är mycket känslig för nya tillägg. Det innebär att rivning eller förvanskning av befintlig bebyggelse eller uppförande av nya byggnader som genom sin placering, volymverkan eller utformning dominerar över eller släcker ut de karaktärsdrag och samband som är avgörande för domkyrkomiljön och riksintresset, kan medföra påtaglig skada. Domkyrkans dominans över stadens horisontlinje ska behållas intakt och inte utsättas för konkurrens i form av andra högre byggnadsverk. Gällande tillkommande bebyggelse anser Länsstyrelsen att de ska utformas och placeras på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan. Därmed bör höga krav ställas på arkitektonisk gestaltning och anpassning till kulturmiljön och stadsbilden med hjälp av ett gestaltungsprogram.

Länsstyrelsen beskriver även att både domkyrkan och kyrkotomten är skyddade enligt 4 kap. 3 § Kulturmiljölagen (1988:950, KML) och att tillstånd krävs från Länsstyrelsen för väsentliga ändringar. Inom planområdet återfinns även byggnadsminnen som är skyddade enligt 3 kap. 1 § KML. Planområdet ligger även inom fornlämning L1983:1114, som är kulturlager med bland annat bebyggelserester från det äldre Strängnäs. Vid domkyrkan finns det också fornlämningar i form av ett flertal runstenar. Platsen intar ett centralt läge såväl i dagens som gårdagens Strängnäs och man kan under mark utöver gravar förvänta sig rester från bebyggelse av såväl profan som kyrklig karaktär.

Genomförandet av detaljplanen bedöms dock inte innebära några risker för människors hälsa och säkerhet. Planen bedöms sammantaget ge en ringa miljöpåverkan och miljö kvalitetsnormerna riskerar inte att överskridas.

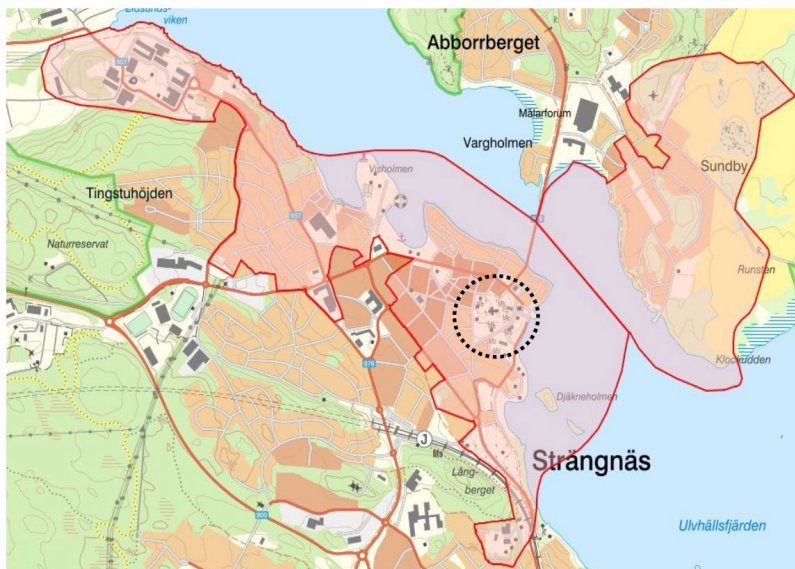
Efter att arbetet med miljökonsekvensbeskrivningen initierats har ytterligare en miljöaspekt, naturmiljö, inkluderats i avgränsningen för dokumentet.

Riksintressen

Riksintresse för kulturmiljövård

Planområdet omfattas av *'Riksintresse för kulturmiljövården – Strängnäs D18'*.

Riksintresset pekar ut områden som är riksintressanta för kulturmiljövården att bevara och som är skyddade enligt 3 kap. miljöbalken (MB) (1998:808).

Riksintresseområdets (Strängnäs D18) utbredning över Strängnäs. Det aktuella planområdet ligger mitt i riksintresseområdet, markerat med en svartstreckad ring. Källa Länskartan.

Motivering

Stifts-, lärdoms- och regementsstad med sammansatt stadsplanemönster och tillhörande bebyggelse där utvecklingen kan följas från medeltid över 1600- och 1800-talens planregleringar till utvidgningar under mellankrigstiden till och med 1920-talet, då funktionen av regementsstad tillkom.

Uttryck för riksintresset

Den framträdande domkyrkan och övrig bebyggelse från medeltid till stormaktstid, förknippad med stiftsstad. Gatunät med till stor del oregelbunden medeltida karaktär, delvis reglerat under 1640-talet och efter 1871-års brand. Rutnätssystem i olika riktningar, gator i sneda vinklar och en stjärnplats. Trähusbebyggelse från 1600-, 1700- och 1800-talen, bestående av såväl små stugor som stora stadsgårdar med innergårdar. Skolor, tullhus, tingshus, rådhus, elförsörjningsanläggningar, vattenreningsverk med mera. Från tiden kring sekelskiftet 1900 mer storskalig stadsbebyggelse. Det för 1900-talets början karakteristiska villaområdet Storgärdet.

Fördjupat kunskapsunderlag Strängnäs (D18)

Länsstyrelsen i Södermanland upprättade år 2014 ett fördjupat kunskapsunderlag för riksintresset Strängnäs. I detta dokument betonar länsstyrelsen att bebyggelsen inom riksintresseområdet har ett betydande kunskapsvärde som bland annat ligger i stadens områden med välbevarade medeltida kulturlager med stora vetenskapliga värden. I den riksintressanta miljön kring Kyrkberget har även ett flertal för landet betydelsefulla händelser och processer utspelat sig, exempelvis valet av Gustav Vasa till kung och inledningen till reformationen. Strängnäs har även, enligt länsstyrelsen, ”stora upplevelsevärden av närmast unik karaktär” där en viktig parameter är domkyrkans totala dominans över horisonten.

Viktigt i sammanhanget är även den ålderdomliga bebyggelsen som visar på hur den agrara staden var utformad innan industrialismen, men även att stadsbebyggelsen i alla tider varit låg i jämförelse med domkyrkan.

Riksintresseområdets bruksvärde idag kopplar länsstyrelsen samman med att Strängnäs är en stifts-, turist-, tjänste-, handels-, bostads, rekreations- och pendlarort med mera.

Mål för att tillgodose riksintresset

Viktigt att bevara är de fysiska uttrycken för Strängnäs utveckling och betydelse som stifts-, lärdoms-, och regementsstad från stadens etablering i samband med anläggande av kloster- och domkyrka till tiden före andra världskriget till och med 1920-talet.

Stadsplaner, bebyggelse och olika funktioner i staden som än idag kan upplevas ska bevaras och kunna förstås i fortsättningen. Arkeologiska kulturlager ska bevaras så de vetenskapligt kan undersökas i förekommande fall. Av stor betydelse för stadens prägel är att den fortsätter att vara stiftsstad och att det ges goda förutsättningar för att vara attraktiv för turism och rekreation samt för handel och tjänsteverksamhet. Domkyrkans dominans över stadens horisontlinje ska behållas intakt och ska inte utsättas för konkurrens i form av andra högre byggnadsverk. De stora parker och trädgårdar som dominerar kvarteren söder om domkyrkan ska inte förtätas utan hållas öppna. Centrala samhälls- och kyrkofunktioner bör ligga kvar där de av tradition varit placerade.

Riksintresse för rörligt friluftsliv

Planområdet omfattas av Riksintresse för rörligt friluftsliv: *'Mälaren med öar och strandområden'*. Syftet med riksintresset är att mark- och vattenområden ska enligt hushållningsbestämmelserna i 4 kap. miljöbalken (MB) planeras och långsiktigt utvecklas så att turismens och friluftslivets, särskilt det rörliga friluftslivet, intressen värnas och stärks.

Syftet med miljöbalkens hushållningsbestämmelser är att bevara natur- och kulturvärden, vatten och vattenkvalitet samt områdets långsiktiga betydelse för en både uthållig och konkurrenskraftig utveckling i Mälardalen. Grunden för riksintresset är de samlade natur- och kulturvärdena som vid bedömningar av exploateringsföretag och andra ingrepp i miljön inte får påtagligt skadas.

Enligt 3 kap. MB uppstår påtaglig skada om en exploatering får bestående negativ inverkan på natur- och kulturmiljön, eller tillfälligt stor negativ inverkan på denna miljö. Bedömningar får göras från fall till fall. Enligt 4 kap. MB uppstår påtaglig skada om en exploatering får bestående negativ inverkan på de samlade natur- och kulturvärdena, turismen och friluftshintressena i hela det avgränsade området, Mälaren med öar och strandområden, eller har en tillfälligt stor negativ inverkan på dessa värden.

PLANOMRÅDETS FÖRUTSÄTTNINGAR

Stadsbild och kulturmiljö

Som underlag för detaljplanearbetet har *Domfors Kulturmiljö* getts i uppdrag av huvudmännen att ta fram ett kulturmiljöunderlag för det berörda planområdet, 'Kulturmiljöunderlag – Inför upprättande av ny detaljplan för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun' (2024-02-09).

Kulturmiljöunderlaget har varit ett stöd och verktyg i detaljplaneprocessen. Det övergripande syftet med kulturmiljöunderlaget är att sammanställa kunskap om bebyggelsemiljön inom planområdet, dess kulturhistoriska värde och värdebärande karaktärsdrag. De delar som särskilt tas upp är bebyggelsens förändring över tid med beskrivning av form och material, viktiga bebyggelsemönster, siktlinjer och historiska samband av betydelse när området ska utvecklas. Vad som gör att en byggnad kan anses vara särskilt värdefull och var det kulturhistoriska värdet består, är ytterst objektsspecifikt och beskrivs för varje enskilt objekt inom planområdet.

I kulturmiljöunderlaget lämnas även rekommendationer om hur bebyggelsen bör hanteras vid planläggning enligt PBL 4 kap. 16§ 2,3,4 p. Kulturmiljöunderlaget sammanställer även på vilket sätt som den förändrade markanvändningen inom planområdet kan tänkas påverka upplevelsen av och eventuellt förändra den för kulturmiljövården utpekade och riksintressanta stadsbilden och kulturmiljön kring Kyrkberget. Denna information ligger till grund för en uppskattning om huruvida riksintresset för kulturmiljövården har nyttjats som resurs och beaktats i planläggningen så att riksintressets innehåll och värden berikar en hållbar samhällsutveckling och inte utsätts för påtaglig skada.

Kulturmiljöunderlaget uppmärksammar även i vilken utsträckning som genomförandet av detaljplanen kommer att kräva tillståndsprövning enligt andra lagstiftningar för kyrkomiljön, byggnadsminnen och statliga byggnadsminnen.

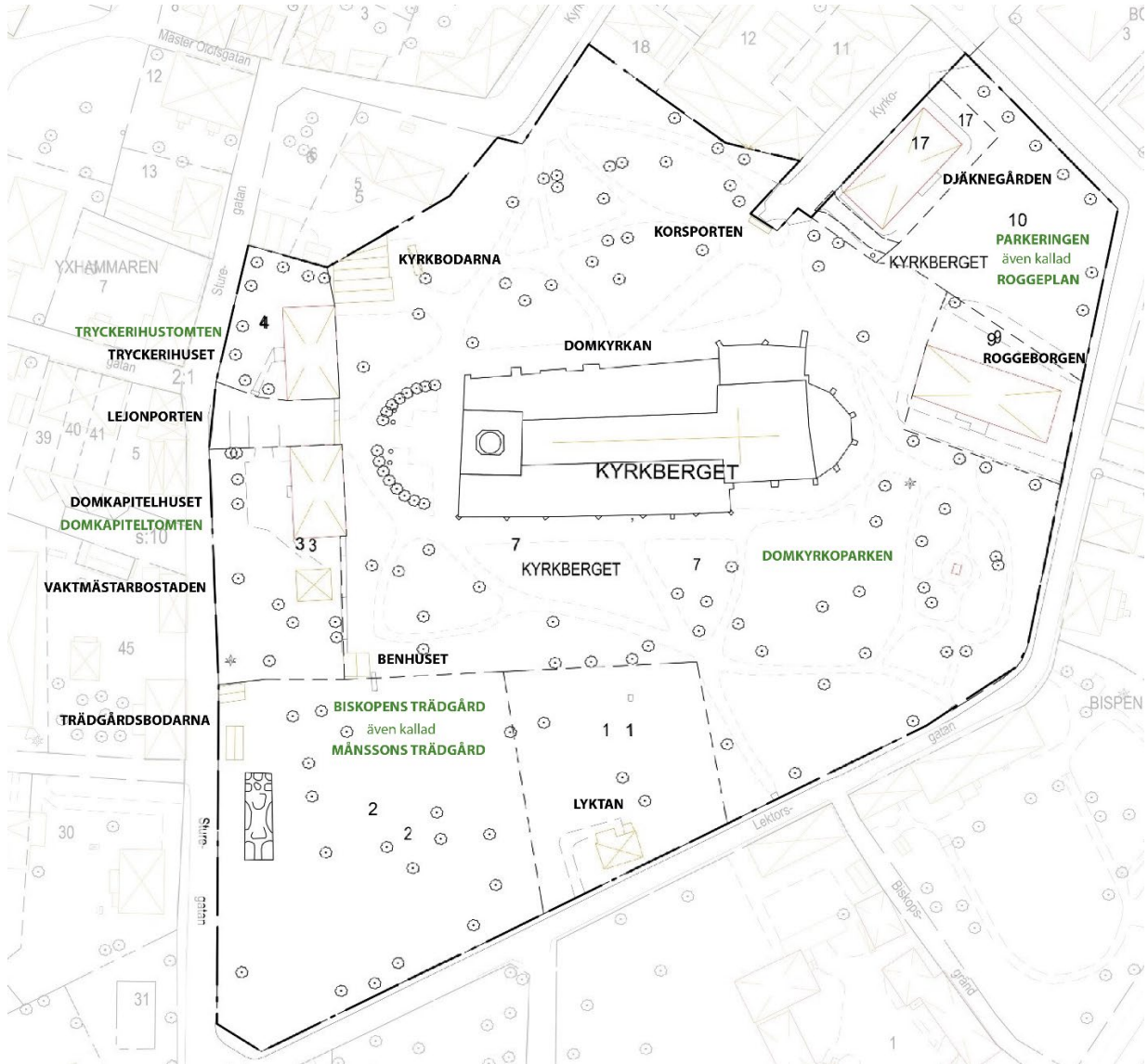
Geografisk avgränsning

Den geografiska avgränsningen för kulturmiljöunderlaget är byggnader och bebyggelsemiljöer inom det utpekade planområdet, se karta nedan.

För att säkerställa att den unika och riksintressanta kulturmiljön inte påverkas negativt eller utsätts för påtaglig skada kommer även staden i stort att beröras på ett övergripande plan. För byggnaderna inom planområdet fokuserar materialet enbart på byggnadernas exteriörer. Detta utifrån att ett flertal av byggnaderna är skyddade som statliga byggnadsminnen, enskilda byggnadsminnen eller kyrkliga kulturminnen och omfattas därför redan av interiöra

skydd i andra lagrum än plan- och bygglagen. Planområdet innehåller även ett flertal trädgård och parkmiljöer med höga kulturhistoriska värden.

Karta över planområdet med byggnader och bebyggelsemiljöer som omfattas av kulturmiljöunderlaget.

Planområdets historiska kontext

Bebyggelsestrukturen på Kyrkberget har formats genom århundraden, utvecklats och anpassats efter behov och förutsättningar. Ända sedan kyrkan började uppföras under 1200-talet har det rått ett näst intill symbiosliknande förhållande mellan domkyrkan och staden.

De har följts åt och har speglat varandras mående och status. När staden varit välmående och expansiv med hög byggtakt, har även domkyrkan och Kyrkberget förändrats och utvecklats. Staden har förtätats och bebyggelsens skala har ökat, men domkyrkan på berget dominerar fortfarande stadens siluett och har en framträdande plats på Kyrkberget i Strängnäs äldsta stadsdel.

Den äldsta byggnaden på platsen, utöver domkyrkan, är Roggeborgen. Den placerades och uppfördes uppenbart nära kyrkobyggnaden. Inledningsvis var denna troligen sammanbyggd med sakristian inne i domkyrkan via en överbyggd trädgång. Den efterföljande bebyggelsestrukturen kring domkyrkan har växt fram utifrån två framträdande placeringprinciper. Förs och främst utifrån den enskilda byggnadens funktionella relation till domkyrkan, men placeringen av byggnaderna har även styrts av den tidigare mycket dominant bogårdsmuren. Undantaget från detta är Lyktan och vaktmästarbostaden. De båda bostadshusen är placerade på utsidan av bogårdsmuren, nära muren, men utan direkt kontakt med murverket.

Detta är viktiga bebyggelsestrukturella parametrar som visar på placeringsskillnader och en funktionsrelaterad inbördes hierarki mellan funktionsbyggnader, bostäder och verksamhetslokaler. Genom att förstå byggnadernas funktion och fysiska placering, ökar förståelsen för domkyrkomiljöns förändring över tid.

Byggnadernas förändringskatalysatorer

Utöver relationen till staden har bebyggelsen på Kyrkberget återkommande även påverkats av ett flertal olika förändringskatalysatorer. En av de starkaste drivkrafterna till förändring av bebyggelsen på Kyrkberget genom århundradena har varit anpassningar av lokalerna för den kyrkliga verksamhetens rådande behov. Olika tiders förändringar har ofta utförts med respekt för domkyrkobyggnaden, men enligt för tiden rådande arkitektoniska ideal.

En annan viktig katalysator till förändring har de olika skolorna på platsen varit. Strängnäs var tidigt ett framträdande lärosäte med Katedralskolan som var kopplad till domkyrkan. Skolverksamheten överlevde reformationen och under slutet av 1500-talet fanns uppemot 100 "djäknar" vid skolan. Efter att Sveriges andra gymnasium förlades till Strängnäs år 1626 blev skolverksamheten på Kyrkberget betydligt mer omfattande och allt fler lokaler togs i anspråk och anpassades till skolverksamheten. Utbildningsverksamheten har kontinuerligt genererat ombyggnationer och ändringar av bebyggelsen på platsen för att svara upp mot tidernas förändrade krav, skolideal och byggnadsideal.

En annan påtaglig katalysator till förändring har varit biskopsbytena. Det är tydligt att många av biskoparna haft specifika önskemål om såväl kyrkomiljön som det egna boendet, vilket genererat ombyggnationer till och med rivningar.

Tiden fram till 1500-talets slut

Det är under denna tidsperiod som domkyrkan byggs ut till den volym som den har idag. I stora drag var århundradena fram till och med 1500-talet en lång period av om- och tillbyggnationer i domkyrkomiljön.

Redan under 1200-talet omgavs domkyrkan av en 3-4 meter hög bogårdsmur som skydd mot angrepp men även mot betande kreatur.

Bogårdsmuren verkar inledningsvis haft antingen fyra eller fem öppningar, så kallade stigluckor, som stängdes med tunga träportar.

Redan under 1100-talet lär det ha funnits en domskola i Strängnäs, ett slags prästseminarium. Under 1300-talet nämns för första gången katedralskolan vid Strängnäs domkyrka. Var skolan låg under de första århundradena är inte känt. Under 1400-talet uppfördes två viktiga byggnader i domkyrkans direkta närhet. Nordost om koret uppfördes Roggeborgen. Denna byggnad var sannolikt sammanbyggd med sakristians östra fasad genom en täckt gång, vilket igenmurade öppningar i murverken indikerar. På andra sidan av domkyrkan uppfördes Domkapitelhuset nära från den västra fasaden. Denna byggnad användes tidigt av Katedralskolan. Vid slutet av 1500-talet var domkyrkobyggnaden, efter ett antal bränder, plundringar och perioder av förfall, utbyggd till dagens storlek.

1600-talets nya stadsplan och stigluckor

Under 1600-talet förstärktes kopplingen mellan staden och domkyrkan. Strängnäs medeltida gatustrukturer anpassades bitvis till tidens stadsplaneideal med renässansens strama rutnät, raka gator och Gyllenhjelmsgatan anlades för att förtydliga kopplingen mellan stad och kyrka. Samtidigt förändrades även Lejonporten i bogårdsmuren så att den fick det utseende som den har idag, och domkyrkans västra entréportik fick ett nytt utseende.

Från 1600-talets början instiftades ett gymnasium i Strängnäs och utbildning bedrevs i kyrkans regi och inrymdes i de befintliga byggnaderna på Kyrkberget. Söder om domkyrkan, i direkt anslutning till bogårdsmuren, låg den gamla biskopsgården. Denna gårdsmiljö var i drift fram till 1650 då det nuvarande biskopshuset vid Lektorsgatan togs i bruk.

1700-talets funktionsfokus

Under 1700-talet förändrades Kyrkbergets bebyggelsestrukturer på flera olika sätt. Den

dåvarande biskopen ville minska brandrisken på Kyrkberget och beslutade att riva alla träbyggnader i domkyrkans närhet. Detta ledde till en omfattande rivningsvåg där bland annat den gamla biskopsgården utmed bogårdsmuren, direkt söder om domkyrkan revs år 1713. Den enda byggnad som finns kvar på platsen idag är byggnaden "Lyktan". Den enkla timmerbyggnaden som finns utmed Lektorsgatan idag uppfördes efter rivningarna, men på en äldre, sannolikt medeltida grund.

Under denna tidsperiod skedde även förändringar i domkyrkan. En av de mest framträdande förändringarna var att tornets gestaltning ändrades. En ny tornhuv i enlighet med tidens rådande stilideal ritades och uppfördes av arkitekt Carl Hårleman i mitten på 1700-talet.

Samtidigt kompletterades bebyggelsemönstret med funktionsbyggnader i domkyrkans närhet. Några av dessa byggnader verkar ha avlägsnats efter bara några decennier och andra, som exempelvis "Benhuset" finns fortfarande kvar.

Ett annat viktigt bebyggelse tillskott adderades till domkyrkomiljön under slutet av 1700-talet. Ett tryckerihus uppfördes väster om domkyrkan i direkt anslutning till bogårdsmuren och Lejonporten. Tryckerihuset uppfördes 1794 som lokal för domkyrkans tryckeri och inrymde även bostad för boktryckaren.

Domkyrkotomten under 1800-talet

Redan under 1600-talet omnämndes kyrkbodar i källmaterial i anslutning till domkyrkan, samt att det byggs nya bodar under 1700-talet, men var dessa varit placerade finns inte dokumenterat. Under början av 1800-talet uppfördes enkla ekonomibygnader i trä i det nordvästra hörnet vid Tryckerihuset. Den första detaljerade kartan över kyrkotomten och topografin upprättades år 1835. Tack vare denna kan vi för första gången se placering av kyrkobodarna i ett kartmaterial och följa deras förändring över tid. Den södra, timrade delen av kyrkobodarna verkar vara äldst. Byggnadsvolymen utvidgades därefter under senare delen av 1800-talet till dagens utbredning.

Kyrkogård blir park

En omstörtande förändring av landskapsbilden på Kyrkberget inträffade under 1860-talet. År 1862 upphörde begravningsverksamheten på berget och lokaliserades till annan plats. I samband med detta fick arkitekten Sven Lindh uppdraget att utforma en parkgestaltning enligt tidens romantiska tankegångar och ideal. Detta resulterade i att den muromgärdade kyrkogården kring domkyrkan förändrades till en stadspark och övervägande delen av bogårdsmuren revs. Förutom den tidigare domkyrkogården togs även områden mot norr och i sydöst i anspråk som parkmark. Efter den förödande stadsbranden år 1871 utökades parken ytterligare genom att tomterna utmed Storgatan, nordöst om kyrkan, lämnades obebyggda.

Det slutliga parkområdet syns på Sven Lindhs ritning från 1874, se sidan 24 i kulturmiljöunderlaget. Med detta förändrades Kyrkbergets karaktär avsevärt från sluten muromgärdad kyrkogård till en ”promenadpark” med slingrande gångar, planteringar och träd. Lejonporten och Korsporten lämnades kvar som romantiska inslag i parkmiljön. Resultatet blev en helt ny kontext för domkyrkan och de omkringliggande byggnaderna som nu fick ett nära samband med staden. Utan den höga bogårdsmuren som begränsade rörelsemönstret över Kyrkberget och blockerade sikten mellan stad och kyrka blev domkyrkan en del av stadsbilden. De övriga byggnaderna som tidigare stått utanför bogårdsmuren och haft sin identitet i det lokala gaturummet hamnade i en öppen parkmiljö tillsammans med domkyrkan. Som en följd av den medvetna transformationen av området från kyrkogård till en del av staden, renoverades kyrkbergets byggnader. Fasaderna rödfärgades och målades med vitt murfögmönster och kimröksblå socklar.

1900-talets ändringar

1900-talet genererade några förändringar i byggnadsbeståndet i anslutning till domkyrkan. År 1903 tillkom en gymnastikbyggnad strax norr om kyrkan. Det var arkitekten Emil Befwe som ritat byggnaden som blev mycket omdiskuterad då den uppfördes. Söder om bogårdsmuren, i nuvarande ”Månssons trädgård” tillkom ett enklare trädgårdsskjul och väster om domkyrkan kompletterades bebyggelsen under 1930-talet med en vaktmästarbostad. Även vaktmästarbostaden placerades utanför bogårdsmuren, i nära anslutning till Domkapitelhuset.

Det tidiga 1900-talet innebar förändringar för domkyrkan. Mest påtagligt var de förändringar som gjordes under den stora restaureringsinsatsen som utfördes 1907–1910 under ledning av arkitekten Fredrik Lilljekvist och konsthistorikern Sigurd Curman. Vid detta tillfälle förändrades domkyrkans utseende både interiört och exteriört. Interiört fick domkyrkan nygestaltningar i de då rådande stilidealerna jugend och nationalromantik. Den tidigare läktaren i väster revs och ny bänkinredning uppfördes samtidigt som byggnaden elektrifierades och försågs med ett för tiden modernt värmesystem.

Trots omfattande förändringar återfick domkyrkan en mera medeltida prägel genom att äldre målningarna i valven togs fram och högkoret fick en sluten koromfattning och orgelläktare i norr. Utvändigt knackades den tegelimiterande putsen ned så att det medeltida murverket och efterföljande tillägg frilades.

Under 1950-talet genomfördes flera tillägg i domkyrkan efter ritningar av Ragnar Hjort och vid slutet av 1900-talet byggdes delar av domkyrkan om på nytt under ledning av Professor

Ove Hidemark, se mer under avsnittet om domkyrkan på sidorna 53–57 i kulturmiljöunderlaget.

För grönstrukturen på Kyrkberget innebar 1900-talet fortsatta förändringar som vidgade parken ytterligare och öppnade upp ännu större ytor. Murarna kring biskopens trädgård (Månssons trädgård) revs delvis tidigt under 1900-talet och trädgårdens ytor blev alltmer tillgängliga för allmänheten. År 1926 försvann den trädgårdsmästartjänst som skötte biskopens trädgård. Därefter arrenderades en stor del av trädgårdsytorna kring domkyrkan ut till staden.

En ny stadsplan upprättades för Strängnäs 1941, men redan några år senare ansågs det nödvändigt med en planändring för vissa delar av Kyrkberget på grund av att korsningen mellan Lektorsgatan och Sturegatan visat sig vara mycket olycksdrabbad. För att möjliggöra förändringar i korsningen ändrades stadsplanen och den nya detaljplanen vann laga kraft år 1953.

I samband med detta skapades även byggrätter på några av fastigheterna, bland annat i Månssons trädgård. Övervägande delen av trädgården var tilldelad användningen ”allmänt ändamål” med möjlighet att uppföra en byggnadsvolym på upp till 13 meters höjd (ca 4–5 våningar). Denna byggrätt togs bort först i samband med att den nu gällande detaljplanen antogs år 1991.

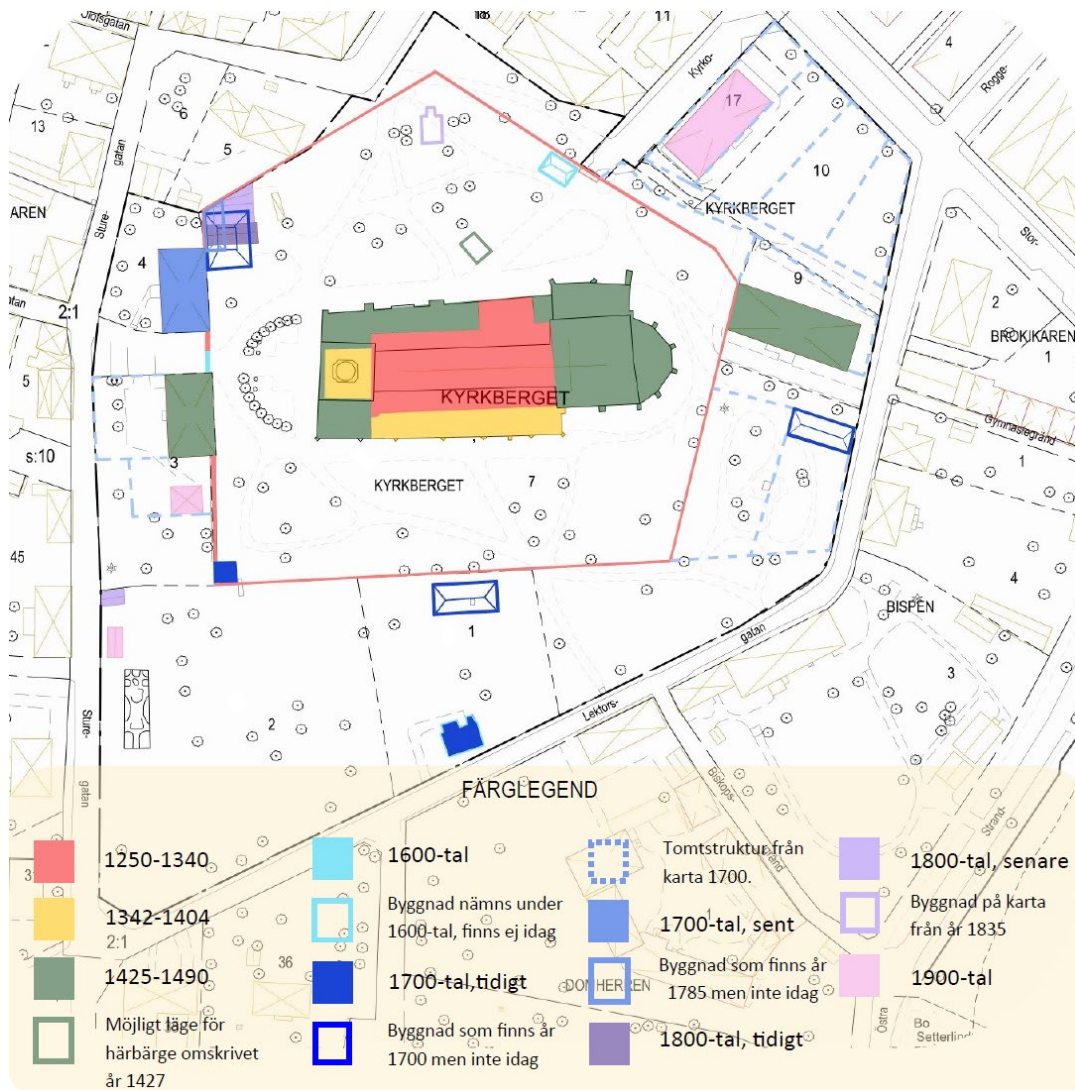
Bebyggelsens placering kring domkyrkan

Förutom domkyrkan som ligger som en solitär, mitt på berget, är de övriga byggnaderna grupperade i en tydlig krans runtomkring kyrkan med tätare bebyggelsestrukturer i väster. Idag är det svårt för gemene man att förstå orsaken till byggnadernas placering, vilken är den tidigare bogårdsmurens sträckning och den historiska kyrkbacken, väster om domkyrkan. När muren revs under 1860-talet försvann en viktig visuellt och fysiskt styrande bebyggelseparameter på platsen och bebyggelsemönstret blev mer svårläst.

Av historiskt källmaterialet finns indikationer på att det funnits byggnader i domkyrkans direkta närhet innanför bogårdsmuren. En av de mest nyttjade ytorna för byggnation är ytan där kyrkbodarna ligger idag. Av kartmaterialet framgår att minst fyra byggnader funnits på platsen med varierande riktning och utbredning.

Enligt skriftliga källor har det även funnits ett pilgrimshärbärke på kyrkogården och i anslutning till korsporten även en byggnad som nyttjats i olika syften, häkte och lärarbostad är de två mer framträdande användningarna. Det lär även ha funnits en träkyrka på platsen

innan katedralbygget påbörjades. Förekomsten av gravar från den tidsperioden indikerar att kyrkan möjligtvis var belägen norr om dagens domkyrka. De exakta positionerna för de försvunna byggnaderna saknas, men utifrån olika källor går det att göra kvalificerade antaganden. Till exempel visar arkeologiska markradarundersökningar strukturer som skulle kunna indikera rester av husgrunder. Huruvida det verkligen handlar om byggnader är osäkert. Den sammanvägda betydelsen av detta är att det glesa byggnadsbestånd som finns inom den gamla kyrkogården idag, med ett Benhus och kyrkbodar, inte ger en korrekt bild av områdets historiska täthet och bebyggelsesammansättning.

Karta som visar när de olika byggnaderna/byggnadsdelarna inom planområdet är uppförda.

Lagskydd för planområdets byggnader

Den befintliga bebyggelsen inom detaljplaneområdet skyddas enligt flera olika lagstiftningar. Planförslaget, och det skydd som regleras i plankartan, kommer därmed att innebära att majoriteten av byggnaderna kommer att omfattas av ett dubblerat lagskydd.

Ursprungligen var fyra av byggnaderna inom detaljplaneområdet utpekade som statliga byggnadsminnen. Roggeborgen, Domkapitelhuset, Tryckerihuset och Lyktan var samtliga med på den ursprungliga listan från år 1935. Under år 1993 kompletterades byggnadsminnesbesluten med skyddsbestämmelser.

När Svenska kyrkan skildes från staten år 2000 övergick två av de statliga byggnadsminnena i enskild ägo. Tryckerihuset och Domkapitelhuset är av den anledningen numera skyddade som enskilda byggnadsminnen sedan år 2007 med skydd enligt kulturmiljölagen.

På tre av fastigheterna inom planområdet saknas skydd enligt kulturmiljölagen. Två av dessa fastigheter har dock byggnader och bebyggelsemiljöer som har ett så pass högt kulturhistoriskt värde att de kan anses vara "särskilt värdefulla" och därför omfattas av förvanskingsförbudet i PBL 8:13. En byggnad är betydligt yngre än den övriga bebyggelsen. Det är vaktmästarbostaden på fastigheten Kyrkberget 3 som är uppförd år 1933. Vaktmästarbostaden är därmed uppförd efter 1920-talets bebyggelseexpansion, men har ändå ett kulturhistoriskt värde kopplat till dess tidstypiska gestaltning och den särskilt värdefulla bebyggelsemiljön kring domkyrkan som helhet.

Hela planområdet med byggnaderna på Kyrkberget ingår i riksintresseområdet Strängnäs (D18).

STATLIGA BYGGNADSMINNEN
Förordningen (2013:558) om statliga byggnadsminnen

1. Roggeborgen, Kyrkberget 9
2. Lyktan, Kyrkberget 1

ENSKILDA BYGGNADSMINNEN
Kulturmiljölag (1988:950)

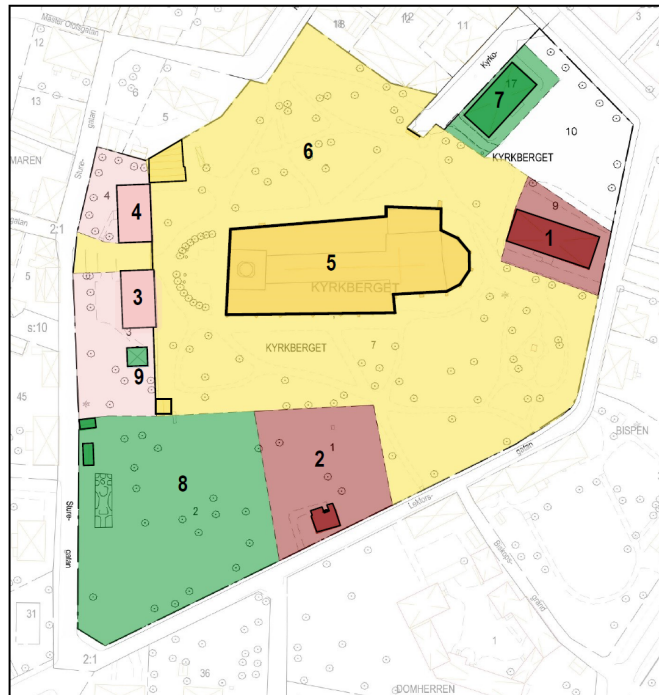
3. Domkapitelhuset, Kyrkberget 3
4. Tryckerihuset, Kyrkberget 4

KYRKLIGA KULTURMINNEN
Kulturmiljölag (1988:950)

5. Domkyrkan, Kyrkberget 7
6. Domkyrkoparken med bogårdsmur, benhus och bodar, Kyrkberget 7

SÄRSKILT VÄRDEFULLA BYGGNADER
som ingår i särskilt värdefull bebyggelsemiljö.
Plan- och bygglag (2010:900)

7. Djäknegården, Kyrkberget 17
8. Månssons trädgård med trädgårdsbodar, Kyrkberget 2
9. Vaktmästarbostaden, Kyrkberget 3

Karta som visar vilka lagskydd som gäller var inom planområdet.

Kulturmiljölagen

Kulturmiljölagen reglerar vad som får göras med våra mest värdefulla kulturmiljöer. En kulturmiljö är enligt Riksantikvarieämbetet hela den av människan påverkade miljön. Det vill säga områden och objekt som i varierande grad präglats av människans verksamheter och aktiviteter. En kulturmiljö kan vara en enskild anläggning eller lämning, ett mindre eller större landskapsavsnitt, en bygd eller en region. Kulturmiljön omfattar inte bara landskapets fysiska innehåll utan även immateriella företeelser som ortnamn eller sägner som är knutna till en plats eller ett område. I kulturmiljölagen anger samhället grundläggande bestämmelser till skydd för viktiga delar av kulturarvet. Lagen innehåller bland annat bestämmelser för skydd av värdefulla byggnader liksom fornlämningar, fornfynd, kyrkliga kulturminnen och vissa kulturföremål.

KML 2 kap. Fornlämningar inom planområdet

Kyrkbergets kulturlandskap har ett stort tidsdjup och är rikt på fornlämningar. Planområdet ligger inom Strängnäs historiska stadslager, vilket är ett område där kulturlager kan väntas påträffas från medeltid, 1500- och 1600-tal. Utöver de historiska lämningarna finns det även förhistoriska lämningar inom detaljplaneområdet från tiden före domkyrkans uppförande. Det finns ett flertal kända fornlämningar inom utredningsområdet, exempelvis runristningar och gravhöggar. Sannolikheten att träffa på tidigare okända fornlämningar vid en

exploateringssituation bedöms hög. Fornlämningar är skyddade enligt kulturmiljölagens 2 kapitel.

KML 3 kap. Byggnadsminnen inom planområdet

Inom detaljplaneområdet finns två enskilda byggnadsminnen med skydd enligt kulturmiljölagens 3 kapitel, Tryckerihuset och Domkapitelhuset. Enligt Riksantikvarieämbetet är syftet med landets byggnadsminnen att bevara spår av historien som har stor betydelse för förståelsen av dagens och morgondagens samhälle samt att garantera människors rätt till kulturarvet. För byggnadsminnen finns specifika skyddsbestämmelser för att säkerställa bevarandet av deras kulturhistoriska värde.

KML 4 kap. Kyrkor

Samtliga kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser tillkomna före 1940 är skyddade enligt kulturmiljölagens 4 kapitel. De ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller deras karaktär förvanskas. Inom detaljplaneområdet omfattar skyddet i kapitel 4 domkyrkan, kyrkbodarna och Benhuset, samt även kyrkotomten med murrester och stigluckor. Gränsen för kyrkotomten är dock inte fastställd kring Strängnäs domkyrka. Länsstyrelsen har tolkningsföreträde och har tagit fram ett preliminärt förslag, vilket motsvarar planområdet.

Befintlig bebyggelse

Nedan finns kulturmiljöunderlagets beskrivning av befintlig bebyggelse. Varje befintlig byggnad beskrivs genom dess historiska kontext, kulturhistoriska värde samt karaktärsdrag. I slutet av varje byggnadsbeskrivning presenteras rekommendationer till detaljplanen för att säkerställa att byggnaderna och deras höga kulturvärden inte förvanskas.

Domkyrkan

Historik

Strängnäs domkyrka började uppföras under mitten av 1200-talet. Byggnadsmaterialet tegel var nytt i Sverige och den så kallade kärnkyrkan, domkyrkans tidigaste byggnadsvolym, uppfördes i tegel. Byggnadsvolymer växte fram under cirka hundra år. Kärnkyrkans planform var kvadratisk och bestod av en basilika med ett mittskepp och två sidoskepp. Byggnadens hörn kröntes av mindre hörntorn, även dessa i tegel.

Från 1340-talet kompletterades kärnkyrkan med ett antal helgonkor mot både söder och mot norr. Den nedre delen av västtornet uppfördes under första halvan av 1400-talet och avslutades med en tornhuv. Vid mitten av 1400-talet byggdes högkoret som då var betydligt högre än den övriga, äldre byggnadsvolymer. Den gestaltning som domkyrkan i huvudsak

har än idag, fick den först efter en brand år 1473. Murarna byggdes på efter branden så att långhusets nya tak fick samma höjd som högkoret. Västtornet byggdes på till dagens höjd. En ny sakristia placerades norr om koret liksom vapenhus mot väster och även ytterligare kapell mot norr.

Efter Gustaf Vasas reduktion förföll kyrkan under 1500-talet. Under denna tidsperiod inträffade flertal bränder och kyrkan plundrades. Därefter genomfördes mindre ombyggnationer under de följande århundradena. Västportiken i sten tillkom i mitten av 1600-talet. I början av 1700-talet brann kyrkan på nytt och taket blev förstört. Efter branden restes nya takstolar och taket fick beläggning av kopparplåt, fönstren renoverades och tornet fick den tornhuv som den har än idag uppförd efter arkitekt Carl Hårlemans ritningar. Tornhuvens stomme byggdes i Stockholm och delarna fraktades till Strängnäs under början av 1740-talet. Först 1746 var tornet helt klart efter att urverket från Stjärnsund fått sina visare på plats.

I början av 1800-talet förnyades och reparerades delar av bänkinredningen, i träskranket i koret avlägsnades och golvet i koret och kyrkan jämnades. Två nya läktare, en åt söder och en åt norr uppfördes och kyrkans tak borstades och hela interiören ströks med vit kalkfärg. Sannolikt var det vid denna omdaning som även exteriören på kyrkan åtgärdades och fick en putsad och rödmålad fasad med vitmålade tegelförband.

Domkyrkans södra fasad fotograferad under senare delen av 1800-talet. Notera byggnaden Lyktan som skymtar strax nedan för kyrkan vid sidan av Biskopens trädgård. Källa: SEM_B59-5R, foto A. Anderzon.

År 1907–1910 genomfördes den senaste större förändringen av Strängnäs domkyrka. Det var arkitekt Fredrik Liljekvist och antikvarie Sigurd Curman som stod för omgestaltningen av domkyrkomiljön. Denna restaurering ses som startpunkten för den restaureringsideologi som alltjämt är dominerande i Sverige än idag. Utvändigt knackades den tegelimiterande putsen ner och tegelfasaderna togs fram för att visa på den ålderdomliga och varierade tegelstommen.

Även interiört gjordes stora omgestaltningar av Liljekvist och Curman. Under 1950-talet genomfördes tillägg i domkyrkan och vid slutet av 1900-talet byggdes delar inom domkyrkan om på nytt.

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Domkyrkan står på Kyrkbergets högsta platå, omgiven av en trädbeväxt kyrkopark. Placeringen direkt på berget framträder tydligt utanför koret, där tegelkonstruktionen står direkt på berget.

Strängnäs domkyrka är i huvudsak uppförd i skalmurskonstruktion, med tegelmurar i främst munkförband, men även vendiskt förband.

Exteriören domineras av de höga murarna vilka synliggör kyrkans successiva tillkomsthistoria med tegelpartier från olika tidsperioder i olika teknik och kulör. Murteglets röda kulör varierar i utseende och storlek beroende på tillkomstperiod. Den äldsta kärnkyrkan finns delvis kvar inmurad i den nya kyrkovolymen. Kärnkyrkan kan lokaliseras visuellt vid ett par av de mindre hörntornen. Likaså i tegelmuren mot norr syns delar av det äldre murverket från 1200-talet med fiskbensmönster. I övrigt har exteriörens murverk tidstypiska drag från senare delen av medeltiden. Fasaderna pryds av kalkputsade blinderingar samt den vita taklisten som löper runt kyrkan. Strävpelare i tegel kring koret samt de höga gotiska fönstren med delvis vitputsade omfattningar och bevarade masverk från medeltiden bidrar starkt till exteriörens läsbarhet. Det som är mest framträdande i staden är kyrkobyggnadens höga takfall och torn med tak och huv av koppar.

Domkyrkans utmärkande karaktärsdrag är kopplade till dess dynamiskt framväxta byggnadsvolym som formats genom århundradena och dess placering på toppen av Kyrkberget. Starkt karaktärsskapande för såväl byggnaden som Strängnäs som stad är kyrkobyggnadens takform där det uppstickande tornet med dess tornhuv från 1740 utgör ett monumentalt landmärke och ett signum för staden.

Fasadens dekorativa gestaltade inslag av mörkbrända tegelstenskoppar, vitputsade blinderingar, inmurade runstenar med flera detaljer samt kyrkans fönster från olika tider är

starkt karaktärsskapande. Även domkyrkans portaler, portar och dörrar från olika tider med varierande former och med olika material. Av stor betydelse är de material- och hantverksmässiga spår som visar på tillägg från olika tider i fasad och stomme.

Domkyrkan fotograferad under sommaren 2022. Detaljbilder. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Strängnäs domkyrkas kulturhistoriska värde är på grund av dess höga ålder, ovanligt mångfacetterat. Domkyrkan är en av Östersjöområdet bäst bevarade tegelkatedraler från

medeltiden. Volyymmässig ser kyrkan fortfarande i stort sett ut som den gjorde omkring år 1500, men interiör och detaljer har förändrats, byggts om och anpassats efter var tids rådande arkitektoniska ideal, liturgi och verksamhetens önskemål och krav. Den intakta byggnadsvolymen bidrar starkt till byggnadens höga och komplexa kulturhistoriska värde.

Domkyrkan har först och främst ett stort samhällshistoriskt värde. Det speglas i hur domkyrkan materialiserar 800 år av kyrkohistoria. I det ingår exempelvis övergången från katolsk till luthersk tid, när helgonkapell blev gravkapell samt andra förändringar kopplade till den förändrade religionsutövningen över tid.

Strängnäs domkyrka har även betydande samhällshistoriska värden som kommer av den nära relationen mellan domkyrkan och staden. Domkyrkan genererade grundförutsättningarna för ämbetsmannastaden Strängnäs samtidigt som konjunktur och ekonomi i staden starkt påverkade det som hände i domkyrkan. Genom sitt stora tidsdjup åskådliggörs domkyrkans viktiga roll som samhällsinstitution och lärosäte.

Arkitekturhistoriskt speglar domkyrkan i stora delar de arkitektoniska idealen som rådde under medeltiden, men byggnadsvolymen innehåller även tydliga avtryck av senare seklers tillägg och förändringar. Läsbarheten i de arkitektoniska årsringarna utgör ett framträdande inslag i det arkitekturhistoriska värdet. Ett av de visuellt mest framträdande tilläggen är tornet med tornhuven från 1740 som är så starkt förknippad med stadens siluett.

Domkyrkan är även ett unikt dokument över byggteknik från olika tidsperioder, inte minst tegelbyggnadsteknik, från tidig medeltid och framåt.

En helt annan del av värdebilden är kopplad till Lilljekvist och Curmans restaurering i början av 1900-talet: Den klassas som ett av de allra första exemplen på den restaureringsideologi som alltjämt dominerar i Sverige idag och har därför ett stort arkitekturhistoriskt värde.

Platsen kontinuerliga användning och verksamhetsrelaterade utveckling under de 800 år som domkyrkan funnits, har stora immateriella värden kopplade till Stiftet, domkyrkoförsamlingen och domkyrkan som ett levande kulturarv.

Rekommendationer till detaljplan

Domkyrkan är en särskilt värdefull byggnad av stort allmän intresse att bevara och som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekad som riksintresse för kulturmiljövården att bevara. Byggnaden är dessutom skyddad enligt kulturmiljölagens 4. Kapitel.

Utifrån ovan föreslås att byggnaden förses med utformningsbestämmelser som reglerar att byggnadens volym återskapas om byggnaden skulle skadas genom våda. För domkyrkan föreslås även ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden.

Byggnadens höga kulturhistoriska värde gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av förvanskings- och rivningsförbud. Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnaden är bedömd vara en särskilt värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet ska kompletteras med förtydligande skyddsbestämmelser som reglerar förvanskingsförbudet. Förvanskingsförbudet bör precisera att domkyrkans medeltida stomme, fönster och dörrar samt takkonstruktion med torn ska bevaras.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f₁ – Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₁ - Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Takets form och täckning av koppar. Tornet med dess karaktärsskapande tornhuv från 1740. Fasad av tegel med dekorativa gestaltade inslag av mörkbrända tegelkoppar, vitputsade blinderingar, inmurade runstenar och smidesdetaljer. Fönster, portaler, portar och dörrar med varierade former och varierande material.

q₁ – Byggnadens grundläggning, medeltida stomme, fönster och dörrar samt takkonstruktion med torn ska bevaras

r₁ – Byggnad får inte rivas.

Domkapitelhuset

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Domkapitelhuset ligger direkt väster om domkyrkan och lär vara ett av Strängnäs äldsta profana byggnader. Domkapitelhuset har troligtvis uppförts under 1480-talet, vilket styrks av förekomsten av medeltida murverk och ett flertal binderingar och byggnadsdetaljer som överensstämmer med domkyrkans medeltida takmurar och även Roggeborgens östra gavel.

Nuvarande användning av Domkapitelhuset är stiftkansli med kontors- och möteslokaler.

*Domkapitelhuset med sin frilagda tegelfasad och inslag av medeltida murverk, fotograferad sommaren 2022.
Domfors Kulturmiljö AB*

Domkapitelhusets utmärkande karaktärsdrag är kopplat till byggnadsvolymens strategiska placering rakt utanför domkyrkans västerport och i anslutning till den tidigare bogårdsmuren och Lejonporten. Även byggnadsvolymen i två våningar med stomme och fasad av tegel, sadeltak med tegeltäckning och vitputsad takgesims är en del av de värdebärande karaktärsdragen hos byggnaden.

Av särskild betydelse är byggnadens två äldre blinderade portar, en in mot domkyrkan och en i den norra gaveln i anslutning till Lejonporten, samt byggnadens nuvarande entré mot Sturegatan. Starkt karaktärsskapande är de byggnadsdetaljer som visar på äldre tiders formspråk och hantverkmässighet, synliga smidda ankarjärn i fasad, skorsten och plåtdetaljer i koppar. Även byggnadens fönster och dörrar av trä är av betydelse.

Byggnadens sockel och trappa är viktiga, särskilt som grundläggningen av natursten kan vara en rest av bogårdsmuren.

Kulturhistoriskt värde

Domkapitelhuset har mycket höga kulturhistoriska värden. Den utgör en av de äldsta byggnaderna vid Strängnäs domkyrka och har stark koppling till skolväsendets utveckling på platsen. Byggnaden har höga samhällshistoriska värden genom den nära kopplingen till katedralskolan och Strängnäs långa tradition som lärcenter och skolstad.

Byggnadens stomme har höga byggnadshistoriska värden genom förekomsten av medeltida murverk och välbevarade detaljer som överensstämmer med formspråket på domkyrkans medeltida takmurar. Detaljerna visar på byggnadens höga ålder och äldre tiders byggnadsskick.

Byggnaden utgör ett tydligt pedagogiskt exempel på hur en byggnad har utvecklats från medeltid och fram tills idag, med tydliga spår av olika tiders anpassningar till verksamheter och ideal.

Rekommendationer till detaljplan

Domkapitelhuset är en särskilt värdefull byggnad av stort allmänt intresse att bevara och som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekad som riksintresse för kulturmiljövården att bevara. Byggnaden är dessutom skyddad som byggnadsminne och omfattas av skyddsföreskrifter.

Utifrån ovan föreslås att byggnaden förses med utformningsbestämmelser som reglerar att byggnadens volym ska återskapas, om byggnaden skulle skadas genom våda.

För Domkapitelhuset föreslås även ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden.

Byggnadens höga kulturhistoriska värde gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av förvansknings- och rivningsförbud. Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnaden är bedömd vara en särskilt värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet kompletteras med förtydligande skyddsbestämmelser som reglerar förvanskningsförbudet. Förvanskningsförbudet bör precisera att Domkapitelhuset medeltida stomme i tegel och grundläggning ska bevaras.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f₁ – Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₂ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadsvolym i två våningar med källare. Tak med enkupigt lertegel samt plåtdetaljer av koppar, skorsten och takkupor. Fasad av tegel med smidda ankarjärn, vitputsad takgesims samt dekorativa element, blinderingar och listverk. Fönster och dörrar av trä i varierande storlekar. Entré mot Sturegatan med pardörrar samt trappa i natursten.

q₃ – Byggnadens grundläggning, medeltida stomme och takkonstruktion ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Tryckerihuset

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Byggnaden är placerad väster om domkyrkan, direkt utanför bogårdsmuren, och i anslutning till Lejonporten. Byggnaden uppfördes som lokal för domkyrkans tryckeri och inrymde även bostad för boktryckaren och stod färdig år 1794. Nuvarande användning av Tryckerihuset är stiftkansli med kontors- och möteslokaler.

Tryckerihuset är en tegelbyggnad i två våningar med inredd vind under ett högt sadeltak med lertegel och en centralt placerad takkupa på vardera takfall. Fasaden är enkel med ankarlut murade valvbågar över fönstren som enda dekoration. Fönstren ligger i fasadliv och är sexdelade med tvärpost och fyra öppningsbara lufter samt flankeras av fönsterluckor. Byggnadens grund lär bitvis vara sammanbyggd med den gamla bogårdsmuren.

Tryckerihuset, fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB

Tryckerihusets utmärkande karaktärsdrag är kopplade till byggnadskroppens placering i direkt anslutning till den tidigare bogårdsmuren vilket medfört att byggnadens entré vänder sig mot Sturegatan.

Av särskild betydelse är byggnadsvolymen i två våningar med stomme och fasad av tegel, sadeltak med tegeltäckning och vitputsad takgesims. Starkt karaktärsskapande är även de byggnadsdetaljer som visar på äldre tiders formspråk och hantverksmässighet, synliga smidda ankarjärn i fasad, skorsten och svartmålade plåtdetaljer. Av stor betydelse är även byggnadens fönster, fönsterluckor och dörrar av trä, samt sockel av natursten som bitvis kan vara en rest av bogårdsmuren.

Tryckerihuset, fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB

Kulturhistoriskt värde

Tryckerihuset har höga kulturhistoriska värden dels genom sin höga ålder med äldre byggteknik och material, dels genom att den utgör en del av helhetsmiljön kring Strängnäs domkyrka.

Tryckerihuset är en av få påkostade byggnader som uppfördes i domkyrkans närhet under 1700-talet. Detta gör byggnaden till en viktig representant för detta århundrade i domkyrkomiljön och den samhällshistoriska kontext där det uppfördes.

Byggnaden har höga byggnadshistoriska värden då källarmur, tegelstomme och andra byggnadsdelar speglar byggnadsteknik och arkitektoniska stilideal från 1700-talets slut.

Tryckerihuset utgör ett viktigt tidsdokument hur boktryckarkonsten spreds i Sverige under 1700-talet och hur detta sammanföll med de växande kraven på yttrande- och tryckfrihet. Tryckerihuset har ett stort samhällshistoriskt värde genom att byggnaden förmedlar en viktig pusselbit i Sveriges väg mot yttrandefrihet.

Från senare delen av 1800-talet har Tryckerihuset varit en pedagogiskt viktig plats. Först genom kopplingen till läroverket med boksamlingar och biblioteksverksamhet. Därefter som turistbyrå och museum, där domkyrkans och Strängnäs historia förmedlats genom de utställningar och föremål som visats där.

Rekommendationer till detaljplan

Tryckerihuset är en särskilt värdefull byggnad av stort allmänt intresse att bevara och som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekad som riksintresse för kulturmiljövården att bevara. Byggnaden är dessutom skyddad som byggnadsminne och omfattas av skyddsföreskrifter.

Utifrån ovan föreslås att byggnaden förses med utformningsbestämmelser som reglerar att byggnadens volym skall återskapas, om byggnaden skulle skadas genom våda. För Tryckerihuset föreslås även ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden. Byggnadens höga kulturhistoriska värde gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av rivningsförbud. Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnaden är en särskilt värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet kompletteras med skyddsbestämmelser som reglerar och tydliggör vilka av byggnadens karaktärsdrag som förvanskningförbudet avser.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f₁ – Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₃ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadsvolym i två våningar med källare. Tak med enkupigt lertegel samt svartmålade plåtdetaljer, skorsten och takkupor. Fasad av tegel med smidda ankarjärn samt vitputsad takgesims. Träfönster med korspost och glasdelande spröjs samt fönsterluckor. Entré mot Sturegatan med trappa i natursten och smidesräcken samt port med speglar och överljus.

q₄ – Byggnadens grundläggning, stomme och takkonstruktion ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Roggeborgen

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Roggeborgen uppfördes som biskopspalats i två våningar med källare och vind, i slutet av 1400-talet. Den började sannolikt uppföras under 1460- eller 1470-talen och färdigställdes under biskopen Cort Rogges tid 1479–1501. Från biskopens bostadsvåning ledde troligen en trögång över till domkyrkans övre sakristia. Byggnaden uppfördes utanför kyrkotomten och dess västra gavel var sammanbyggd med själva bogårdsmuren.

I ett tidigt skede kompletterades byggnaden med ytterligare en våning till dagens byggnadshöjd. Detta gjordes eventuellt redan innan första byggnadsetappen ens var helt avslutad. Sannolikt förband en utvändig trätrappa de olika våningsplanen under medeltiden. Efter reformationen övergick Roggeborgen i kronans ägo varefter byggnaden nyttjades för olika ändamål. Det finns uppgifter om att den under andra halvan av 1500-talet användes som Kronomagasin och i början av 1600-talet beskrivs byggnaden som väldigt förfallen. Under en period fanns boktryckerverkstad med tillhörande boktryckerbostad i huset. År 1626 uppläts byggnaden till Strängnäs gymnasium, som då var en av landets två första gymnasieskolor. Under den första tiden som gymnasieskola, inrymde bottenvåningen en lärarbostad och undervisningslokalerna fanns på våning 1. Skolverksamheten pågick i lokalerna i över 300 år. Från och med år 1850 blev Roggeborgen ett läroverk, en verksamhet som fanns kvar fram till och med år 1935.

Ombyggnationer genomfördes återkommande under seklen, exempelvis vidgades fönsteröppningarna på våning 1 när Roggeborgen anpassades till skolverksamhet under 1600-talets början. I början av 1700-talet togs bland annat gavelröstets tinnar bort, en ny

entréportal i sandsten tillkom och nya skorstenar murades. År 1801 byttes spåntaket mot tegeltak. En mer omfattande ombyggnation skedde på 1860-talet. Vid detta tillfälle flyttades bjälklagen, och källarvalven revs, sannolikt för att få jämnare och högre våningshöjder på bekostnad av källaren. Gavelröstet återfick tinnar, fönstren gjordes större och en invändig gjutjärnstrappa byggdes. Fasadutformningen kompletterades även med en dekorativ gesims, blinderingar i gavelröstena med mera. Rikssalen på andra våningen, som en tid fungerat som bibliotek, inreddes till bönesal.

Efter att läroverket flyttat ut år 1935 användes lokalerna för olika ändamål, bland annat utställningsverksamhet. På 1960-talet genomgick Roggeborgen en omfattande restaurering när exempelvis fasaden rödslammades och byggnaden anpassades till filial för Kungliga biblioteket.

Roggeborgen fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Under 2020-talet har Roggeborgen försetts med en ny invändig utrymningstrappa för att kunna ta emot större sällskap och nya wc-utrymmen för besökarna har installerats.

Roggeborgen har en stomme av tegel, uppförd i tre plan samt med källarvåning i suterräng och en inredd vind. Tegelstommen utgörs delvis av en skalmur, på en grund av natursten. Tegelfasaden har murats med munkförband som rödslammats. Fasaderna är påkostad med gesims, blinderingar, en ornerad portik och två trappgavlar med torn. Vissa äldre

muröppningar är markerade i fasad. Taket är ett brant sadeltak klätt med enkupigt lertegel. Nocken kröns av fyra symmetriskt placerade skorstenar. Byggnaden har genomgående likadana fyrdelade kvadratiska fönster, bortsett från de smalare fönstren i trappgavlarna och över portiken. Större delen av fasadens utsmyckning tillkom vid restaureringen på 1860-talet. Byggnadens fönster byttes ut vid ombyggnaden på 1960-talet.

Roggeborgen exteriör karaktäriseras av sin höga och smala byggnadsvolym som är bibehållen sedan åtminstone 1500-talet. Byggnadens placering i direkt anslutning till den tidigare bogårdsmuren är ett av de historiskt sett starkaste karaktärsdragen. Medeltida murverket i tegel, andra äldre spår i fasad samt den fasadgestaltning som byggnaden fick vid restaureringen på 1860-talet då exempelvis trappgavlar, blinderingar och gesims tillkom.

Roggeborgen fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Som enskilt byggnadsverk kan Roggeborgen beskrivas som den mest kulturhistoriskt värdefulla byggnaden på Domkyrkoberget näst efter domkyrkan. Roggeborgen har ett högt samhällshistoriskt värde som en medeltida profan byggnad med starka kopplingar till domkyrkans verksamhet. Att byggnaden är profan bidrar till dess höga värden då profana byggnader från denna tid är mycket ovanliga. Det samhällshistoriska värdet förstärks även av verksamheterna som funnits i byggnaden särskilt skolverksamheten som bedrevs under tre sekel. Roggeborgen har även höga arkitektur- och byggnadshistoriska värden. Byggnaden är ett unikt dokument över byggnadsteknik från medeltid och framåt.

Arkitekturhistoriskt speglar byggnaden arkitektoniska ideal under samma tidsperiod, inte minst från det sena 1800-talets stilrestaureringar.

Rekommendationer till detaljplan

Roggeborgen tillhör de allra äldsta byggnaderna i domkyrkans närhet och är en särskilt värdefull byggnad av stort allmänt intresse att bevara. Byggnaden ligger dessutom inom ett bebyggelseområde utpekade som av riksintresse för kulturmiljövården att bevara.

Roggeborgen är även skyddad som statligt byggnadsminne enligt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen. Utifrån ovan föreslås att byggnaden förses med utformningsbestämmelser som reglerar att byggnadsvolymen skall återskapas om byggnaden skulle skadas genom våda. För Roggeborgen föreslås även ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden. De höga kulturhistoriska värdena gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av rivningsförbud.

Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnaden är bedömd vara en värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet kompletteras med skyddsbestämmelser som reglerar förvanskningförbudet för utvalda delar.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f₁ – Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₄ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Sadeltak med enkupigt lertegel och plåtdetaljer av koppar, vindflöjlar samt fyra symmetriskt placerade skorstenar. Fasad av tegel med medeltida murverk, smidda ankarjärn, trappgavlar, fialer, blinderingar och gesims. Fönster av trä. Kopparklädda portar.

q₃ – Byggnadens grundläggning, medeltida stomme och takkonstruktion ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivas.

Djäknegården

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Djäknegården uppfördes som gymnastikhus till Strängnäs läroverk under åren 1901 till och med 1903 efter ritningar av arkitekten Emil Befwe. Gymnastikhusets form lär vara inspirerad av kärnkirkans form med fyra hörntorn. Det nya gymnastikhuset ersatte en äldre byggnad i trä, som låg i korsningen mellan Gymnasiegränd och Lektorsgatan. Det äldre gymnastikhuset hade varit i drift ända sedan läroverksverksamheten startade på 1850-talet. Efter att det nya gymnastikhuset tagits i drift nyttjades det gamla gymnastikhuset som slöjdsal. Byggnaden användes i sin ursprungliga funktion under hela 1900-talet. Under år 1964 moderniserades

gymnastikhuset och omfattande interiöra åtgärder genomfördes. Byggnadens trappor förändrades och en underbyggnad med källare i betong utfördes.

I början av 2000-talet upphörde idrottsverksamheten i byggnaden och Europaskolan tog över ansvaret för byggnaden som byggdes om och anpassades för en ny funktion som aula. Det var arkitekt Andreas Forsberg vid AQ arkitekter i Eskilstuna som var ansvarig för den stora omgestaltningen av byggnaden. Djäknegården är fortfarande aula och ingår i Europaskolans verksamhet.

Gymnastikhuset ligger direkt utanför domkyrkotomten och står med gaveln riktad upp mot domkyrkan. Byggnaden uppfördes med en gymnastiksal med öppet upp i nock mot norr. Den södra delen av byggnaden var delad i två våningar sannolikt med omklädningsrum på bottenvåningen samt kontorslokaler och förråd, en trappa upp.

Byggnaden står i en sluttning och har en sockel av natursten som inrymmer en källarvåning i den norra delen mot Storgatan. Den rektangulära byggnadsvolymen är uppförd av maskinslaget tegel som murats i förband. Fasaden är indelad med lisener som markerar utbredningen av gymnastikhallen samt utsmyckad med tandsnitt och takgesims. Gavlarna har slätputsade blinderingar med danande visdomsord: "Vårt land behöver arm af järn" samt "Vårt land behöver kraft och värn", se bild nedan.

Takkonstruktionen är ett sadeltak, täkt av röd skivtäckning med lätt förskjutna horisontala tvärfalsar och ståndränna. Uppskjutande hörntorn markerar byggnadens olika volymer.

Byggnadens fönster är rundbågade och småspröjsade, höga i gymnastiksalen och delade på två våningar i den södra delen.

Djäknegården fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Byggnadens mer framträdande karaktärsdrag är kopplad till den storslagna byggnadsvolymen med höga fönster och stort tak. Byggnadens formspråk visar tydligt på den för sekelskiftet relativt ovanliga byggnadsfunktionen som gymnastiksal. Upplevelsen av byggnadsvolymen förstärks av sockelväningen i souterräng som är uppmurad i natursten.

Starkt karaktärsskapande är byggnadens tidstypiska tegelarkitektur med dekorativa inslag i såväl förband, mönstermurning och slätputsade blinderingar och accenter.

Kulturhistoriskt värde

Djäknegårdens kulturhistoriska värde är framför allt kopplat till platsens långa skoltradition. Som en del av skolmiljön vid Strängnäs läroverk, uppfyller den en viktig pedagogisk uppgift i att visa på skolväsendets förändring över tid med ett flertal nya ämnen som tillkom under andra hälften av 1800-talet.

Gymnastikbyggnaden har också viktiga värdebärande parametrar kopplade till att den utgör den andra gymnastikbyggnaden som uppförts för Strängnäs läroverk. Tillsammans utgör de båda gymnastikbyggnaderna viktiga pusselbitar i berättelsen om 1800- och 1900-talets allt starkare växande kroppskultur, den så kallade "Linggymnastiken". I och med den växande idrottsrörelsen uppfördes allt fler framträdande landmärken i form av gymnastiksal och idrottsplatser runt om i landet. Djäknegården har även delar av sin värdebild kopplad till att den utgör en av de arkitektoniskt mer påkostade 1900-talsbyggnaderna i domkyrkans närhet.

Rekommendationer till detaljplan

Byggnaden är uppförd före 1920-talets bebyggelseexpansion och utgör dessutom en viktig byggnad för berättelsen om skolverksamhetens utveckling i Strängnäs. Bedömningen görs att den är en särskilt värdefull byggnad av allmänt intresse att bevara. Byggnaden föreslås få ett förtydligt krav om varsamhet vid ändring för att säkerställa att den välbevarade arkitekturen hanteras varsamt vid ändring. Likaså föreslås att byggnaden förses med skyddsföreskrifter, rivnings- och förvanskningförbud.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f₁ – Byggnadens placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₅ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Sadeltak med skivtäckning av rödmålad plåt och med skorsten. Tegelfasad med putsade blinderingar, nischer med uppmanande visdomsord. Fönster av trä med glasdelande spröjs i varierande storlekar. Sockel av natursten. Entré mot söder.

q₄ – Byggnadens grundläggning, stomme och takkonstruktion ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Lyktan

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Strax söder om domkyrkan direkt öster om Månssons trädgård, ligger den timmerbyggnad som kallas för Lyktan eller Gamla biskopsgården. Gamla biskopsgården användes som biskopsbostad från 1500-talets slut. År 1527 övergick dock gården i kronans ägo. Namnet Lyktans ursprung är osäkert, det kan antingen komma av att det tidigare stod en gatlykta vid huset eller ha en koppling till ordet ”lyckta” som i stängd eller tillsluten. Vilket i så fall skulle kunna ha koppling till att gården var omgärdad av ett högt plank under början av 1800-talet.

Lyktan är en timrad byggnad i två våningar med tegeltäckt sadeltak och en centralt placerad putsad skorsten med krön. Fasaden är faluröd med stående lockpanel med fyrdelade och sexdelade fönster. Byggnaden vilar på en källare med väggar av natursten samt slagna tunnvalv av tegel. På den norra fasaden, mot gården, finns en förstuga, ett trapphus och en murad och svartputsad överbyggnad till källarnedgången. Dagens användning av byggnaden Lyktan är kanslilokal för Europaskolan.

Lyktans exteriör karaktäriseras av sin, i sammanhanget, relativt enkla rödfärgade träfasad med knutlådor samt tegelklätt sadeltak. Byggnadens volym i två fulla våningar vittnar om viss ståndmässighet. Byggnadens dörrar och fönster av olika utseende visar på förändring över tid. Starkt karaktärgivande är även att byggnadens entré ligger på gårdssidan. Gårdsfasaden präglas av de små tillbyggnaderna som finns där. Av betydelse är även byggnadens grundläggning som lär vara äldre än byggnaden.

Byggnaden Lyktan, fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Byggnaden har höga kulturhistoriska värden som en rest av den gamla biskopsgården. Byggnaden utgör en viktig bebyggelsemässig årsring i helhetsmiljön kring Strängnäs domkyrka. Den är en av få bevarade äldre bostadshus på Kyrkberget och den har en unik ställning genom att den är så pass gammal och har en stomme av trä. Lyktan har höga samhällshistoriska värden inte minst på grund av den starka anknytningen till Strängnäs gymnasium. Byggnaden har höga byggnadshistoriska värden då källarmur, timmerstomme och andra byggnadsdelar speglar byggnadsteknik och byggnadshistoriska från medeltiden och framåt.

Rekommendationer till detaljplan

Byggnaden Lyktan är en särskilt värdefull byggnad av stort allmänt intresse att bevara som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekad som riksintresse för kulturmiljövården att bevara. Byggnaden är dessutom skyddad som statligt byggnadsminne. Den närliggande husgrunden vid kyrkogårdsmuren, med flera lämningar under mark som sannolikt är rester från den gamla biskopsgården, är skyddad som fornlämning enligt 2 kap KML. Utifrån ovan föreslås att byggnaden regleras med rivningsförbud på plankartan. Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnaden är bedömd vara en särskilt värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet kompletteras med

krav på varsamhet och skyddsbestämmelser som reglerar förvanskningförbudet för byggnadens stomme, fönster och grund.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

k₆ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadsvolym i två våningar med källare. Tak med enkupigt lertegel och skorsten. Fasad ska utformas med slamfärgsmålade locklistpaneler med knutlådor i röd kulör. Fönster och dörrar av trä i varierande form och indelning med glasdelande spröjs. Entré på gårdssidan.

q₂ – Byggnadens grundläggning av medeltida murverk i natursten och tunnvalv, stomme samt fönster och dörrar ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Vaktmästarbostaden

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Det finns ytterst lite skrivet om den enklare bebyggelsen kring domkyrkan. Den kvadratiske byggnaden som ligger söder om Domkapitelshuset uppfördes under tidigt 1930-tal. Bygglovet är daterat 1933 och anger att byggnaden uppfördes som vaktmästarbostad.

Byggnaden är uppförd i ett plan med källarvåning på en näst intill kvadratisk plan. Taket stiger liksidigt i ett tegeltäckt pyramidtak. Fasaderna består av rödmålad, stående locklistpanel. Byggnadens fönster är av trä med två fönsterluftr per fönster, glasdelande spröjs med två rutor i vardera luft. Byggnaden står på en hög, gjuten källarvåning med ingång från gården. Planlösningen omfattar två rum och kök samt tambur. Källaren har ett pannrum med plats för förvaring av kol, ett förråd och en matkällare.

Vaktmästarbostaden är uppförd under 1930-talet, men den knyter inte an till de då rådande funktionalistiska arkitekturidealen. I stället upplevs byggnaden enkel och traditionell med sin bleckhornsform. Byggnadens inplacering på tomten bredvid domkapitelshuset, med källarvåning i souterräng, är respektfull och visar tydligt att den underordnar sig Kyrkbergets övriga byggnader genom placeringen med distans till bogårdsmuren, och med den i jämförelse med Domkapitelshuset lägre volymen och det enklare fasadmaterialet trä som målats i oansenlig slamfärg.

Vaktmästarbostaden, fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB

Kulturhistoriskt värde

Vaktmästarbostaden är den yngsta byggnaden på Kyrkberget och den avviker från den övriga bebyggelsen, inte enbart genom sin ringa ålder utan även på det sätt som den placerats i bebyggelsemiljön. Byggnaden har inte placerats i direkt anslutning till den historiska bogårdsmuren så som den äldre bebyggelsen ligger. Vaktmästarbostaden är istället placerad utanför och med en tydlig distans till muren.

Vaktmästarbostaden har kulturhistoriska värden kopplade till dess materiella och arkitektoniska gestaltning, i synnerhet genom det sätt som den formgivits för att underordna sig de övriga mer framträdande historiska monumenten på platsen. Byggnaden har en relativt liten volym och anknuter till områdets enklare bebyggelse genom sina material, det vill säga stomme av trä och tak med täckning av lertegel.

Rekommendationer till detaljplan

Vaktmästarbostaden uppfördes efter 1920-talets bebyggelseexpansion, men anses på grund av sin koppling till Strängnäs domkyrka som en särskilt värdefull byggnad. Värdebilden stärks av att det är ovanlig med en vaktmästarbostad i en kyrkomiljö samt att byggnaden visar på det tidiga 1900-talets förhållningssätt till bebyggelsemässiga tillägg i en känslig kulturmiljö. Av den anledningen bör byggnaden förses med krav på varsamhet och förvanskningförbud.

Planförslaget förutsätter att vaktmästarbostaden rivs för att ge plats till ny bebyggelse. Det rekommenderas ändå att vaktmästarbostaden förses med ett förtydligande om att byggnaden inte får förvanskas och att dess karaktär vad gäller volymer, proportioner, material,

färgsättning och detaljeringsgrad ska hanteras varsamt vid ändring. Förbud mot förvanskning och kravet på varsamhet gäller oavsett om det finns på plankartan eller inte, men skulle delar av planförslaget inte genomföras, blir den framtida hanteringen av den särskilt värdefulla byggnaden tydligare.

Följande bestämmelse regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

k₁₄ - Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadens volym i en våning med källare i souterräng. Pyramidtak med tegeltäckning och skorsten. Slamfärgsmålade röda locklistpaneler. Dörrar av trä och tvåluftsfönster av trä med två rutor i vardera luft och glasdelande spröjs.

q₄ – Byggnadens grundläggning, stomme och takkonstruktion ska bevaras.

f₄ - Byggnad ska utformas på ett sätt som tar hänsyn till Domkapitelhusets och benhusets kulturvärden. Fasadmaterial ska till största del bestå av trä och knyta an till tidigare vaktmästarbostadens formspråk.

Benhuset

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Byggnadens bakgrund och historia är relativt okänd, men det är mycket i byggnadens formspråk som tyder på att den är från 1700-talet, och i stadsplanens karta från 1785 finns byggnadens utrita och kallas där för "Benhus". Dagens användning av byggnaden är förråd.

Byggnaden är näst intill kvadratisk och är placerad på den medeltida bogårdsmurens sydvästra hörn som även utgör grundläggningen för byggnaden. I anslutning till byggnaden har den gamla bogårdsmuren försetts med puts.

Takkonstruktionen är pyramidformad med en skivtäckning med plåtar i relativt litet format och horisontella tvärfalsar. Överst på taket finns ett plåtklätt svartmålat kors. Takfoten är tjärstruken.

Stommen är murad av tegel, putsad och avfärgad vit. Byggnadens norra vägg är sammanbyggd med den västra bogårdsmuren och byggnadens östra fasad har sannolikt haft snarlik koppling till den södra bogårdsmuren. Detta syns dock inte idag eftersom

bogårdsmuren revs år 1860. Sannolikt är det vid detta tillfälle som även andra förändringar genomfördes i byggnaden.

I stommen finns tre kraftiga ankarplåtar som tillkommit för att stabilisera muren och hindra muren från att kalva. Byggnaden har en plåtklädd dörr på den östra fasaden och ett litet fönster i den norra väggen. Fönstret har enkelglas och äldre beslag. Enligt ”inventeringen av byggnader och murar på kyrkotomten” tillkom fönstret under senare delen av 1800-talet.

Benhusets mest framträdande karaktärsdrag är dess placering på kyrkotomten i direkt anslutning till bogårdsmuren och dess slutna putsade byggnadsvolym under det plåtklädda tälttaket.

Benhuset fotograferat under sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Benhusets byggnadshistoriska värde är starkt kopplat till att det är en enkel funktionsbyggnad som fått vara kvar i relativt oförändrat skick, trots att dess funktion som benhus upphörde samtidigt som kyrkogården omgestaltades till stadspark under senare delen av 1800-talet.

Benhuset förmedlar ett mycket viktigt samhällshistoriskt perspektiv. Sannolikt uppfördes detta benhus som en följd av 1700-talets många epidemier. Under början av 1700-talet var det framför allt pesten som härjade, men smittkoppor, dysenteri och febersjukdomar var också återkommande farsoter som bidrog till höga dödstal. Genom sitt enkla formspråk och stabila material förmedlar byggnaden äldre tiders byggnadsskick.

Rekommendationer till detaljplan

Benhuset är en särskilt värdefull byggnad av stort allmänt intresse att bevara och som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekad som riksintresse för kulturmiljövården att bevara.

Det föreslås att byggnaden förses med ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden.

Byggnadens höga kulturhistoriska värde gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av rivningsförbud. Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme och eftersom byggnadens är bedömd vara en särskilt värdefull byggnad, rekommenderas att rivningsförbudet kompletteras med skyddsbestämmelser som reglerar förvanskningförbudet.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

k₇ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadsvolym i en våning. Tälttak täckt med svartplåt och med horisontella tvärfalsar samt korsformad spira. Putsad fasad och sockel av natursten. Fönster av trä med glasdelande spröjs och plåtklädd dörr.

q₄ – Byggnadens grundläggning, stomme och takkonstruktion ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Kyrkbodarna

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Nordväst om domkyrkan och i anslutning till Tryckerihuset ligger kyrkbodarna. Det finns ytterst lite skrivet om den enklare bebyggelsen kring domkyrkan. Uppgifter om kyrkbodarna är ytterst begränsat i tillgängligt källmaterial. Troligtvis är kyrkbodarna uppförda under 1700 och 1800-talet. Idag används kyrkbodarna för församlingens verksamhet.

Den södra boden, som sannolikt är den äldsta, har en timmerstomme och är betydligt längre än de övriga två bodarna. Timmerstommens knutar är fodrade och för övrigt är timret täckt med rödfärgad stående locklistpanel och fotbräda. Byggnaden vilar på en grund av natursten, men med lagning av betong.

De övriga bodarna har regelstomme som även den är täckt med rödfärgad stående locklistpanel. De två nordliga bodarna har sockel och grundläggning som förändrats vid sentida ombyggnationer. Grunden är av betong delvis gjuten och delvis murad med block.

Alla tre bodarna har sadeltak, täckt med tegel och svartmålade vindbrädor. Den södra boden har ett åstak och har något kraftigare och dubbla vindbrädor för att täcka åsarna. Tegeltäckningen är kombinerad med plåttäckning i rännalar och övriga avtäckningar och takpartier.

Den snedställda ytterväggen, utmed den norra tomtgränsen, består av natursten och tegel. De två nordligaste bodarna vätter mot en privat tomt medan den södra bodens västra gavel vänder sig mot Tryckerihusets tomt.

Av stor betydelse för bodarnas värdebärande karaktärsdrag är att de byggts ut vid minst två tillfällen under 1800-talet. De har anpassats efter domkyrkoverksamhetens behov.

Bodarna behövdes, men placerades undanskymt i domkyrkotomtens nordvästra hörn. En stor del av byggnadens karaktär är kopplat till byggnadens enkla material, låga skala och enkla formspråk som står i stark kontrast till domkyrkans monumentalitet och exklusiva material. Kyrkbodarna är uppförda i trä, vilket får dem att framstå som relativt enkla byggnadsvolymer. Trots den materialmässiga enkelheten utgör bodarna en karaktärsstark bebyggelseenhet. Den sektionsindelade volymen i kombination med läget utmed bogårdsmuren, bidrar starkt till karaktären.

Kyrkbodarna fotograferade hösten 2022, i bakgrunden skymtar Tryckerihuset. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Kyrkbodarna har höga kulturhistoriska- och miljöskapande värden och utgör en viktig byggnadsvolym i domkyrkomiljön. Bodarna är de enda bevarade träbyggnaderna på domkyrkotomten.

Kyrkbodarna är bygghistoriskt intressanta genom att de olika tillbyggnadsfaserna kan avläsas tydligt i stomme och ytskikt. Byggnadens olika sektioner har uppförts under olika delar av 1800-talet och visar den på den byggtkniska utvecklingen under 1800-talet. Den äldsta byggnadsdelen, mot söder, uppfördes i timmer innan intåget av ångsågarnas massproduktion av virke och paneler. Resterande del av byggnaden är uppförd med en regelstomme som klätts med panel, variationen av teknik och den förändrade användning av trämaterialen ger förståelse för 1800-talets byggtkniska utveckling. Fasadens äldre bevarande detaljer visar på ett enklare formspråk än domkyrkomiljöns övriga byggnader. Byggnadsdetaljerna är tidstypiska och bidrar till helhetsupplevelsen och läsbarheten i kulturmiljön.

Rekommendationer till detaljplan

Kyrkbodarna är en särskilt värdefull byggnadsvolym av stort allmänt intresse att bevara och som ligger inom ett särskilt värdefullt bebyggelseområde, utpekat som riksintresse för kulturmiljövården att bevara.

Det föreslås att byggnaden förses med ett förtydligande kring vad som omfattas av varsamhetskravet vid ändring av byggnaden.

Byggnadens höga kulturhistoriska värde gör det även motiverat att införa skyddsföreskrifter i form av rivningsförbud.

Rivningsförbudet skyddar endast byggnadens stomme vilket bedöms räcka för denna byggnad. Byggnadens fasader och detaljer är av trä, bedöms inte vara så pass unika att materialen behöver bevaras särskilt.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

k₈ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Tredelad byggnadsvolym med varierande utförande på stomme, tak och fasad. Byggnadens varierade taktäckning av enkupigt lertegel och svartmålad skivtäckning. Fasad ska vara av trä och vara slamfärgsmålad i röd kulör. Fönster av trä i varierande form och indelning med glasdelande spröjs. Dörrar, portar och luckor av trä i varierande former.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Månssons trädgård

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

I den sydvästra delen av planområdet ligger det område som från och med 1400-talet kallas för Månssons trädgård. Trädgården var biskopens och utgjorde en del av dennes lönejord. Trädgårdsytan finns utritad på 1640 års karta över Strängnäs.

Månssons trädgård karakteriseras idag av stora gräsmattor, en örtagård, blomsterbuskar såsom schersmin och syren samt fruktträd. Två enklare förråds- och funktionsbyggnader finns utmed trädgårdens nordvästra hörn. Den äldsta byggnaden är timrad och placerad med gaveln mot gatan. Den andra byggnaden är uppförd med regelstomme, båda har sadeltak. Utmed den norra fastighetsgränsen avgränsas trädgården av den gamla bogårdsmuren. Även

den västra fastighetsgränsen är tydligt definierad med en stenvägg utmed Sturegatan och en otuktad syrenhäck. Utmed Lektorsgatan flyter gräsmattan över trottoaren. Ett staket delar av Månssons trädgård från trädgården kring byggnaden Lyktan.

Tidigare var växtligheten karaktär betydligt tätare och mer varierad med ett betydande antal bärbuskar, fruktträd och trädgårdsland. Likaså var trädgården betydligt mer privat till sin karaktär fram till början av 1900-talet då stenvägg utmed Lektorsgatan avlägsnades.

Månssons trädgård, fotograferad sommaren 2022. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Månssons trädgård är en mycket viktig kulturmiljö med höga kulturhistoriska värden. Trädgården utgör ett unikt kulturarv. Tack vare kopplingen till biskopen vet vi att platsen brukats som trädgård kontinuerligt under flera århundranden. Om trädgården utvecklas har den stor pedagogisk potential att kunna förmedla såväl information om hur odling förändrats över tid i staden, men även mer specifikt om till exempel kulturhistorisk mångfald av träd och buskar. Den äldre, tätare trädgårdsstrukturen skulle med fördel kunna återskapas.

Trädgårdens enkla ekonomibyggnader har ett stort kulturhistoriskt värde eftersom det är ovanligt att så pass enkla och agrara byggnader har bevarats, i synnerhet i ett så centralt läge i en stad.

Rekommendationer till detaljplan

För Månssons trädgård föreslås varsamhetsbestämmelser och rivningsförbud för åtminstone den timrade ekonomibyggnaden. Det är en enkel ekonomibyggnad som har ett stort värde i sin funktionsinriktade enkelhet. För själva trädgårdsanläggningen har skyddsbestämmelser aktivt valts bort. Istället föreslås varsamhetsbestämmelser med fokus på karaktärsdragen, de kvarvarande murarna, fruktträden och ekonomibyggnaderna. Genom detta förfarande blir det möjligt att restaurera och utveckla grönstrukturen.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

k₉ – Byggnad ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Byggnadsvolym i en våning. Fasad ska vara av trä och vara slamfärgsmålade i röd kulör. Tak med enkupigt lertegel. Dörrar ska vara av trä.

k₁₀ – Resterna av bogårdsmuren ska bibehållas till sin karaktär vad gäller placering, volym, proportioner, teknik och material.

k₁₁ – Särskilt värdefull trädgårdsmiljö vars kulturhistoriska karaktär med murar, fruktträd och buskar ska bevaras.

r₁ – Byggnad får inte rivras.

Murar och stigluckor

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Under många århundraden fanns det en bogårdsmur runt domkyrkan för att hålla ute boskap och tjuvar. Sannolikt fanns muren redan under medeltiden och den hade åtminstone fyra öppningar, så kallade stigluckor. En stor del av bogårdsmuren revs på 1860-talet och idag finns endast stickluckorna mot väster och norr kvar. Idag finns murrester som sammanfaller med läget för bogårdsmuren. Det kan därför antas att det som syns är rester av muren. De fyra ställena där man kan ana murstrukturen är följande:

1. Mellan västra kyrkogårdsporten och Tryckerihuset. Denna murdel bör vara uppförd år 1860 och är uppförd i tegel, putsad och med krön av kopparplåt.
2. Kyrkbodarnas norra fasad är murad av natursten och putsad samt med krön av svartmålad plåt.
3. En terrassmur av natursten löper österut från Benhuset och avgränsar kyrkogården mot Månssons trädgård.
4. Mellan Domkapitelhuset och Benhuset i domkyrkogårdens sydvästra hörn finns en mur som lär vara en rest av den gamla bogårdsmuren. Den är murad av natursten och har ett krön av svartmålad plåt.

De kvarvarande resterna av bogårdsmuren karakteriseras av naturstensmurar med inslag av tegel och avtäckning av plåt eller tegel.

Lejonportens framträdande karaktärsdrag är den röda, putsade murkonstruktionen av tegel på grund av natursten och krön av svartmålad plåt. Tydligt framträdande är gestaltning från 1600-talets ombyggnation med sadeltak, pilastrar, listverk och figurreliefer på den västra fasadens och smidesgrindar från 1700-talet.

Korsportens värdebärande karaktärsdrag är den röda, putsade murkonstruktionen av tegel på grund av natursten och krön av svartmålad plåt. Starkt karaktärsskapande är stigluckornas dubbla takfall, den plåttäckta trappstegsgaveln som lutar ut från kyrkotomten och det raka takfallet in mot domkyrkan. Övriga framträdande karaktärsdrag är Korsportens utsmyckningar i form av korsformade blinderingar, strömskift och smidesgrindar.

Stigluckorna fotograferade under 2022. Till vänster syns Lejonportens båda fasader och till höger syns Korsporten. Domfors Kulturmiljö AB.

Kulturhistoriskt värde

Resterna av bogårdsmuren och de två portbyggnaderna har höga kulturhistoriska värden. De utgör grundläggande fragment av domkyrkomiljöns äldsta strukturer. Genom murresterna och portbyggnaderna går det att få en uppfattning om det slutna rum som kyrkotomten var från medeltiden fram till och med 1860-talet. Portbyggnaderna, i synnerhet korsporten, står idag som en solitär i parkmiljön. Stigluckans imponerande höjd indikerar hur ointagligt området sannolikt kändes när bogårdsmuren fanns kvar och flankerade portarna. Genom portbyggnadernas gestaltning går det att förstå hur domkyrkomiljön har förändrats över tid. Anpassningar och förändringar har gjorts genom århundradena ur såväl funktionell aspekt som stilhistorisk.

Rekommendationer till detaljplan

Murresterna under mark bedöms vara tillräckligt skyddade av kulturmiljölagens 2 kapitel och kan endast svårligen förses med skydd på plankartan. Däremot kan de kvarvarande stående murresterna, punkt 1–4 ovan, förses med krav på varsamhet.

För de båda stigluckorna rekommenderas att de förses med krav på varsamhet och förbud mot förvanskning och rivning. De är även stort miljöskapande värde och bidrar med grundläggande parametrar för förståelsen av platsens förändring över tid. Av den anledningen föreslås även att de förses med utformningslittera som reglerar hur de bör återskapas, om våda skulle ske.

Följande bestämmelser regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

f2 – Stigluckans placering, volym och skala ska återskapas vid eventuell skada.

k₁₂ – Stigluckan ska bibehållas till sin karaktär vad gäller placering, volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Putsad murkonstruktion av tegel på en grund av natursten samt med smidesgrindar. Slätputsad och rödfärgad yta med pilastrar, listverk och figurreliefer. Krön av svartmålad plåt.

k₁₃ - Stigluckan ska bibehållas till sin karaktär vad gäller placering, volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad enligt följande karaktärsdrag: Putsad murkonstruktion av tegel med trappstegsgavel på en grund av natursten samt med smidesgrindar och krön av svartplåt. Slätputsad och rödfärgad yta.

q₅ – Stigluckans medeltida murverk, dekorativa inslag från 1600-talet samt smidesdetaljer ska bevaras.

r₂ – Stigluckan får inte rivas.

Roggeplan (Parkeringen)

Beskrivning av bebyggelsen och dess karaktärsdrag

Nordöst om domkyrkan ligger det idag en parkeringsplats, även kallat för Roggeplan, inom fastigheten Kyrkberget 10. Vid stadsbranden år 1871 brann staden norr om domkyrkan och över 70 gårdar förstördes. Efter branden har området lämnats obebyggt, kanske i syfte att skapa en brandkorridor till Roggeborgen om det skulle börja brinna igen. Först 1901 bebyggdes den västra delen av kvarteret med gymnastikbyggnaden till Strängnäs läroverk.

Parkeringsplatsen består idag av en grusad plan som faller åt norr. Utmed den västra sidan ligger Djäknegården. Mot Storgatan och Lektorsgatan omgärdas grusplanen av stora lindar. Mellan träden har rektangulära granitblock placerats. Utmed Roggeborgen på planens södra sida, finns stora buskar, mestadels syren. Mot sydväst ansluter parkeringen mot domkyrkoparken.

Parkeringsytan är av stor betydelse för mötet med Kyrkberget och den särskilt värdefulla och riksintressanta kulturmiljön vid Kyrkberget. Det är den parkeringsyta som såväl enskilda besökare som bussar använder om de kommer till Strängnäs för att besöka domkyrkan och Kyrkberget.

Kulturhistoriskt värde

Parkeringsplatsens kulturhistoriska värden är framför allt kopplad till den samhällsstrukturella förändring som skedde i Strängnäs under slutet av 1800-talet, då stora delar av staden återuppbyggdes efter den förödande stadsbranden 1871. Sannolikt har även platsen nyttjats av gymnastikverksamheten vid Strängnäs läroverk som lät uppföra det

intilliggande gymnastikhuset Djäknegården under början av 1900-talet. Den huvudsakliga användningen under de senaste 50 åren har dock varit parkeringsyta.

Rekommendationer till detaljplan

Det är av stor betydelse att parkeringsytan inte blir för urban och hårdgjord, utan att dess utseende och material passar in i den känsliga kulturmiljön. Det rekommenderas därför att parkeringsytan förses med varsamhetsbestämmelser som reglerar att parkeringsytan ska bibehållas till sin karaktär vad gäller materialet grus.

Träden som sannolikt planterades efter stadsbranden är av stor betydelse att de bör bevaras och förses med utökad lovplikt.

Följande bestämmelse regleras i plankartan för att följa kulturmiljöunderlagets rekommendationer:

beläggning₁ – *Marken ska beläggas med grus.*

träd₁ – *Träd får endast fällas om det är sjukt eller utgör en säkerhetsrisk. Om träd fälls ska ett nytt planteras.*

a₃ – *Marklov krävs även för trädfällning.*

Offentlig- och kommersiell service

Det finns ingen offentlig- eller kommersiell service inom planområdet. Inom planområdet inryms domkyrkan och dess tillhörande verksamheter, Europaskolan samt det Kungliga biblioteket. På grund av planområdets centrala läge i staden finns det närliggande service runtomkring planområdet.

Natur, grönområde & rekreation

Park- och grönområden

Marken inom planområdet är av parkkaraktär med träd av bland annat lind, ek, lönn, ask, alm, körsbär och hästkastanj i varierande åldrar samt buskar. Flera av träden inom planområdet är grova ädellövträd. Planområdet består även av stora gräsytor som sköts med gräsklippning och flera av de äldre träden har beskurits eller fått döda grenar borttagna genom åren. En naturvärdesinventering har genomförts och presenteras under rubriken 'Naturvärden' i planbeskrivningen.

Enligt 'Kulturmiljöunderlag – Inför upprättande av ny detaljplan för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun' (2024-02-09) är det av stor betydelse att planområdets grönstruktur regleras på plankartan. Parkstrukturen från 1880-talet på kyrkotomten är dels en särskilt

värdefull kulturmiljö, dels skyddad genom kulturmiljölagen och ska hanteras varsamt vid ändring. Detta gäller även de historiska trädgårdsstrukturerna i Biskopens trädgård, den så kallade "Månssons trädgård". Det är av stor betydelse att även planområdets grönstruktur regleras på plankartan.

Månssons trädgård

Det område som idag kallas för Månssons trädgård har brukats sedan 1400-talet. Trädgården var biskopens och utgjorde en del av dennes lönejord. Trädgårdsytan finns utritad på 1640 års karta över Strängnäs. Huruvida trädgården anlades i samband med den nuvarande biskopsgården, som uppfördes år 1648–1650 för biskop Johannes Matthiae, är svårt att slå fast. Kanske fanns trädgården redan tidigare i anslutning till den gamla biskopsgården som låg direkt öster om trädgården. Det lär dock ha skickats "munkäpplen" från biskopens trädgård till Gustav Vasas hov, vilket indikerar att det i alla fall funnits en fruktlund även tidigare.

Hur trädgårdsanläggningen förändrats över tid är inte känt. Kopplingen till biskopen gör det möjligt att anta att trädgården kan ha förändrats och moderniserats i samma utsträckning som byggnaderna på den närliggande biskopsgården, som ofta byggdes om och anpassades när en ny biskop utsågs.

Under tidigt 1900-tal skedde förändringar i den södra delen av trädgården. Lektorsgatan skulle breddas och en trottoar anläggas på Lektors gatans norra sida. År 1905–1906 fick slottsbyggmästare Ramqvist uppdraget att riva muren utmed trädgårdens södra gräns. Under denna period sköttes biskopens trädgård av trädgårdsmästare Johan Eriksson. Han hade börjat som trädgårdspojke åt biskop Annerstedt och därefter fortsatt arbetet i trädgården under biskoparna Strömberg och Ullman. När Eriksson dog år 1926 anställdes inte någon ny trädgårdsmästare, utan i samband med detta uppläts trädgården till staden för 10 kr årligen.

Trädgårdsmästare John Månsson föddes år 1900 i Vreta Kloster i Östergötland. År 1933 fick han anställning vid Karlemarks trädgård, vilket är nuvarande Burges som ligger vid Seminarievägen. Senare fick han anställning vid Bellevue trädgård som låg vid Eskilstunavägen 11.

Därefter blev det hans ansvar att odla i biskopens trädgård. Det verkar som om Månsson odlade äpplen och grönsaker på friland samt i enklare drivbänkar. Det var inte någon storskalig handelsträdgårdsverksamhet, utan det som han inte nyttjade själv sålde han på torget på onsdagar och lördagar under växtsäsongen. Under vinterhalvåret arbetade han som timlärare i trädgårdslära vid Lantmannaskolan i Sjövikens. Månsson gick i pension år 1967

men drev möjligtvis trädgården några år till efter det. Därefter följde en period då trädgårdsanläggningen stod obrukad.

År 1973 påbörjar Strängnäs kommun med projektet att iordningställa Månssons trädgård till parkområde. Det gamla staketet mot Lektorsgatan revs vid detta tillfälle och för att öka tillgängligheten ytterligare schaktades marken av ned mot Lektorsgatan.

Strängnäs domkyrkoförsamling äger marken där trädgårdsanläggningen finns, men under lång tid har det varit Strängnäs kommun som haft skötselansvaret. Under början av 1990-talet bedrevs arbetsmarknadspolitiska åtgärder i Månssons trädgård, vilket bland annat innebar anläggande av en örtagård. År 1993 bildades Munkens örtagårdsförening som med frivillig kraft skötte om odlingarna. Verksamheten tynade bort under tidigt 2000-tal, men 2012 gjordes försök att återuppliva odlingarna. Idag finns det åter ideella krafter som engagerar sig i örtagården med stöd av kyrkogårdsförvaltningen.

Platsen är ett populärt besöksmål och under många år firades Valborg i Månssons trädgård. Traditionen upphörde dock för några år sedan efter att några barn busat och stuckit in glödande pinnar i några av de gamla träden, vilket orsakade en brand i ett av träden.

Månssons trädgårds karaktärsdrag och rekommendationer till detaljplan beskrivs under ”Befintlig bebyggelse” i planbeskrivningen.

Naturvärden

I den framtagna naturvärdesinventeringen framtagen av Naturföretaget och presenterad i rapporten *Naturvärdesinventering vid Strängnäs domkyrka, Strängnäs kommun (2023-11-28)* presenteras identifierade naturvärden inom planområdet. Områdets naturvärden är koncentrerade till grova ädellövträd och hävdad gräsmark i form av klippt gräsmatta med hävdhistorik. Bland annat finns flera almar och askar som numera är rödlistade på grund av svampangrepp (almsjuka och askskottssjuka) samt flera grova lindar och lönnar. Blommande och bärande buskar finns även spridda inom området och på flera ställen i gräsmattorna finns hävdgynnade kärleväxter.

Under inventeringen hittades flest naturvårdsarter i den södra delen av kyrkoparken. Många av fynden är signalarter eller typiska arter som är knutna till hävdad ängsmark. Det gäller arter som gullviva, prästkrage, svartkämpar och rödkämpar. Enstaka rödlistade arter noterades också. De hotade trädarterna alm och ask finns spridda inom parken och på enstaka platser noterades växterna backtimjan och vårstarr som båda är rödlistade som nära hotade. Både backtimjan och gul fetknopp är arter knutna till torra gräsmarksmiljöer, ofta med tunna jordtäcken, något som finns på flera håll på kyrkoberget.

Inom inventeringsområdet växer det fyra träd av bohuslind. Arten är akut hotad i Sverige inom sitt naturliga utbredningsområde och växer endast på en handfull platser i Halland och Bohuslän. Den är betydligt vidare spridd som planterad, som på kyrkoberget, och tillskrivs då inte samma höga naturvärde som artens naturliga förekomster.

Totalt har sju naturvärdesobjekt pekats ut i området, ett med klass 2 (Högt naturvärde), fem med klass 3 (Påtagligt naturvärde) och ett med klass 4 (Visst naturvärde). En skyddad art (gullviva) påträffades och fem rödlistade arter. Av de sju träd som inventerades klassades fyra som särskilt skyddsvärda träd med Högt naturvärde, ett klassades med Påtagligt naturvärde och två med Visst naturvärde.

De fågelobservationer som gjorts tidigare i området rör främst vanligt förekommande arter, som inte är specifikt knutna till den livsmiljö som finns vid domkyrkan men som ändå är rödlistade. Det gäller exempelvis björktrast, stare och tornseglare. Det finns även tidigare fynd av en pilgrimsfalk som valde att spendera de två senaste vintrarna (2021–2023) i Strängnäs och då använda domkyrkan som vilo- och utkiksplats mellan sina jaktförsök på stadens duvor och kråkfåglar. Ingenting antyder att arten finns kvar på platsen utan det rör troligtvis enbart en övervintrande individ.

Inom inventeringsområdet finns miljöer som kan vara gynnsamma för både fladdermöss och fåglar. Lämpliga viloplatser och övervintringsplatser för fladdermöss samt boplatser för fåglar finns främst i områdets byggnader. Även en del av träden har håligheter som skulle kunna lämpa sig som bohål för främst fåglar. När det kommer till födosökmiljöer finns det öppna gräsmattor, blommande och bärande träd och buskar samt gamla träd som kan tänkas bidra med födokällor för arterna.

Mer information om planens konsekvenser för naturmiljön finns under rubriken *Naturvärden* under kapitlet *Planförslag*.

Lek och rekreation

Det finns inga markerade ytor för lek inom, eller i anslutning till planområdet. Vilket tidigare har beskrivits är Månssons trädgård, tillsammans med Kyrkoparken, områden som flitigt används för rekreation av de närliggande verksamheterna och kommunens medborgare under sommarhalvåret.

Gator och trafik

Gator och vägar

Planområdet inrymmer inga vägar, varken allmänna eller privata. Hela planområdet omringas av fem vägar, Sturegatan i väst, Lektorsgatan i syd/sydost, Storgatan i norr/nordost, Kyrkbrinken i norr och Mäster Olofsgatan i nordväst.

Gång och cykelvägar

Planområdet inrymmer inga utpekade gång- eller cykelvägar. Uppe på Kyrkberget finns det mindre gångvägar och stigar som leder till och från Domkyrkan.

Kollektivtrafik

Direkt nordost om planområdet ligger busshållplatsen Stora torget. Planområdet ligger cirka 700 meter från Strängnäs station som omfattar både buss- och tågtrafik.

Vattenområde

Planområdet omfattar inga vattenområden eller vattendrag av något slag. Knappt 100 meter öster om planområdet ligger Mälaren.

Översvämningsrisk

Då majoriteten av planområdet omfattas av stora höjdskillnader finns det enbart mindre enstaka lågpunkter som riskeras att översvämmas. Dagvattenutredningen som har genomförts presenterar dessa tillsammans med nödvändiga åtgärder. Se en sammanfattning av dagvattenutredningen under rubriken *Underlag och utredningar, Dagvattenutredning* eller se Dagvattenutredningen som helhet på kommunens webbplats: [Kyrkberget 7 med flera - Strängnäs kommun \(strangnas.se\)](https://www.strangnas.se)

Den främsta metoden som presenteras i dagvattenutredningen för att minimera att ytor översvämmas är att höjdsätta marken. Dels för att minimera risken för skador på bebyggelse, dels för att dagvatten vid extrem nederbörd ska kunna avledas på rätt sätt.

Strandskydd

Planrådets östra del ligger inom 100 meter från Mälaren och omfattas därmed av strandskydd. Strandskyddet omfattar dock inga av de områden där det tillåts en förändrad markanvändning eller nya byggrätter. Strandskyddet omfattar en liten del av Roggeplan men inom det området kommer inga större markförändringar att genomföras. Strandskyddet omfattar även en liten del av Roggeborgen men inte heller inom detta område kommer det möjliggöras för några förändringar i miljön.

Miljö kvalitetsnormer för vatten

En del av syftet med den framtagna dagvattenutredningen är att föreslå dagvattenåtgärder för lokalt omhändertagande för att möjliggöra för recipienten att uppnå miljö kvalitetsnormer (MKN) för ytvatten samt undvika påverkan på Strängåsens grundvattenförekomst.

I dagvattenutredningen föreslås åtgärder genom lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) med infiltration. De mest förorenande ytorna, parkeringsplatser, föreslås avledas till nedsänkta växtbäddar eller krossdiken för rening och infiltration. Nya takytor föreslås avledas via stuprör ytligt till gräsytor. Regnskördartunnor kan också användas för uppsamling av takdagvatten och återanvändning av dagvatten. En total fördröjningsvolym på 29 m³ krävs för att nå riktlinjer från SEVABs.

Åtgärderna syftar till att förbättra möjligheterna till att uppnå miljö kvalitetsnormerna hos recipienten. Efter utbyggnad inom planområdet och med föreslagna åtgärder för dagvatten uppnås erforderlig fördröjningsvolym och föroreningsinnehållet beräknas att minska till recipienten. Planen bedöms därför inte försvåra för recipienten att uppnå MKN. För att säkerställa dagvattenanläggningarnas funktion är regelbunden skötsel nödvändig.

Markförhållanden

Fornlämningar

Planområdet ligger inom fornlämning L1983:1114, som är kulturlager med bland annat bebyggelserester från det äldre Strängnäs. Vid domkyrkan finns det också fornlämningar i form av ett flertal runstenar.

På Kyrkberget har det genomförts ett flertal arkeologiska undersökningar under åren som huvudsakligen har visat på gravar, skelett från främst historisk och förhistorisk tid men det finns uppgifter att det kan finnas gravar från yngre järnålder. Det har inte genomförts någon ytterligare arkeologisk undersökning som underlag för denna detaljplan. Genomförandet av de kombinerade geotekniska- och marktekniska undersökningarna har dock översetts av arkeologer utsedda av Länsstyrelsen men inga nya fynd av värde identifierades.

I en tjänsteanteckning (2888-2022-5) bedömer Länsstyrelsen att de arkeologiska resultat som finns att tillgå från genomförda borrhoprover i nuläget är tillräckliga. Innevarande begäran om arkeologiska åtgärder (ärende 431-2888-2022) hålls tills vidare vilande av Länsstyrelsen. Ärendet stängs inte utan hålls öppet för att vara kanalen för fortsatt dialog mellan parterna.

Alla fornlämningar, såväl kända som okända, är skyddade enligt kulturminneslagens (KML) bestämmelser. Skulle det i samband med exploatering eller andra arbeten påträffas

fornlämningar eller misstänkta fornlämningar ska kontakt tas med tillsynsmyndigheten, dvs. Länsstyrelsen.

Geotekniska förhållanden

En geoteknisk utredning har genomförts av *Bjerking* som underlag för detaljplaneprocessen. Den geotekniska undersökningen som genomfördes på Kyrkberget presenteras i rapporterna 'Markteknisk undersökningsrapport - Miljö- och Geoteknik' (2022-09-14) och 'Projekterings PM – Miljö- och Geoteknik' (2024-01-22). För att läsa mer om den genomförda utredningen se rubriken *Underlag och utredningar, Geoteknisk utredning* eller se rapporterna som helhet på kommunens webbplats: [Kyrkberget 7 med flera - Strängnäs kommun \(strangnas.se\)](https://strangnas.se)

I rapporterna sammanfattar *Bjerking* att de geotekniska förutsättningarna för grundläggning av de planerade byggnaderna bedöms som goda. Före grundläggning skall dock förekommande mulljord, fyllning och finjord (lera) schaktas bort. Trots det att ett mindre skikt av lera har noterats i två provpunkter bedöms det inte finnas någon risk för vare sig ras eller skred inom, eller i närheten av, planområdet. Gällande erosion bedöms påverkan som mycket liten men att grusade ytor kan komma att påverkas i mindre omfattning.

Radon

I den geotekniska utredningen, *Projekterings PM – Miljö- och Geoteknik (2024-01-22)*, har mätningar av radon genomförts. De utförda mätningarna visar att marken inom undersökningsområdet innehåller höga radonhalter. Marken klassificeras således som högradonmark vilket medför att planerad byggnation föreslås grundläggas direkt i mark med ett radonsäkert utförande. Före grundläggning skall förekommande mulljord, fyllning och finjord (lera) schaktas bort.

Förorenad mark

Som underlag för detaljplaneprocessen har en markteknisk undersökning genomförts av *Bjerking* inom planområdet för att studera föroreningssituationen inom planområdet. Undersökningen gällande föroreningar delades upp i två geografiska områden. En undersökning genomfördes uppe på Kyrkberget och den andra genomfördes i Månssons trädgård. Nedan följer en beskrivning av de genomförda undersökningarna. För att läsa mer om den genomförda utredningen se rubriken *Underlag och utredningar, Mark- och miljöundersökning* eller se rapporterna som helhet på kommunens webbplats: [Kyrkberget 7 med flera - Strängnäs kommun \(strangnas.se\)](https://strangnas.se)

Uppe på Kyrkberget visar analysresultaten att koppar i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för mindre känslig markanvändning (MKM) förekommer i fyllningen i två provpunkter. I övriga jordprover uttagna från fyllning visar analysresultaten att det förekommer bly i halt över KM, samt i några punkter även kvicksilver och koppar i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för känslig markanvändning (KM). Bly, kvicksilver och koppar är ämnen som är vanligt förekommande i så kallade "kulturlager", en arkeologisk benämning på fyllning/jordlager med lämningar eller spår av mänsklig aktivitet. I jordprov uttaget från siltig torrkorpelera har analysresultaten visat förekomst av kobolt i halt över KM. I prov från fyllning PFOS och PFAS11 påvisats i halt över laboratoriets rapporteringsgräns, men under KM. Analysresultaten visar även att lakhalten av koppar i fyllning med påvisad totalhalt av koppar över MKM ligger över gränsvärdena för icke-farligt avfall.

Utförd riskbedömning har resulterat i bedömningen att det inte krävs saneringsåtgärder inför uppförandet av nya byggnader på Kyrkberget. Dock krävs särskild hantering och deponering av förorenade massor i samband med markarbeten inom området. I fyllningen har PFOS och PFAS11 påvisats, varför det rekommenderas att kontakta mottagningsanläggningarna för deras bedömning om möjlighet till omhändertagande inför eventuella schaktarbeten.

I Månssons trädgård visar analysresultaten visar att kvicksilver samt summa av DDT och dess nedbrytningsprodukter förekommer i halt över Naturvårdsverkets generella riktvärden för känslig markanvändning (KM) i ytliga marklager i östra delen av undersökningsområdet. Påvisade halter understiger dock Naturvårdsverket generella riktvärden för mindre känslig markanvändning (MKM), vilket är de riktvärden som bedömts tillämpliga på platsen. Påvisade halter bedöms därför inte utgöra någon risk för negativ påverkan på människors hälsa eller miljön vid nuvarande markanvändning.

Alla påvisade föroreningar ska omgående anmälas till Miljöenheten på Strängnäs kommun, i enlighet med Miljöbalken 10 kap. 11 §. Senast sex veckor innan eventuella markarbeten påbörjas ska en anmälan om efterbehandling av förorenat område göras till miljöenheten i enlighet med § 28 förordningen (1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd. Markarbeten i förorenade massor får inte påbörjas förrän miljöenheten meddelat beslut om godkännande.

Människors hälsa och säkerhet

Störande verksamhet

Det finns inga identifierade störande verksamheter inom, eller i närheten av, planområdet.

Transport av farligt gods

Transporter av farligt gods omfattar inte planområdet.

Miljöfarliga verksamheter

Det finns inga identifierade miljöfarliga verksamheter inom, eller i närheten av, planområdet.

Buller

Det finns i nuläget ingen bullerproblematik inom, eller i närheten av, planområdet.

Bullersituationen har inte utretts ytterligare under detta planarbete.

Luftföroreningar

Det finns inga rapporterade luftföroreningar inom, eller i närheten av, planområdet idag.

Luftföroreningar har inte utretts ytterligare under detta planarbete.

MOTIV TILL DETALJPLANENS REGLERINGAR

Alla planbestämmelser måste vara motiverade och ha en funktion utifrån detaljplanens syfte och 2 kap. plan- och bygglagen (2010:900, PBL). Enligt Boverkets föreskrifter och allmänna råd om planbeskrivning (2020:8) ska varje enskild reglering särskilt motiveras. Nedan redovisas listor på alla planbestämmelser och deras motiv.

Användning av mark och vatten

Allmän plats

P-Plats – Parkering

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa en fortsatt användning av parkering på allmän platsmark inom området. Syftet med bestämmelsen är även att förbättra parkeringssituationen för områdets aktörer och besökare för att i sin tur underlätta för en utveckling av verksamheterna och stärka tillgängligheten. Planförslaget främjar en god tillgänglighet och användbarhet för alla samhällsgrupper enligt PBL 2 kap 3§.

Kvartersmark

C₁ – Bibliotek

Syftet med bestämmelsen är att ta hänsyn till de höga kulturmiljövärdena genom att möjliggöra för en fortsatt användning av bibliotek och bokbinderi för Kungliga biblioteket i Roggeborgen. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

K – Kontor

Syftet med bestämmelsen är att möjliggöra för en fortsatt användning av kontor i Lyktan. Idag nyttjas byggnaden av Europaskolan med användningen Kontor möjliggör för andra eventuella framtida aktörer också. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

O – Tillfällig vistelse

Syftet med bestämmelsen är att möjliggöra tillfällig vistelse. Utöver Kontor nyttjas byggnaden stundtals för övernattning av Europaskolans gäster. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

P – Parkering

Syftet med bestämmelsen är att tillskapa ytor för parkering inom kvartersmark för både befintliga och tillkommande verksamheter på Kyrkberget. Planförslaget ökar möjligheterna

för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området enligt PBL 2 kap 6§.

R₁ – Religiöst ändamål

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa en fortsatt användning för religiöst ändamål på platsen. Syftet med bestämmelsen är även att säkerställa detaljplanens syfte att utveckla verksamheten och ta hänsyn till de höga kulturmiljövärdena. Planförslaget främjar en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse som tar hänsyn till natur- och kulturvärdena enligt 2 kap 3 §.

S – Skola

Syftet med bestämmelsen är att möjliggöra för en fortsatt användning av skoländamål för Europaskolan i Djäknegården samt en utveckling i form av en foajébyggnad. Planförslaget främjar en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse som tar hänsyn till natur- och kulturvärdena enligt 2 kap 3 §.

Egenskapsbestämmelser för allmän plats

Stängsel, utfart och annan utgång

utfart₁

Bestämmelsen uppfyller detaljplanens syfte genom att säkerställa parkering till Kyrkbergets olika verksamheter och möjliggör även en utveckling för området. Syftet med bestämmelsen är att förhindra utfart mot Storgatan från parkeringen på Roggeplan för att säkerställa en god trafikmiljö enligt PBL 2 kap 6§.

Upphävande av strandskydd

a₁

Bestämmelsen uppfyller detaljplanens syfte genom att säkerställa parkering till Kyrkbergets olika verksamheter och möjliggör även en utveckling för området. Syftet med bestämmelsen är att upphäva strandskyddet då marken redan är i anspråktagen och används på ett sätt som gör att det saknar betydelse för strandskyddets syften, i enlighet med 7 kap. 18 c–d § MB. Planförslaget syftar till att marken används för det ändamål som är mest lämpad med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov enligt PBL 2 kap 2§.

Utformning av allmän plats

dagvatten₁

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa områden för hantering av dagvatten för att kunna möjliggöra planerad utveckling av Kyrkberget. Planförslaget skapar möjligheter för att förebygga vattenföroreningar och för att ta hänsyn till risken för olyckor, översvämning och erosion enligt 2 kap 5§.

beläggning₁

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att parkeringen på Roggeplan fortsatt beläggs med grus. Markbeläggning i form av grus fyller en viktig funktion ur en kulturmiljösynpunkt då parkeringen aldrig har varit hårdgjord. Planförslaget främjar en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse som tar hänsyn till natur- och kulturvärdena enligt 2 kap 3 §.

träd₁

Syftet med bestämmelsen är att skydda samtliga träd inom användningsområdet för parkering. Trädallén är äldre och utgör en del av platsens natur- och kulturvärden, genom att planen skyddar allén så uppfylls PBL 2 kap 3§.

Ändrad lovplikt**a₃**

Syftet med bestämmelsen är att skydda samtliga träd inom användningsområdet för parkering. Trädallén är äldre och utgör en del av platsens natur- och kulturvärden, genom att planen skyddar allén så uppfylls PBL 2 kap 3§.

Egenskapsbestämmelser för kvartersmark**Begränsning av markens utnyttjande****ö₁**

Syftet med bestämmelsen är att förhindra att ny bebyggelse uppförs. Området är känsligt ur ett kulturmiljöperspektiv och därmed måste tillägg till miljön göras med stor varsamhet i relation till placering, skala och utformning. Planförslaget främjar en ändamålsenlig struktur och en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse som tar hänsyn till natur- och kulturvärdena enligt 2 kap 3 §.

ö₂

Syftet med bestämmelsen är att enbart möjliggöra för byggnation under mark för att lösa de identifierade funktionella behov som verksamheterna har. I detta fall syftar bestämmelsen till att möjliggöra för en underjordisk förbindelse mellan Samlingshuset och Vaktmästarbostaden. Byggnationen under mark har en skälig omfattning och utformas så att det inte försvårar användningen av marken ovanför enligt PBL 2 kap 8§.

Höjd på byggnadsverk**h₁ - h₇**

Syftet med samtliga h-bestämmelser är att anpassa nockhöjden för den tillkommande bebyggelsen till befintlig bebyggelse inom området. Planförslaget tar hänsyn till stads- och

landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

Markens anordnande och vegetation

n₁

Syftet med bestämmelsen är att reglera var parkering får, respektive inte får, uppföras inom planområdet. Då området är känsligt ur ett kulturmiljöperspektiv är det inte lämpligt att parkering uppförs överallt inom planområdet. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

n₂

Syftet med bestämmelsen är att, i kombination med n₁, reglera vilka delar av planområdet som får användas för parkering. Dessa områden kommer dels användas för parkeringar för rörelsehindrade vilket är positivt ur ett tillgänglighetsperspektiv. Planförslaget ökar möjligheterna för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga att använda området enligt PBL 2 kap 6§.

n₃

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa områden för hantering av dagvatten för att kunna möjliggöra planerad utveckling av Kyrkberget. Planförslaget skapar möjligheter för att förebygga vattenföroreningar och för att ta hänsyn till risken för olyckor, översvämning och erosion enligt 2 kap 5§.

n₄

Syftet med bestämmelsen är att skydda det skyddsvärda trädet som är utpekad i framtagna naturvärdesinventering. Trädet är äldre och utgör en del av platsens natur- och kulturvärden, genom att planen skyddar trädet så uppfylls PBL 2 kap 3§.

Rivningsförbud

r₁

Syftet med bestämmelsen är att reglera ett rivningsförbud för befintliga byggnader med höga kulturhistoriska värden. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden enligt PBL 2 kap 6§.

r₂

Syftet med bestämmelsen är att reglera att stigluckorna, Lejonporten och Korsporten, som har varit en del av Bogårdsmuren inte får rivras då de har höga kulturhistoriska värden. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden enligt PBL 2 kap 6§.

Skydd av kulturvärden

q₁ - q₅

Syftet med bestämmelserna är att skydda befintlig bebyggelse och dess höga kulturvärden vilket är en del av syftet med detaljplanen. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden och befintliga karaktärsdrag enligt PBL 2 kap 6§.

q₆

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att områdets parkliknande karaktär som har höga kulturmiljövärden bevaras inom planområdet. Parkgestaltningen utformades av Sven Lindh 1874 och har enbart genomgått mindre förändringar sedan dess. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

Stängsel, utfart och annan utgång

j₁

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att utfart sker mot Sturegatan i väst för att uppnå en god trafikmiljö enligt PBL 2 kap 6§. Det är också av vikt att utfart förhindras mot Månssons trädgård och övriga delar av Kyrkberget i öst för att ta hänsyn till de höga kulturmiljövärdena.

Takvinkel

o₁ - o₇

Syftet med samtliga o-bestämmelser är att anpassa takvinkeln för den tillkommande bebyggelsen till befintlig bebyggelse och de höga kulturmiljövärdena inom området. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

Upphävande av strandskydd

a₂

Syftet med bestämmelsen är att upphäva strandskyddet då marken redan är i anspråktagen och används på ett sätt som gör att det saknar betydelse för strandskyddets syften, i enlighet med 7 kap. 18 c–d § MB. Planförslaget syftar till att marken används för det ändamål som är mest lämpad med hänsyn till beskaffenhet, läge och behov enligt PBL 2 kap 2§. Syftet med

bestämmelsen är att ta hänsyn till de höga kulturmiljövärdena genom att möjliggöra för en fortsatt användning av bibliotek och bokbinderi för Kungliga biblioteket i Roggeborgen.

Utformning

f₁

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att befintliga byggnader med höga kulturmiljövärden återskapas vid eventuell skada. Utformningskravet föreslås för att reglera det som uppförs på platsen i ersättning för det som försvunnit i syfte att värna om den historiska miljöns strukturella samband och läsbarhet. Planförslaget tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden enligt PBL 2 kap 6§.

f₂

Syftet med bestämmelsen är att säkerställa att stigluckorna återskapas vid eventuell skada. Utformningskravet föreslås för att reglera det som uppförs på platsen i ersättning för det som försvunnit i syfte att värna om den historiska miljöns strukturella samband och läsbarhet. Planförslaget tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden enligt PBL 2 kap 6§.

f₃ - f₇

Syftet med bestämmelserna är att reglera utformningskrav för att tillkommande byggnader och byggnadsverk ska anpassas och ta hänsyn till befintlig bebyggelse inom planområdet. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

Varsamhet

k₁ – k₉

Syftet med bestämmelserna är att reglera varsamhetskrav för att befintliga byggnader ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden och befintliga karaktärsdrag enligt PBL 2 kap 6§.

k₁₀

Syftet med bestämmelsen är att resterna av bogårdsmuren ska bibehållas. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

k₁₁

Syftet med bestämmelsen är att Månssons trädgård ska bibehålla sin karaktär. Trädgården är ett viktigt inslag i miljön ur både ett kulturhistoriskt- och ett rekreationsmässigt perspektiv. Planförslaget tar hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan enligt PBL 2 kap 6§.

k₁₂ - k₁₃

Syftet med bestämmelserna är att de två stigluckorna ska bibehållas till sin karaktär vad gäller placering, volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsgrad. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden och befintliga karaktärsdrag enligt PBL 2 kap 6§.

k₁₄

Syftet med bestämmelserna är att vaktmästarbostaden ska bibehållas till sin karaktär vad gäller volym, proportioner, material, färgsättning och detaljeringsdrag ifall byggnaden inte rivs. Planförslaget skyddar och tar hänsyn till byggnaders och bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden och befintliga karaktärsdrag enligt PBL 2 kap 6§.

Ändrad lovplikt

a₄

Syftet med bestämmelsen är att skydda samtliga träd inom användningsområdet för parkering. Trädallén är äldre och utgör en del av platsens natur- och kulturvärden, genom att planen skyddar allén så uppfylls PBL 2 kap 3§.

Genomförandetid

Genomförandetiden är 120 månader och börjar gälla fr.o.m. det att detaljplanen får laga kraft.

PLANFÖRSLAG

Planförslaget möjliggör för en utveckling av de befintliga verksamheterna på Kyrkberget. Detaljplanen möjliggör för tillkommande bebyggelse samt skydd och bevarande av befintliga byggnader, byggnadsverk och miljöer. Tillkommande bebyggelse regleras med flertalet krav gällande placering, skala och utformning för att minimera påverkan på riksintresset för kulturmiljö samt den lokala kulturmiljön inom, och i närheten av, planområdet.

Utvecklingen av Kyrkberget utgår ifrån två noder, en i väst och en i öst. Ny bebyggelse i noderna ska öka tillgängligheten till berget och avlasta den existerande bebyggelsen med höga kulturhistoriska värden för funktioner som kräver omfattande installationer för en utveckling av verksamheterna. Utvecklingen på Kyrkberget innebär att en ny årsring adderas till platsens historia.

En internationell anonym arkitekttävling i två steg har genomförts under ledning av Sveriges arkitekter och en jury som bland annat bestått av två professorer i restaureringskonst. Av närmare 100 tävlingsbidrag valdes fem förslag ut till att gå vidare till nästa steg i tävlingen. I juni 2020 utsågs ett vinnande bidrag: *Stora och små möten – för stora och små* framtaget av *AART Architects* genom Markus Grieser och *Bach Arkitekter* genom Lone-Pia Bach med flera. Förslaget har sedan 2020 reviderats, utvecklats och reducerats kontinuerligt i både utbredning, utformning och innehåll för att minimera påverkan på de känsliga miljöerna och befintliga byggnader på, och runtomkring Kyrkberget. Plankartans utformning grundas på det senast uppdaterade förslaget som även presenteras i Gestaltungsprogrammet.

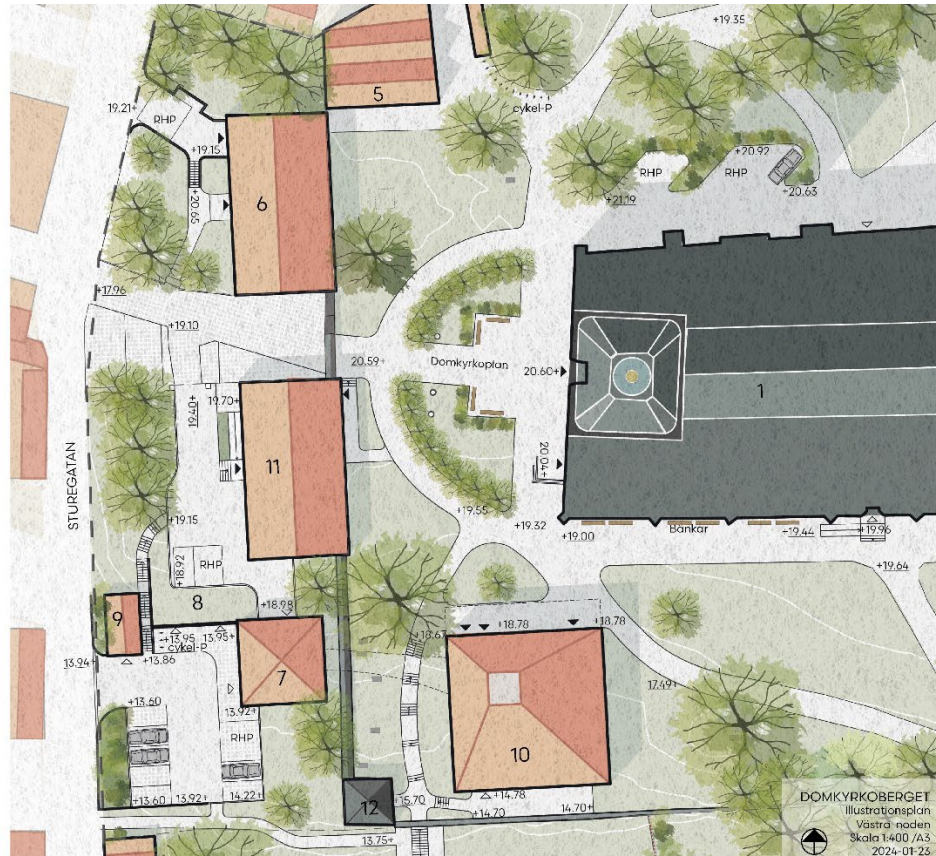

Illustrationsplan över planområdet, framtagen av AART architects, Bach Arkitekter och Tengbom.

Bebyggelse

Västra noden

1. DOMKYRKAN
5. BODARNA
6. TRYCKERIHUSET
7. F.D VAKTMÄSTARBOSTADEN
(Ersätter befintlig)
8. VERKSTAD
(Föreslagen byggnad)
9. SOPHUS
(Föreslagen byggnad)
10. SAMLINGSHUSET
(Föreslagen byggnad)
11. DOMKAPITELHUSET
12. BENHUSET

Illustrationsplan över Västra noden, framtagen av AART architects, Bach Arkitekter och Tengbom.

Den västra noden är entrépunkten till Domkyrkan samt övrig befintlig bebyggelse så som Domkapitelhuset, Tryckerihuset, Vaktmästarbostaden samt Bodarna. Parkrummet, även kallat Domkyrkoplan, kompletteras med tillkommande bebyggelse för att avlasta Domkyrkan samt övrig befintlig bebyggelse. Söder om domkyrkans huvudentré och precis norr om Månssons trädgård och bogårdsmuren möjliggörs det för en ny byggnad som benämns som Samlingshuset. Vaktmästarbostaden planeras att rivas men ersättas av en ny byggnad som bland annat uppnår de befintliga kraven på tillgänglighet. I den västra noden planeras det även för en tillkommande yta för parkering och mottagande av leveranser för de olika verksamheterna som är lokaliserade på Kyrkberget.

Samlingshuset

Syftet med Samlingshuset är att skapa möjlighet för Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö att utveckla sin befintliga verksamhet som har funnits på platsen i flera hundra år. Samlingshuset planeras att husera lokaler och ytor direkt kopplade till församlingens verksamhet så som möteslokaler, arkiv, förråd och ytor för utställningar eller andra evenemang. Samlingshuset kommer även att inrymma ett säkert rum för förvaring av domkyrkans kulturhistoriskt värdefulla inventarier. Tillskapandet av detta utrymme utgör en del av församlingens arbete med att möta kulturmiljölagens krav på beredskapsförberedelser under höjd beredskap (4 kap 15 a § Kulturmiljölag (1988:950)). Samlingshuset möjliggörs det dock även för verksamheter och ytor som riktar sig till kommunens medborgare eller besökare i form av ett café.

Byggrätten som det möjliggörs för i plankartan är strikt avgränsad för att minimera den negativa påverkan på kulturmiljön och Samlingshusets "fotavtryck" avgränsas därmed med hjälp av bestämmelsen *ö₁ – Marken får inte förses med byggnad*. Placeringen är känslig men det föreslagna läget bedöms vara det bästa på Kyrkberget med avseende på in- och utblickar, den rumsliga kompositionen samt för funktion. Den maximala nockhöjden är 14 meter vilket regleras med hjälp av bestämmelsen *h₂ - Högsta nockhöjd är 31,5 meter över angivet nollplan* på plankartan. Höjden är balanserad mot övriga existerande byggnader, Månssons trädgård, staden samt i relation till Domkyrkan. Byggnaden skall uppföras med hög arkitektonisk kvalitet och med omsorg till befintliga värden på platsen. För att anpassa Samlingshuset till befintlig bebyggelse har bestämmelsen *f₃ - Byggnad ska utformas med hänsyn till den medeltida bebyggelsen inom planområdet, med tegel som huvudsakligt fasadmaterial* implementerats på plankartan. Detaljplanen reglerar även takvinkeln för samlingshuset till mellan 25 och 45 grader för att säkerställa ett asymmetriskt pyramidtak med taklanternin.

Ersättningsbyggnad till vaktmästarbostaden

Väster om det nya samlingshuset möjliggörs det för en ersättningsbyggnad till den befintliga vaktmästarbostaden som planeras att rivras. Den befintliga byggnaden uppfyller inte gällande tillgänglighetskrav och är inte optimalt anpassad för de verksamheter som planeras att drivas i byggnaden.

Ersättningsbyggnaden kommer utformas snarlikt den befintliga byggnaden för att minimera påverkan på kulturmiljön. Den befintliga byggnaden ersätts av en ny i trä som påminner om den befintliga i proportion, material och skala. Tak skall vara i samma material och byggnaden ska målas i falu rödfärg som den befintliga. För att säkerställa en anpassning av ersättningsbyggnaden till den tidigare samt övrig befintlig bebyggelse regleras plankartan med bestämmelsen *f₄ - Byggnad ska utformas på ett sätt som tar hänsyn till*

*Domkapitelhusets och benhusets kulturvärden. Fasadmateriäl ska till största del bestå av trä ock knyta ann till tidigare vaktmästarbostadens formspråk. Ersättningsbyggnaden regleras även med en minsta takvinkel på 35 grader och högsta takvinkel på 40 grader. Den regleras dessutom med en maximal nockhöjd på nio meter genom bestämmelsen *h1* – Högsta nockhöjd är 27,5 meter över angivet nollplan.*

En ökad tillgänglighet till Kyrkberget i stort, och domkyrkan i sig, är en aspekt som har genomsyrat projektet. För att förbättra tillgängligheten möjliggörs det för en underjordisk gång mellan det tidigare beskrivna samlingshuset och den nya vaktmästarbostaden. Detta möjliggör för besökare till Kyrkberget och domkyrkan att gå in i vaktmästarbostaden i markplan från Sturegatan, röra sig under mark in i samlingshuset och sedan åka hiss upp och komma ut uppe på Kyrkberget drygt 30 meter från domkyrkans entré. I det underjordiska utrymmet planeras det, förutom en förbindelse mellan samlingshuset och vaktmästarbostaden, ytor för arkiv, förråd och övriga ytor som idag belastar domkyrkan samt övrig befintlig bebyggelse. Den underjordiska gången regleras i plankartan med bestämmelse *ö₂* – Endast byggnadsverk under mark.

Sydvästra parkeringen

Detaljplanen möjliggör för tillkommande bebyggelse och därmed en utveckling av de befintliga verksamheterna på Kyrkberget. Utvecklingen innebär att det finns ett behov av en anpassad angöringszon, avstigningszon för färdtjänst med flera samt fler parkeringsplatser. Angöringszon och parkeringarna placeras i direkt anslutning till Vaktmästarbostaden, sydväst om Domkapitelhuset med in-/utfart till Sturegatan. Ytan regleras med *P – Parkering* i detaljplanen och i anslutning till ytan möjliggörs det även för komplementbebyggelse i form av sophus och verkstad. Komplementbebyggelse regleras med *f₅* - *Byggnaden ska utformas med fasad i trä, målad med röd slamfärg och tak med täckning av lertegel* och en högsta nockhöjd (*h₅* & *h₆*) på fem respektive tre meter för att anpassas till befintlig bebyggelse i Månssons trädgård. På parkeringen regleras det även ett utfartsförbud mot Månssons trädgård i syd och Kyrkberget i öst för att säkerställa att utfart sker på angiven plats mot Sturegatan.

Östra noden

1. DOMKYRKAN
2. FOAJÉN
(Föreslagen byggnad)
3. DJÄKNEHALLEN
4. ROGGEBORGEN

Illustrationsplan över Östra noden, framtagen av AART architects, Bach Arkitekter och Tengbom.

Östra noden är den andra viktiga entrépunkten till Kyrkberget där samtliga huvudmän samverkar. Det största ingreppet i miljön i den östra noden är att det möjliggörs för en tillbyggnad till Djäknegården som planeras att inrymma de foajéfunktioner som saknas i nuläget samt elevkafé. Förutom tillkommande bebyggelse kommer stort fokus ligga på att rusta upp och strukturera grusparkeringen, Roggeplan, mellan Djäknegården och Roggeborgen samt att förbättra in-och utlastningsmöjligheter till Roggeborgen och dess verksamhet.

Djäknegårdens foajé

I planområdet nordöstra del möjliggörs det för en tillbyggnad till Djäknegården. Syftet med tillbyggnaden är dels att skapa foajéytor som idag saknas för de verksamheter som bedrivs i Djäknegårdens lokaler. Syftet är även, liksom för samlingshuset och vaktmästarbostaden, att

öka tillgängligheten upp på Kyrkberget. I tillbyggnaden planeras det för hissar som gör att man på ett tillgängligt sätt, och på egen hand, kan komma upp på Kyrkberget.

Tillbyggnaden består av två byggnadsdelar. Den faktiska foajébyggnaden och en glasad länk som förbinder den nya byggnaden med Djäknegården för att inte skymma och påverka Djäknegårdens fasad. Tillbyggnaden anpassas till omgivande bebyggelse sett till skala och rumslig komposition vid östra noden. Den skall utformas på ett sätt så att den kan avläsas som ett samtida tillägg som samlingshuset, utföras i en långsiktig hållbar byggteknik och med hög arkitektonisk kvalitet. Foajén skall utföras i tegel i en kulör som anpassas till Djäknegårdens tegelkulör och ett takmaterial som passar in i typologierna på plats. Tillbyggnaden regleras med bestämmelsen *f₆ - Byggnad ska utformas med hänsyn till den intilliggande Djäknegården med tegel som huvudsakligt fasadmaterial*, bestämmelsen *h₃* som säkerställer att nockhöjden blir inte blir högre än för Djäknegården samt bestämmelserna *o₆* och *o₇* som reglerar minsta respektive största takvinkel (30–35 grader). Sockelvåningen som löper längs med Djäknegårdens östra fasad anpassas till befintlig sockel på Djäknegården genom att den ska utformas med natursten.

Roggeplan

Den befintliga grusparkeringen i nordöst, hädanefter benämnd som Roggeplan, ägs och sköts av Strängnäs kommun. Parkeringen har i dagsläget inga utmarkerade parkeringsplatser vilket skapar en ostrukturerad parkeringssituation. Planförslaget innebär att parkeringen terrasseras och parkeringsplatserna kan struktureras upp med skyltar alternativt markeringar på parkeringsräcken. Eventuella terrasseringar ska eftersträva mjuka övergångar och stora kontraster undviks bland de tillägg som tillkommer. Roggeborgens inlastning behöver möta dagens myndighetskrav gällande tillgänglighet och arbetsmiljökrav.

Den planerade upprustningen av parkeringsytan planeras fortsatt ha en markbeläggning av grus på grund av två anledningar. Dels ur ett kulturmiljöperspektiv, dels ur ett dagvattenperspektiv så att marken fortsatt kan vara genomsläpplig. Detta regleras i plankartan med hjälp av bestämmelsen *beläggning₁ - Marken ska beläggas med grus*. För att möta rekommendationerna i den framtagna dagvattenutredningen ska även parkeringsytan vara tillgänglig för omhändertagande av dagvatten.

Omvandlingen av Roggeplan genom de åtgärder som beskrivs ovan beräknas innebära att antalet parkeringsplatser ökar genom en mer effektiv och strukturerad användning av parkeringsytan.

Det finns i dagsläget en problematisk trafiksituation i korsningen Storgatan-Kyrkogatan och därför reglerar detaljplanen ett utfartsförbud mot Storgatan från parkeringen på Roggeplan,

genom bestämmelsen *utfart₁ – Utfartsförbud mot Storgatan och Lektorsgatan*. Bestämmelsen reglerar därmed trafiken till att enbart angöra till Roggeplan via Lektorsgatan.

Offentlig- och kommersiell service

Syftet med detaljplanen är att säkerställa och att möjliggöra för en utveckling av de befintliga verksamheterna på Kyrkberget. Planförslaget med de tillkommande byggrätterna på Kyrkberget möjliggör för just detta men det finns även utrymme för nya delar av verksamheterna att etableras. I det nya Samlingshuset så planeras det inte bara för förråd eller lokaler till kyrkans verksamheter utan även för café och offentliga ytor som samtliga besökare i alla åldrar till Kyrkberget ska kunna ta del av.

Natur, grönområde & rekreation

Park- och grönområden

Inom planområdet möjliggörs det inte för några tillkommande grönområden. Om man bortser från bebyggelse består Kyrkberget idag av en parkliknande miljö med grönytor, träd, planteringar och gångstigar som leder till och från domkyrkan. Stora delar av Kyrkbergets gångsystem och grönytor följer fortfarande den plan som Sven Lindh tog fram 1874 med slingrande gångar och högresta träd i gräsytor. En gestaltungsprincip som fortsatt ska råda framåt är därför de mjuka övergångarna mellan ytorna.

Planförslaget möjliggör för ingrepp i miljön i form av ny bebyggelse. För att säkerställa att de övriga delarna av planområdet bevaras har kyrkotomten planlagts med bestämmelsen: *q₆ - Landskapets parkliknande karaktär ska bevaras*. Majoriteten av kyrkotomten planläggs även med bestämmelsen *n₁ - Marken får inte användas för parkering*.

Nyplantering av träd ska ske för att ersätta de etablerade träd som tas ned i samband med nybyggnationen. Val av arter ska utgå ifrån befintliga träd inom, och i närheten av planområdet, och placeringen ska ske med hänsyn till både befintlig och ny miljö.

I planområdets sydvästra del ligger Månssons trädgård. Månssons trädgård utgör en av de större öppna gräsytor i staden och fungerar som ett utflyktsmål för Strängnäsborna. Parken används idag även till planerade aktiviteter. Vid ett par tillfällen anordnas större evenemang som stiftsfest, konfirmandträff, teater eller konserter. En trappa kopplar ihop Månssons trädgård med de öppna ytorna söder om Domkyrkan.

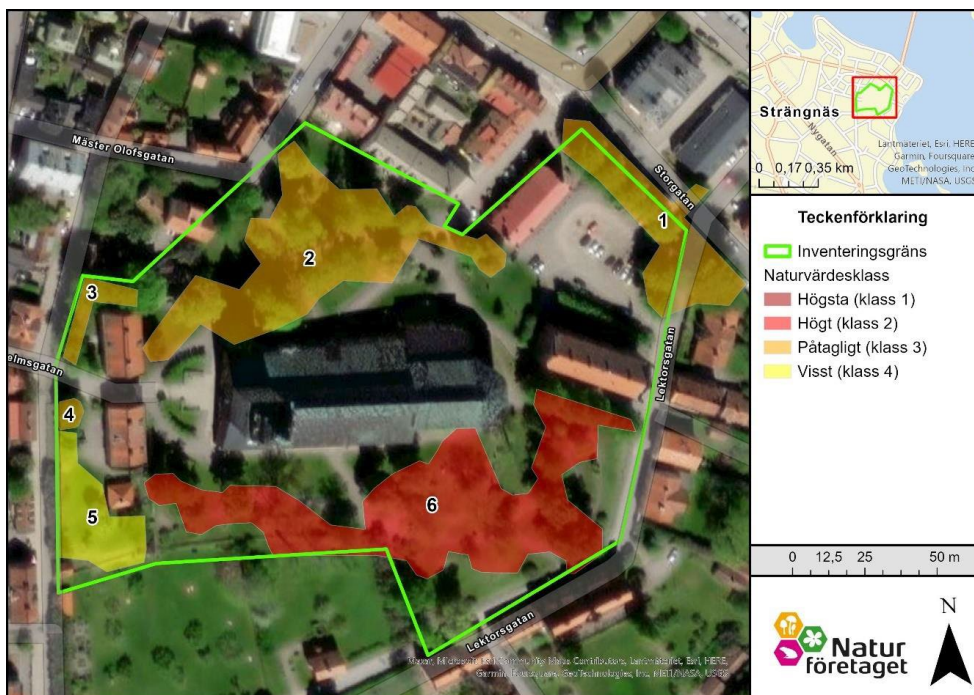
I trädgården möjliggörs det inte för någon tillkommande bebyggelse men däremot finns det förslag på att skapa en ny förbindelse för att tydliggöra kopplingen till Domkyrkans entré för

besökare som kommer söderifrån. Förslaget innebär att dagens trappa i trä ersätts med en mer permanent trapp av granit.

Månssons trädgård planläggs med bestämmelsen k_{11} - *Särskilt värdefull park/trädgårdsmiljö vars murar och bestånd av fruktträd och buskar ska underhållas så att det kulturhistoriska värdet består*. Bestämmelsen syftar till att säkerställa att utformningen av Månssons trädgård bevaras i allra högsta utsträckning även i framtiden. För att säkerställa dagvattenhanteringen i området har även bestämmelsen n_3 - *Marken ska vara tillgänglig för omhändertagande av dagvatten* implementerats i de södra delarna av trädgården. Åtgärderna planeras som skyfallsytor och ett mindre dike för att hindra att större flöden svämmar ut på Lektors- och Sturegatan under skyfall.

Naturvärden

En naturvärdesinventering har genomförts av *Naturföretaget* under våren 2023 för att säkerställa att planförslaget inte medför en negativ påverkan på eventuella naturvärden inom, eller i närheten av, planområdet. Inventeringen och bedömningen av förslagets genomförande presenteras i rapporten *'Naturvärdesinventering vid Strängnäs domkyrka, Strängnäs kommun' (2023-11-28)*.

Kartbild över inventeringsområdet med avgränsande och numrerade naturvärdesobjekt, färglagda efter bedömt naturvärde enligt klassningen i SIS-standarden. Övriga ytor inom inventeringsgränserna som ej färglagts har lågt naturvärde.

Konsekvenser av förlust av naturvärden

När det kommer till detaljplanens påverkan på inventeringsområdets naturvärden så är det naturvärdesobjekten 2, 5 och 6 med naturvärdesklasserna Påtagligt, Visst respektive Högt naturvärde som berörs (se figuren ovan).

I naturvärdesobjekt 5 (Visst naturvärde) är naturvärdena knutna till förekomsterna av ett fåtal naturvårdsarter (gullviva, prästkrage, rödkämpar) samt blommande och bärande träd och buskar. Exploatering av detta område skulle innebära små förluster av naturvärden med hänsyn till att de arter och miljöer som finns där är vanligt förekommande både lokalt och på större skala.

I de berörda delarna av naturvärdesobjekt 2 (Påtagligt naturvärde) är det främst träden som står för naturvärdena medan gräsmattorna hyser låga värden. Samtliga berörda träd ("lönn i område 5", 30 och 36) har dock klassats som Visst naturvärde och vår bedömning är att en exploatering av dessa områden skulle innebära små förluster av naturvärden. Nämnas bör att träd 36, en flerstammig oxel, uppfyller kriteriet för jätteträd; "träd grövre än 1 meter i diameter på det smalaste stället under brösthöjd" enligt naturvårdsverkets åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd. Förutom grovleken på 121 centimeter i diameter strax ovanför markytan har Naturföretaget dock bedömt att trädets biotop- och artvärden är begränsade. Lönnen i område 5 kommer att skyddas i plankartan med bland annat bestämmelsen **n₄** - *Trädet får endast fällas om det är sjukt eller utgör en säkerhetsrisk. Om trädet fälls ska ett nytt planteras*, och bestämmelsen **a₄** - *Marklov krävs även för trädfällning*.

Även i de berörda delarna av naturvärdesobjekt 6 (Högt naturvärde) är det träden som främst står för naturvärdena. Här står i dagsläget tre träd som har klassats som särskilt skyddsvärda träd med Högt naturvärde (70, 71 och 74), en bohuslind (72) som har klassats som Påtagligt naturvärde samt en yngre skogsalm som bedöms hysa låga naturvärden. Förhoppningen är att träd 70, en parklind, ska kunna sparas även om trädet står så att dess rötter riskerar att skadas av gräv- och byggarbeten. Sannolikheten att trädet klarar sig är lågt och därför har inga skyddsbestämmelser lagts in i plankartan, hänsyn ska eftersträvas i byggskedet. Åtgärder för att ta hänsyn skulle exempelvis kunna vara en rotkartering tas fram eller att inga markåtgärder, placering av massor eller tunga fordon får framföras närmast trädet.

Samtliga naturvärdesträd uppges ha en ålder kring 100 år och har i flera fall knotiga stammar, döda grenar och mindre stamhåligheter. Vid inventeringen har inga rödlistade eller sällsynta arter påträffats här med undantag för två av träden i sig som är av arten bohuslind vilken är akut hotad (CR) i Sverige enligt rödlistan. Eftersom träden är planterade på platsen och utanför artens naturliga utbredningsområde tillskrivs dock dessa ett lägre artvärde.

Karta som visar de inventerade naturvärdesträden inom inventeringsområdet. Samtliga träd i naturvärdesklass Högt naturvärde samt nummer 36 klassats som särskilt skyddsvärda träd.

I Naturvårdsverkets åtgärdsprogram för särskilt skyddsvärda träd står att särskilt skyddsvärda träd i regel bör betraktas som omistliga oavsett var de påträffas i landskapet. Gamla, grova lövträd är generellt en bristvara i landskapet och kyrkogårdar är en av de miljöer som utpekats som särskilt viktiga för bevarandet av dessa träd. Det är ofrånkomligt att en exploatering här skulle innebära en förlust av naturvärden som både är sällsynta i dagens landskap samt svåra och långsamma att ersätta. I ett större perspektiv kommer troligen inte förlusten av dessa enstaka träd att innebära någon omedelbar försämring av arters överlevnad och spridningssamband. Det är snarare i ett större samband där förlusten av träden kan vara en del av en nedåtgående trend för gamla värdefulla träd där de negativa effekterna blir betydelsefulla.

För att på sikt kompensera för detta kan det dels planteras nya träd på andra platser i närheten men man bör också ha en långsiktig strategi vid förvaltningen av sina trädbestånd. Det är viktigt att samtliga generationer av träd vårdas för att trygga den långsiktiga tillgången på gamla värdefulla träd. En annan omedelbar kompensationsåtgärd är att låta de avverkade

träden ligga kvar i närområdet för att erbjuda livsmiljöer för insekter, svampar och andra arter som gynnas av den döda veden. Generellt är det ont om döda grova grenar och träddeklar i parkmiljöer eftersom de plockas bort av säkerhetsskäl. Att lämna de avverkade träden skulle vara ett säkert sätt att se till att det även finns tillgång på död ved för de arter som är beroende av detta.

För utförligare information om naturvärdesobjekten och naturvärdesträden se rubrikerna *Beskrivning av naturvärdesobjekt* respektive *Trädinventering* i rapporten.

Bedömning av fladdermus- och fågelhabitat

Inom inventeringsområdet finns miljöer som kan vara gynnsamma för både fladdermöss och fåglar. Lämpliga viloplatser och övervintringsplatser för fladdermöss samt boplatser för fåglar finns främst i områdets byggnader. Även en del av träden i kyrkparken har håligheter som skulle kunna lämpa sig som bohål för främst fåglar. Naturföretaget bedömer dock att de träd som riskerar eller planeras att avverkas inte är värdefulla för vare sig fladdermöss eller häckande fåglar. Sammantaget med att inga av de byggnader som står i området kommer att påverkas av exploateringen så blir slutsatsen att inga bo- eller viloplatser för fåglar och fladdermöss kommer att skadas eller förstöras.

När det kommer till födosökmiljöer finns det öppna gräsmattor, blommande och bärande träd och buskar samt gamla träd som kan tänkas bidra med födokällor för arterna. Här är bedömningen att även om delar av dessa miljöer skulle försvinna i och med en exploatering så blir följderna begränsade eftersom det finns gott om likvärdiga habitat i närområdet. Därmed bedöms inte detaljplanen att i detta avseende påverka bevarandestatusen för eventuella fågel- eller fladdermusarter i området.

Nattlig belysning av kyrkofasader under de tider på året då fladdermöss är aktiva har visat sig ha negativ effekt på vissa arter. Vissa arter undviker också att födosöka i upplysta områden.

Bland de fågelfynd som har registrerats i området tidigare bedömdes sju rödlistade fågelarter som relevanta att ta upp i denna rapport. Bedömningen är att inga av de skyddade artpopulationerna i rapporten kommer påverkas negativt på lokal, regional eller nationell nivå av den planerade exploateringen. Även för fågel- och fladdermushabitat bedöms inte detaljplanen innebära några påtagligt negativa effekter så länge det vidtas åtgärder för att säkerställa att områdets belysning inte försämrar förutsättningarna för fladdermöss. Kyrkparken har idag utomhusbelysning och det är svårt att bedöma om nya byggnader och eventuella nya ljuskällor kan komma att försämra livsmiljöerna för fladdermöss. Ett sätt att minimera eventuella negativa effekter är att ta detta i beaktning när man planerar typen av ljuskällor, vilka tider på året man använder viss belysning samt vilka timmar belysningen är

tänd genom användning av exempelvis rörelsedetektorer. Dessa typer av åtgärder är möjliga att genomföra utan reglering i detaljplanens plankarta och kommer studeras mer ingående inför projektering av området och den tillkommande bebyggelsen.

Lek och rekreation

Både Kyrkberget och Månssons trädgård är områden som i hög utsträckning används för rekreation idag. Detaljplanen möjliggör inte för några tillkommande ytor för lek. Mindre insatser i form av att placera ut bänkar eller liknande på Kyrkberget eller Månssons trädgård kan genomföras utan reglering i detaljplanen.

Gator och trafik

Planförslaget medför inte att det planläggs för nya gator eller gång- och cykelvägar. Den stora förändringen i trafiksituationen inom området berörs av parkering som beskrivs mer ingående nedan.

Gator och vägar

Planförslaget medför inte några nya gator eller vägar inom planområdet.

Gång och cykelvägar

Planförslaget medför inga nya cykelvägar inom planområdet. Nya gångvägar regleras inte i plankartan men flertalet av de tidiga dialoger som har genomförts under planprocessen har resulterat i önskemål om en tydligare gångväg från Lektorsgatan, genom Månssons trädgård till trappan som leder upp till Kyrkberget. Även om en sådan gångväg inte regleras i plankartan finns det utrymme för att uppföra en sådan.

Kollektivtrafik

Planförslaget medför inga förändringar när det gäller att ta sig till eller från området med kollektivtrafik. Den tillkommande foajébyggnaden vid Djäknegården och den därmed förbättrade tillgängligheten upp på Kyrkberget kan dock ses som positiv ut en kollektivtrafiksynpunkt då den närmaste busshållplatsen ligger precis nordost om planområdet.

Parkering

Strängnäs kommun har gjort en översiktlig bedömning av planförslagets konsekvenser för parkeringssituationen. Bedömningen utgår från nuläget, gällande styrdokument, platsspecifika förutsättningar, planförslaget och konsekvenser.

Inom planområdet

I nuläget finns det två befintliga anordnade parkeringsytor inom planområdet, den ena vid Domkapitelhuset och den andra som kallas för "Roggeplan" som ligger mellan Roggeborgen

och Djäknegården. Båda ytorna har grusbeläggning och parkeringsplatserna är därmed inte utmarkerade, antalet parkeringar som finns idag blir därmed en uppskattning.

Parkeringsytan vid Domkapitelshuset omfattas av cirka fem parkeringsplatser idag. Denna utnyttjas främst av Strängnäs stift och Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö, men nyttjas från och till av besökare.

Parkeringsytan vid Roggeplan uppskattas till parkeringsplatser idag. Denna utnyttjas av besökare till Europaskolan, elever från Europaskolan, personal för Europaskolan, boende i närområdet, besökare till Domkyrkan, personal för Domkyrkan, personal för Kungliga biblioteket och besökare till Kungliga biblioteket.

Utanför planområdet

Planområdet angränsar till gatorna; Sturegatan, Lektorsgatan, Kyrkbrinken och Mäster Olofsgatan. Gatornas utformning kan härledas till 1600-talet. Samtliga gator är lokalgator med varierande vägbredd, mellan cirka 4,5–7 meter och med en hastighetsbegränsning på 30km/h. Sturegatan mellan Gyllenhjmsgatan och Brinkska vägen är ett gångfartsområde. Lektorsgatan är enkelriktad österut. Idag gäller parkeringsförbud utmed vissa sträckor av gatorna, se figuren nedan.

Utmed röda sträckor gäller parkeringsförbud. Utmed gröna sträckor är det möjligt att parkera.

Idag parkerar personal och besökare till kyrkan utmed gatorna men även till viss del boende och deras besökare. De sträckor som tillåter parkering idag är oftast fullbelagda. Vissa vägvagnsnitt kan upplevas som tränga, särskilt med parkerade bilar utmed gatorna.

Större arrangemang kopplat till verksamheter

Planområdet omfattar flera större typer av verksamheter, Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö, Strängnäs stift och Europaskolan Strängnäs. Med anledning av dessa verksamheter så kommer det vid tillfällen komma extra många besökare, vid exempelvis: Skolavslutningar, begravingar, högtider. Detta leder till att befintliga parkeringsytor och lokalgator runt om kommer att få en hög belastning vid vissa tillfällen.

Planförslaget

Planförslaget innebär att verksamheterna på Kyrkberget får en möjlighet att utvecklas genom att nya byggnader tillkommer. Planförslaget innebär även att nya parkeringsytor tillkommer i den så kallade Västra noden, Domkapitelhuset, Tryckerihuset och norr om Domkyrkan. Detaljplanen syftar även till en förändrad utformning av Roggeplan, Östra noden. Parkeringen på Roggeplan kommer i och med detaljplanen att planeras som allmän platsmark, **P-plats** – *Parkering*. Den kommer även fortsättningsvis att ha en beläggning av grus, regleras med **beläggning** – *Marken ska beläggas med grus*, på grund av de höga kulturmiljövärdena. Den nya tänkta utformningen innebär att parkeringsplatsen struktureras upp med skyltar eller alternativt med markeringar på parkeringsräckan.

Planförslaget möjliggör för totalt 56 parkeringsplatser fördelat enligt följande:

- Domkapitelhuset – 2 p-platser, varav 1 parkering för rörelsehindrade (RHP)
- Västra noden – 8 p-platser varav 1 RHP
- Tryckerihuset – 1 RHP
- Domkyrkan + kyrkbodarna – 3 p-platser.
- Roggeplan – 42 p-platser varav 1 RHP
- Totalt: 56 p-platser

Styrdokument och platsspecifika förutsättningar

Strängnäs kommun har en gällande parkeringsnorm för bilar, redovisad i kommunens trafikplan från 2001. Parkeringsnormen anger ett behovstal för flera olika typer av funktioner. För funktionen kontor är behovstalet 16 parkeringar per 1000m² bruttoarea (BTA). För funktionen samlingslokal är behovstalet 19 parkeringar per 1000m² BTA.

Det är svårt att göra en tolkning och definiera de olika lokalerna inom planområdet då flera är multifunktionella, exempelvis Domkyrkan. Det finns även byggnader som har en större

yta, men funktionen är mindre, exempelvis finns det ett kontor på Kungliga biblioteket men det utgör en väldigt liten del av totala bruttoarean.

Arkitekterna som har ritat på planförslaget har gjort en översiktlig beräkning utifrån gällande parkeringsnorm för de befintliga och kommande lokalerna. Dessa beräkningar är dock grovt uppskattade på grund av de svårtolkade funktioner och ytor inom lokalerna.

Enligt parkeringsnormen blir parkeringsbehovet för befintliga lokaler för planområdet cirka 135 p-platser.

Enligt parkeringsnormen blir parkeringsbehovet för planförslaget inklusive befintliga lokaler:

- Domkapitelhuset – 9 p-platser
- Västra noden – 8 p-platser
- Tryckerihuset – 12 p-platser
- Domkyrkan + kyrkbodarna – 61 p-platser
- Samlingshuset – 28 p-platser
- Östra noden – 22 p-platser

Totalt behov enligt parkeringsnormen: 140 p-platser.

Sammantagen bedömning

Parkeringsbehovet för befintliga lokaler är enligt parkeringsnormen cirka 135 p-platser medan parkeringsbehovet för planförslaget inklusive befintliga lokaler är cirka 140 p-platser. Tillkommande bebyggelse innebär att parkeringsbehovet ökar alltså med cirka 5 p-platser.

Dagens parkeringsytor inom planområdet uppgår till cirka 47 p-platser medan planförslaget möjliggör cirka 56 p-platser. Antalet parkeringar inom planområdet ökar alltså med cirka 9 p-platser samt att antalet RHP ökas.

Planförslaget får sammanfattningsvis en liten men positiv förbättring för parkeringssituationen då parkeringsbehovet ökar med 5 p-platser men planförslaget möjliggör för 9 nya p-platser. Planförslaget bedöms därmed att möta det vardagliga behovet för Kyrkbergets olika verksamheter men inte behovet vid större arrangemang.

P-PLATSER		BEHOV, p-norm	BEHOV, befintligt	FAKTTISKT, befintligt	FÖRSLAG	TOT FÖRSLAG
Kyrkberget 3	Domkapitelhuset	9 p-platser	ca 135	5	2	56
Kyrkberget 3	Västra noden	8 p-platser		0	8	
Kyrkberget 4	Tryckerihuset	12 p-platser		0	1	
Kyrkberget 7	Domkyrkan + kyrkbodarna	61 p-platser		0	3	
Kyrkberget 7	Samlingshuset	28 p-platser		0	0	
Kyrkberget 17	Östra noden	22 p-platser		42	42	
		TOT				140

Karta som visar var det planeras för tillkommande parkeringsplatser inom planområdet.

Däremot kommer inte detaljplanen att möjliggöra tillräckligt med parkeringsplatser för att möta behovet enligt gällande parkeringsnorm, ett behov som inte heller möts i nuläget. Verksamheterna som finns på Kyrkberget är befintliga och har funnits där sedan en väldigt lång tid. Strängnäs kommun anser inte att parkeringsnormen är applicerbar för de befintliga verksamheterna då:

- Det är svårt att tolka och definiera de olika lokalerna inom planområdet då de är multifunktionella. Funktionerna i flera av lokalerna upptar en mindre yta av den totala bruttoarean för byggnaderna.
- På grund av de höga kulturmiljövärdena i området är det inte möjligt att tillskapa fler parkeringsytor än de som planförslaget uppger utan att skada kulturmiljön.

Planförslaget omfattar inte omkringliggande gator och om de hade tagits med i detaljplanen hade det ej varit möjligt att bredda vägavsnitten på grund av tätheten av befintliga byggnader och fastigheter. Detaljplanen kan inte lösa den existerande problematik som finns med ökad trafikmängd vid vissa tillfällen. Uppstår fortsatta problem utmed omkringliggande gator kan kommunen ändra de lokala trafikföreskrifterna i området. Samtliga verksamheter kan vid större arrangemang hänvisa bilister till större närliggande kommunala parkeringsytor som finns inom gångavstånd i Strängnäs.

Vattenområde

Översvämningsrisk

Planförslaget bidrar inte till att det skapas nya ytor som riskerar att översvämmas. För att ta hand om dagvatten föreslås åtgärder genom lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) med infiltration i framtagna dagvattenutredning. De mest förorenande ytorna, parkeringsplatser, föreslås avledas till nedsänkta växtbäddar eller krossdiken för rening och infiltration. Nya takytor föreslås avledas via stuprör ytligt till gräsytor. Regnskördartunnor kan också användas för uppsamling av takdagvatten och återanvändning av dagvatten. En total fördröjningsvolym på 29 m³ krävs för att nå riktlinjer från SEVAB.

Ett förslag på hur området kan höjdsättas för att undvika stående vatten på olämpliga platser och säkert avleda skyfallsflöden presenteras i utredningen. Skyfallsytor föreslås för att minska risken för översvämning nedströms planområdet. Dessa ytor är lokaliserade i de södra delarna av Månssons trädgård.

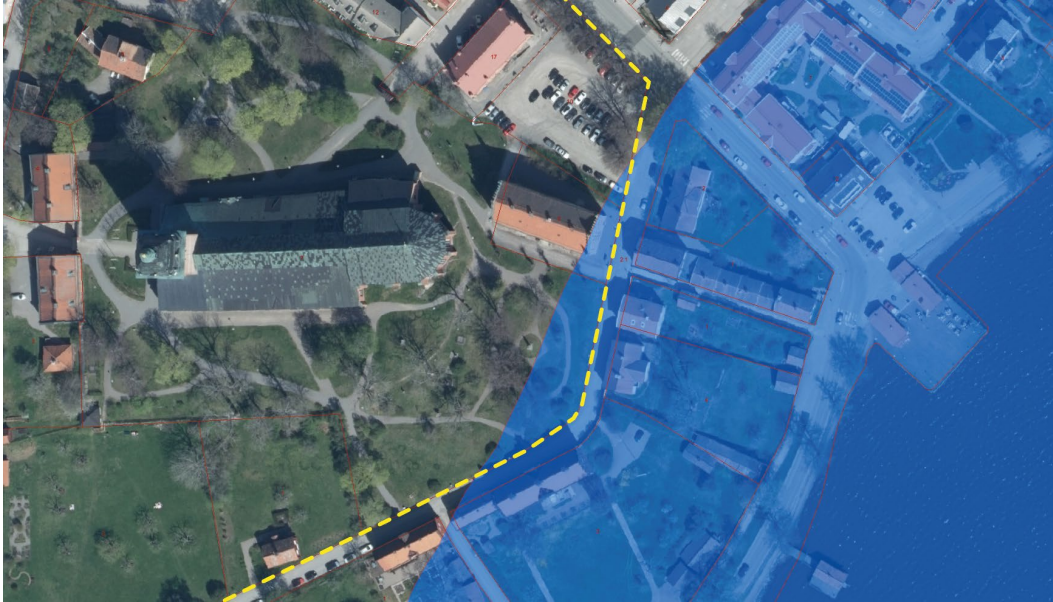
Strandskydd

Strandskyddet har två syften: att långsiktigt trygga allmänhetens tillgång till strandområden och bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet. Enligt 4 kap. 17 § PBL kan kommunen upphäva det generella strandskyddet om det finns särskilda skäl och intresset av att ta området i anspråk på det sätt som avses med detaljplanen väger tyngre än strandskyddets syften.

Planområdet ligger till största del mer än 100m från strandlinjen och den nya planerade bebyggelsen ligger mer än 150m från strandlinjen och omfattas därför inte av det generella strandskyddet från Mälaren i enlighet med 7 kap. 13 – 14 §§ MB.

Däremot ligger delar av planområdet i öst inom 100m från strandlinjen och omfattas av det generella strandskyddet från Mälaren. De områden som omfattas av strandskyddet är i gällande detaljplan (Kv. Kyrkberget m.fl. (0486-P91/10) planlagt som **Q** – Med **Q** betecknat område skall utgöra reservat för befintlig kulturhistorisk värdefull bebyggelse och **P₁** –

Parkering, där asfaltbeläggning ej tillåtes. Dagens användning av området överensstämmer med gällande detaljplan då marken är ianspråktaget av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse (Roggeborgen) och parkering (Roggeplan).

Strandskyddets omfattning i blått område. Planområdesgränsen med gul markering.

För att fortsatt möjliggöra de verksamheter som finns i Roggeborgen och parkeringsplatser vid Roggeplan planläggs områdena som **C₁ – Bibliotek** respektive **P-plats – Parkering**. För fortsatt användning och för att genomföra detta enligt planförslaget föreslås det att strandskyddet upphävs inom dessa två områden. Detta regleras genom planbestämmelse a₁ och a₂ på plankartan.

Planförslaget bedöms inte medföra några negativa konsekvenser varken för den allemansrättsliga tillgängligheten eller för djur- och växtlivets livsvillkor inom de områden där strandskyddet upphävs. Detta grundar sig i att marken redan är ianspråktagen och används på ett sätt som gör att det saknar betydelse för strandskyddets syften, i enlighet med 7 kap. 18 c–d § MB. Planförslaget bedöms inte heller försämra eller påverka några av de värden som nämns ovan då marken redan är ianspråktagen i form av parkering och kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.

Vidare bedömer kommunen att genomförandet av detaljplanen ökar skyddet för de naturvärden som finns i området, de större skyddsvärda träden på parkeringen. Skyddet ökar genom att plankartan reglerar att träden inte får fällas om de inte är sjuka eller utgör en säkerhetsrisk, **träd₁ – Träd får endast fällas om det är sjukt eller utgör en säkerhetsrisk.**

Om träd fälls ska ett nytt planteras, och att marklov krävs även för trädfällning (a₃). Dessutom fortsätter det generella biotopskyddet för allé att gälla för dessa träd. Utöver det regleras markbeläggningen på parkeringen för att bibehålla samma förutsättningar, **beläggning₁** – Marken ska beläggas med grus.

TEKNISK FÖRSÖRJNING

Vatten och avlopp

Planområdet ligger inom kommunens verksamhetsområde för kommunalt vatten- och avloppssystem och tillkommande byggnader ska anslutas till det kommunala vatten- och avloppsnätet. Nya vatten- och spillvattenledningar föreslås att dels anläggas inom planområdet för anslutning i tomtgräns till kommunalt ledningssystem, dels inom allmän platsmark med kommunalt huvudmannaskap. Ledningarnas placering kommer att utredas vidare efter samråd med kommunen, men anslutningspunkt antas ligga utmed Sturegatan.

Räddningstjänstens möjligheter till brandvattenförsörjning ska beaktas.

Dagvattenhantering

Utbyggnaden beräknas medföra ett ökat dagvattenflöde samt föroreningsinnehåll från planområdet om inga åtgärder för fördröjning eller rening av dagvatten vidtas. I framtiden dagvattenutredning föreslås åtgärder genom lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD) med infiltration.

De mest förorenande ytorna, parkeringsplatser, föreslås avledas till nedsänkta växtbäddar eller krossdiken för rening och infiltration. Nya takytor föreslås avledas via stuprör ytligt till gräsytor. Regnskördartunnor kan också användas för uppsamling av takdagvatten och återanvändning av dagvatten. En total fördröjningsvolym på 29 m³ krävs för att nå riktlinjer från SEVAB.

Åtgärderna syftar till att förbättra möjligheterna till att uppnå miljö kvalitetsnormerna (MKN) hos recipienten. Efter utbyggnad inom planområdet och med föreslagna åtgärder för dagvatten uppnås erforderlig fördröjningsvolym och föroreningsinnehållet beräknas att minska till recipienten. Planen bedöms därför inte försvåra för recipienten att uppnå MKN. För att säkerställa dagvattenanläggningarnas funktion är regelbunden skötsel nödvändig.

Domkyrkans tak utgörs av koppertak. Det befintliga koppertaket påverkar inte dagvattenanläggningarna eller reningsberäkningarna då dagvatten från detta tak inte leds till någon ny dagvattenanläggning. En detaljerad modellering av kopparbelastning från domkyrkans tak är därför inte med i föroreningsberäkningarna. Det befintliga taket på

domkyrkan är dessutom en förutsättning som finns i både befintligt och planerat scenario och som inte kommer öka i utbredning. Taket medför därför ingen förändring eller försämring i samband med planerad exploatering.

Ett förslag på hur området kan höjdsättas för att undvika stående vatten på olämpliga platser och säkert avleda skyfallsflöden presenteras i utredningen. Skyfallsytor föreslås för att minska risken för översvämning nedströms planområdet. Dessa ytor är lokaliserade i de södra delarna av Månssons trädgård.

En övergripande höjdsättning av planområdet kommer inte att regleras i plankartan. Höjdsättning för att undvika översvämningssytor behöver ses över och säkerställas i projekteringsskedet.

Energiförsörjning

Befintliga byggnader är anslutna till Solör Bioenergi AB:s fjärrvärmenät. Uppvärmning och kylning av tillkommande byggnader inom planområdet planeras utföras via geotermisk energi (bergvärme). Antal energibrunnar kommer att utredas vidare, men kylbehovet styr antal hålmeter. Energin omvandlas via värmepumpar till värme och tappvarmvatten, kyla växlas av till så kallad frikyla med kylväxlare.

Gällande energikrav i Boverkets byggregler (BBR) kommer att uppfyllas med god marginal. Normbrunn 16 ligger till grund för projektering/tillstånd och utförande.

SEVAB Elnät AB har nätkoncession inom området och Strängnäs Energi ansvarar för drift och underhåll av elnätet. I samband med bygglov skall exploitören tillsammans med behörig installatör skicka in föransmälningar till SEVAB Nät AB för de elanslutningar som önskas. Denna kortfattade beskrivning gäller som information gällande El och teleinstallationer inom Domkyrkan, Tryckerihuset, Vaktmästarbostaden, Verkstad, Sophus, Samlingshuset, Domkapitelhuset och Djäknegården.

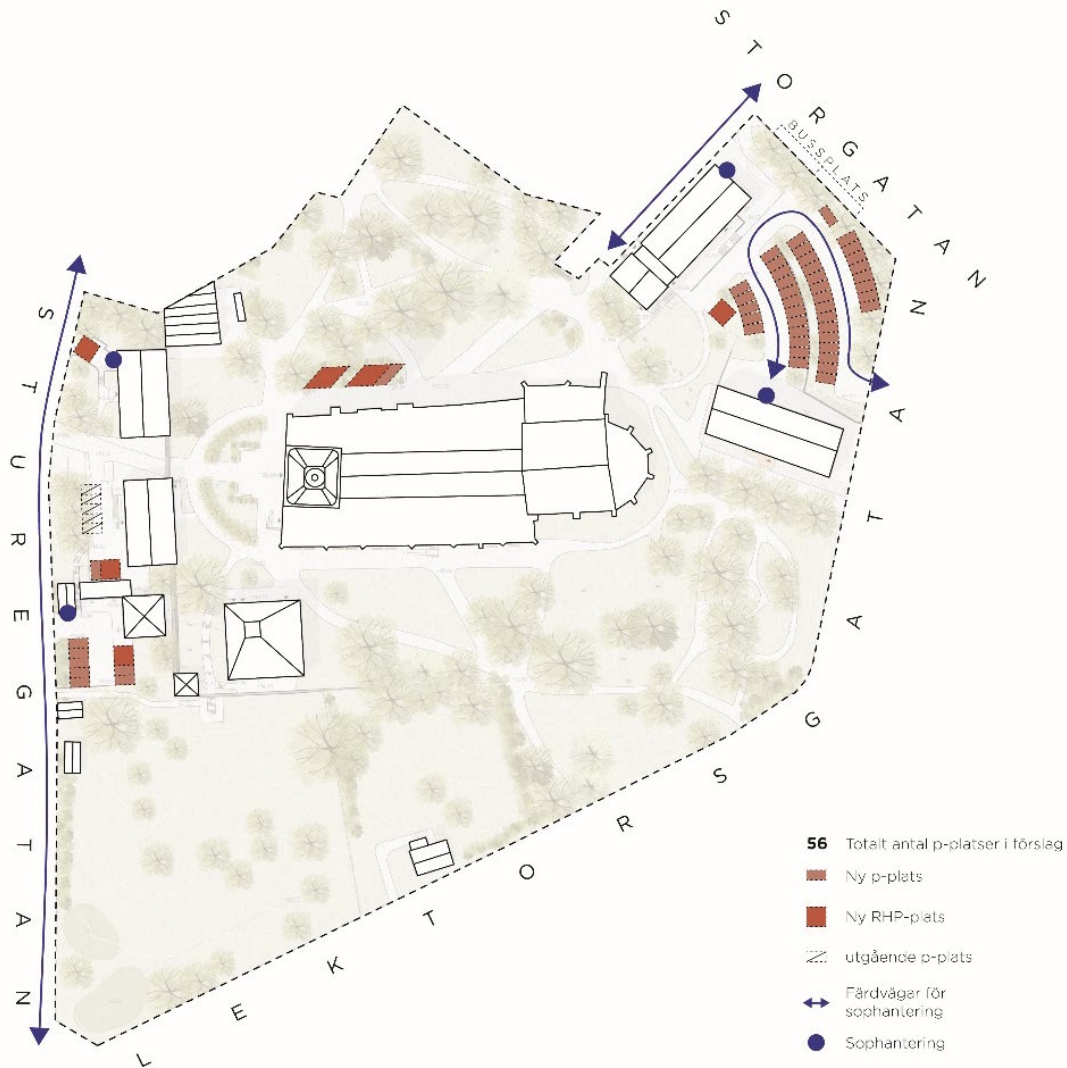
Befintliga elserviser finns till samtliga byggnader, dock demonteras elservis vid Vaktmästarbostaden och kommer att ersättas med ny som gäller för Västra noden före detta vaktmästarbostaden, sophus, verkstad och Samlingshuset. Inom Djäknegården förlägges ny huvudledning samt nya elcentraler till utbyggnaden.

Installationer skall utföras med halogenfritt material.

Avfall

Avfallet hämtas med avfallsfordon. I samband med bygglov och bygganmälan avgörs i detalj hur avfallshanteringen skall ske. Strängnäs kommuns avfallföreskrifter skall följas.

Placering av sophus förberedda för källsortering enligt karta nedan.

Karta som visar avfallshantering och planerade färdvägar för renhållningsfordon.

Telefoni och bredband

Inom Djäknegården, Tryckerihuset, Domkapitelhuset, Vaktmästarbostaden samt domkyrkan finns idag fiber. Gällande Tele-, data-IT utförs nya installationer inom nyproducerade byggnader i omfattning enligt fastighetsägarna.

KONSEKVENSER AV PLANENS GENOMFÖRANDE

Sociala konsekvenser

Barnperspektiv/Konsekvenser för barn

Barnchecklista

Som underlag till framtagandet av planförslag och detaljplaner tillämpar Miljö- och samhällsbyggnadsnämnden en barnchecklista för att lyfta barnens rättigheter. Checklistan utgör en helhetsbedömning av hur barn kan komma att påverkas av ett förslag och avser att resultera i åtgärder som behövs för att beakta barns bästa i planprocessen.

Genomförandet av planen innebär en utveckling av de verksamheter som finns inom planområdet samt en förbättrad tillgänglighet inom planområdet och till Kyrkberget. Utvecklingen av de nya byggnaderna bedöms inte skapa någon fysisk barriär. Däremot bedöms det att nya sociala sammanhang och aktiviteter kan skapas, vilket även ökar rörelse av fler människor inom planområdet vilket kan förbättra den upplevda tryggheten. Vissa delar av planområdet är mycket kuperade och i och med syftet gällande tillgänglighet kan även denna aspekt förbättras. Förslaget påverkan är något svårbedömd och därför bör en barndialog genomföras. Syftet med barndialogen bör vara att ta reda på hur området används idag av barn och unga, och få en djupare förståelse för hur barn och unga påverkas av förslaget. Sedan göra en bedömning om åtgärder på förslaget krävs.

Barndialoger

Strängnäs kommun höll under mars och april 2023 totalt tre barndialoger med skolorna Roggeskolan och Europaskolan. Syftet med dialogerna var att inhämta barn och ungdomars kunskap och idéer kring utvecklingen av Kyrkberget i Strängnäs. Resultatet från dialogerna avses utgöra ett underlag till framtagandet av tillhörande detaljplan och således underlätta för kommande arbetsprocess. Dialogerna är dessutom ett medel för att öka barn/ungdomars delaktighet och möjliggöra deras inflytande i planprocessen, men även inom kommunens samhällsplanering generellt. Roggeskolans representanter bestod av elever från årskurs 4–6 och Europaskolans representanter bestod av elevkåren (Europakåren). Nedan följer en tematisk sammanfattning av resultaten från dialogerna.

Månssons trädgård

- Viktig mötesplats för barn och ungdomar. Framst under sommarhalvåret.
- Viktigt att trädgården hålls öppen. Den enda stora gräsytan i närområdet.
- Eleverna önskar någon typ av café eller glasskiosk inom eller vid trädgården.
- Eleverna önskar fler bänkar i området.
- Lekplats eller aktiviteter saknas i området.
- Kan Lyktan och dess fastighet användas för aktiviteter?

Roggeplan (Stora parkeringen)

- Behövs fler parkeringar.
- Önskar att parkeringen blir asfalterad så att det går att markera parkeringsplatserna.
- Eleverna tycker att det är otydligt om de får stå på parkeringen eller inte.

Rörelse och stråk

- Elever från Roggeskolan rör sig i området till största del vid skolavslutning och då främst mellan Kyrkan och centrum.
- Elever från Europaskolan brukar gena i området på sommaren. Den nya trappan från Månssons trädgård upp på berget uppskattas. Eleverna rör sig dock inte genom området när det är blött eller under vinterhalvåret, då går eleverna främst utmed Lektorsgatan istället.

Belysning

- Önskar mer belysning i området. Vid entrén till kyrkan, parken och parkeringen där de flesta rör sig.
- Önskar mer belysning även vid de östra och nordöstra delarna av planområdet för att folk ska vilja röra sig i de områdena mer.

Sammantagen bedömning av planens konsekvenser för barn och unga

Månssons trädgård är mycket viktig för barn och unga som används i hög grad under sommarhalvåret. Det framgick under barndialogerna att det även är viktigt att Månssons trädgård fortsättningsvis är en öppen gräsyta, men att det hade varit trevligt om den kunde kompletteras med exempelvis bänkar. Detaljplanen innebär att trädgården bevaras med samma utformning som idag, inga nya byggnader eller parkering planeras i trädgårdsmiljön. Den enda skillnaden är att ett svackdike tillåts i de södra delarna av trädgården, svackdiket med övriga infiltrationsytor vid trädgården kan få en positiv effekt genom att resten av gräsytan inte blir lika blöt.

Av dialogerna framgick det även att det önskades ett glasscafé och lekplats inom Månssons trädgård. Även om det inte är möjligt att uppföra en byggnad i trädgården så kan önskemålet om glasscafé tillgodoses genom att det nya samlingshuset, i anslutning till trädgården, kommer att tillåta caféverksamhet. Detaljplanen hindrar inte att en lekplats eller lektyta uppförs i trädgården, men det behöver studeras vidare i ett senare skede om det är möjligt att genomföra med tanke på kulturmiljön i området.

Vidare önskades det möblering med exempelvis bänkar i Månssons trädgård, fler planteringar och ny belysning i planområdet. Detta kan inte regleras i detaljplanen, däremot kan det studeras vidare i ett senare skede och inför genomförandet av detaljplanen.

Parkeringen på Roggeplan kommer i och med detaljplanen att planeras som allmän platsmark, **P-plats** – *Parkering*. Alltså kommer parkeringen vara allmänt tillgänglig och alla kan stå där. Den kommer även fortsättningsvis att ha en beläggning av grus, regleras med **beläggning**, – *Marken ska beläggas med grus*, på grund av de höga kulturmiljövärdena. Trots det kan synpunkterna från barndialogerna tillgodoses då det har tagits fram skisser på en ny tänkt utformning där parkeringsplatserna kan numreras med skyltar eller markeringar på parkeringsräcken. Med den tänkta utformningen kommer det att tillskapas fler parkeringsplatser på Roggeplan.

Tillgänglighet

En av de stora utmaningarna inom planområdet idag är tillgängligheten upp på Kyrkberget och till domkyrkan på grund av de stora nivåskillnaderna. Med hjälp av den tillkommande bebyggelsen med hissar och trapphusfunktioner bedöms tillgängligheten förbättras.

Tillgängligheten till kyrkans huvudentré tillgodoses genom att marken justeras i höjddled. Primära gångvägar planeras att stenläggas från samlingshuset till domkyrkan för att skapa släta tillgängliga ytor.

Det planeras även för utvändiga tillgänglighetsanpassade åtgärder för den befintliga bebyggelsen på Kyrkberget som exempelvis Domkapitelhuset, Tryckerihuset och domkyrkan. Tillgänglighetsanpassade åtgärder som ramper kommer inte att regleras i plankartan. Kommunen gör bedömningen att bestämmelsen ö₁ - *Marken får inte förses med byggnad* inte förhindrar att tillgänglighetsanpassade åtgärder uppförs i anslutning till befintlig, och tillkommande, bebyggelse.

Tillgänglighet för räddningstjänst och renhållning

Framkomlighet för Räddningstjänstens fordon förutsätts vara tillgodosedd på gatumark. Inom kvartersmark ska angöringsgator och liknande anläggningar utformas så att utrustning

och slang inte behöver bäras och dras mer än 50 meter. Om utrymning förutsätts ske med höjdfordon får avståndet mellan gatan och husväggen inte överstiga 9 m. Vägen fram ska ha en fri höjd av 4,0 m, bärighet motsvarande ett axeltryck av 100kN och vara hårdgjord. På raksträckor ska körbanebredderna vara minst 3,0 m. Inre radien i kurvor ska vara minst 7,0 m.

Dialog har förts med både SEVAB, som sköter renhållningen, och räddningstjänsten gällande utformningen av detaljplanen. Båda parterna har godkänt utformningen och tillgängligheten till Roggeplan samt den tillkommande parkeringsytan i väst vid Vaktmästarbostaden.

Detaljplanen förändrar inte situationen för de omkringliggande vägarna kopplat till renhållning och räddningstjänstens tillgänglighet.

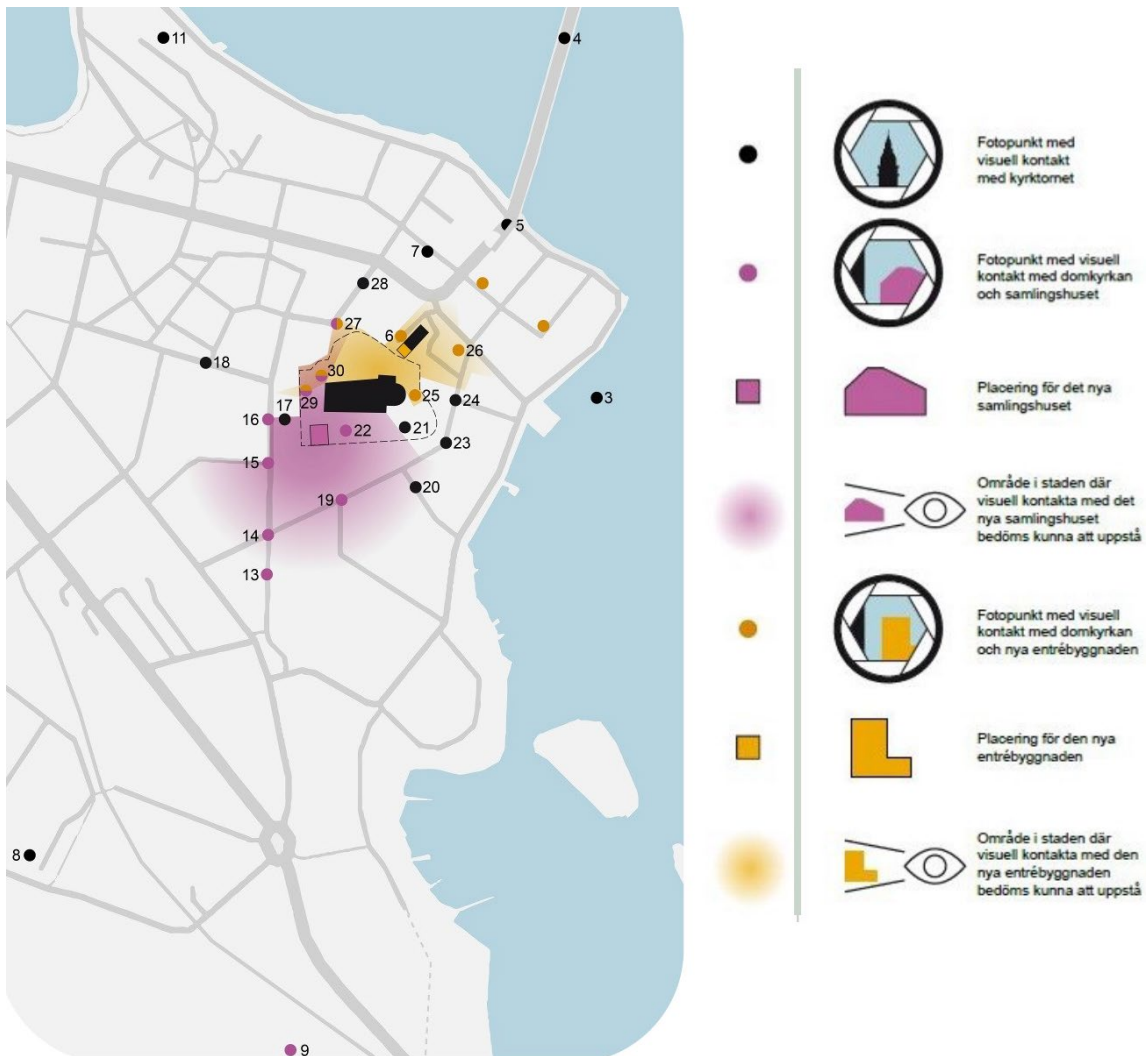
Stadsbild/Kulturmiljö

Som underlag för detaljplanearbetet har Domfors Kulturmiljö tagit fram ett kulturmiljöunderlag för det berörda planområdet, *'Kulturmiljöunderlag – Inför upprättande av ny detaljplan för Kyrkberget 7 m.fl. i Strängnäs kommun' (2024-02-09)*. WSP Sverige AB har tagit fram en miljökonsekvensbeskrivning, *"Miljökonsekvensbeskrivning tillhörande detaljplanen för Kyrkberget 7 m.fl - Samrådsversion"* (2024-02-09) som har bedömt planens konsekvenser utifrån kulturmiljö, arkeologi och natur. Nedan beskrivs delar av kulturmiljöunderlagets analyser, metoder, resultat och sammanfattande bedömning.

Under rubriken *"Slutsats"* sammanvägs bedömningen av påverkan på kulturmiljön från kulturmiljöunderlaget och miljökonsekvensbeskrivningen. Avslutningsvis presenteras Strängnäs kommuns ställningstagande under rubriken *"Strängnäs kommuns bedömning"*.

Metod

I kulturmiljöunderlaget har en analys genomförts där ett urval av framträdande siktlinjer och visuella samband har valts ut för att åskådliggöra i vilken grad som upplevelsen av domkyrkan kommer att visuellt påverkas av de tänkta tillkommande byggnadsvolymer på Kyrkberget. Nedan redovisas en övergripande bild över de fotopunkter som har analyserats och resultatet över vilka områden där det uppstår visuell kontakt med domkyrkan och de nya tilläggen i planområdet. I kulturmiljöunderlaget redovisas samtliga fotopunkter och resultatet för dessa.

Figur som redovisar varifrån de nya tilläggen kommer att kunna synas från framträdande siktlinjer i Strängnäs. Fullständig analys för varje fotopunkt finns i kulturmiljöunderlaget.

Kulturhistorisk bedömning

Byggrätterna för de tillkommande byggnadsvolymer kommer att ändra den bebyggelsemässiga strukturen på Kyrkberget. Det som föreslås är en betydande förändring som lämnar ett nytt avtryck i den historiska miljön.

De tillkommande byggnaderna visar att stifts och lärdomsstaden Strängnäs är en plats av betydelse, inte enbart som historiskt besöksmål utan genom att den verksamhet som pågått sedan 1200-talet finns kvar och fortsätter att använda platsen, än idag.

Behovet av kompletterande lokalytor på Kyrkberget har utkristalliserats och preciserats under de senaste 15 åren. En förändring av detta slag är av så pass stor betydelse för platsen och för verksamheten att den måste få ta tid att formulera. I synnerhet som behovsbilden måste stämmas av mot de framträdande bevarandekraven som finns för den unika och ytterst känsliga kulturmiljön. Vid förändring av platsens bebyggelsesammansättning måste kulturavet på platsen hanteras med stor ödmjukhet och respekt.

Särskilt värdefull byggnad

Inom detaljplaneområdet finns fyra stycken byggnader som kan anses vara särskilt värdefulla enligt PBL. Det är Djäknegården, vaktmästarbostaden och de två uthusen i Månssons trädgård, men även Roggeplan. Nedan presenteras delar av den kulturhistoriska bedömningen från kulturmiljöunderlaget. Bedömningarna görs separat per byggnad och byggnadsmiljöer.

Uthusen i Månssons trädgård

Detaljplanen och den föreslagna förändringen av markanvändningen inom Kyrkberget medför inte någon större förändring för de två uthusbyggnaderna i Månssons trädgård. Den nya detaljplanen innebär enbart att deras värden tydliggörs och förses med krav på varsamhet vid ändring.

Djäknegården - Östra noden

Vid Djäknegårdens södra gavel medger detaljplanen en byggrätt för en foajé till Djäknegården. Idag nyttjas byggnaden som aula av Europaskolan. Den tillkommande foajén är även tänkt att nyttjas vid större sammankomster i Roggeborgen och domkyrkan. Foajén bidrar till ökad tillgänglighet upp på Kyrkberget genom den hiss som kommer att finnas i byggnaden. Byggnaden är nedskuren i topografin mot söder och följer Djäknegårdens arkitektoniska grundparametrar i skala, volym och materialitet. Den blir en modern spegling av den historiska byggnadens uttryck från 1903.

Ur kulturmiljöperspektiv är det känsligt att foajén bitvis skymmer Djäknegårdens karaktärgivande gavelmotiv med värdeord. Detta hanteras genom att den nya byggnaden frigör sig från Djäknegårdens gavel och ansluter endast med en länk i bottenvåningen. Detaljplanen ger även möjlighet att anlägga en ny terrass utmed Djäknegårdens östra fasad. Den tillkommer för att lösa nödutrymningen från salen på ett långsiktigt sätt och för att skapa en säker passage för Europaskolans elever utmed parkeringen. Ur varsamhets

perspektiv ska terrassen anpassas efter den befintliga byggnadens sockel avseende höjd och material.

På plankartan förtydligas att Djäknegården är en kulturhistoriskt värdefull byggnad som förses med krav på varsamhet, samt förvansknings- och rivningsförbud.

Bedömningen utifrån studien med siktlinjer i den omkringliggande stadsmiljön är att tillägget vid Djäknegården är så begränsat och underordnat domkyrkan att det enbart får en lokal visuell påverkan. Byggnadsvolymen kommer att upplevas från Roggeplan och i de norra delarna av domkyrkoparken.

Roggeplan

Parkeringsplatsen på Roggeplan är en grusad yta där bilar parkerar utan någon direkt ordning. Vid skyfall har delar av parkeringsytan eroderat sönder vilket har bidragit till att denna del av Kyrkberget upplevts vara något av en baksida. I och med detaljplaneläggningen av området omgestaltas parkeringsytan. Tanken är att den ska få tydlig struktur som trappas av i nivåer för att avsluta berget mot staden samt inslag av grönska.

Bedömningen görs att förändringen vid Roggeplan är positiv för kulturmiljön kring domkyrkan. Gestaltungsförslaget lyfter området och återkopplar till det sena 1800-talets parkstruktur, vilket kommer att stärka upplevelsen av att Roggeplan är en del av domkyrkoparken, precis så som tanken var när området omgestaltades under slutet av 1800-talet.

Vaktmästarbostaden

Den byggnad som planförslaget får störst konsekvenser för är vaktmästarbostaden. Den är tänkt att rivas och ersättas med ny bebyggelse. Vaktmästarbostaden utgör en representativ byggnad från 1930-talet och åskådliggör den tidens förhållningssätt till domkyrkomiljön. Byggnaden visar livssituationen för vaktmästaren och den nära relation som rådde mellan yrkesmannen och den miljö han var satt att ta hand om. Samtidigt ingår inte vaktmästarbostaden i den tidsperiod som riksintresset pekar ut som värdebärande för Strängnäs. Den finns inte heller omnämnd i byggnadsminnesbeslutet för Domkapitelhuset. Byggnaden ingår i den särskilt värdefulla bebyggelsemiljön kring domkyrkan och har ett kulturhistoriskt värde som bebyggelserepresentant för 1900-talet.

Bedömningen görs att det är olyckligt att byggnaden måste rivas, den utgör en del av "årsringen" som visar 1900-talets avtryck i kyrkomiljön. Byggnader uppförda efter 1920-talets bebyggelseexpansion är dock fortfarande relativt välrepresenterade i de svenska

städernas bebyggelsesammansättning, till skillnad mot antalet byggnadsverk uppförda innan det expansiva 1920-talet.

Om rivningslov lämnas för den f.d. vaktmästarbostaden är det av stor betydelse att byggnaden rivningsdokumenteras.

Riksintresset för kulturmiljövården

Har riksintresseområdet för kulturmiljö tillgodosetts?

Visuell inverkan på stadsmiljön

Länsstyrelsens fördjupande beskrivning av riksintresset Strängnäs förtydligar att domkyrkans totala dominans över horisonten och den i alla tider, i jämförelse med domkyrkan, lägre stadsbebyggelsen är en mycket viktig del av riksintresseområdets upplevelsevärde.

I kapitel 5 i Kulturmiljöunderlaget redogörs för siktlinjerna och värdebärande visuella samband som är av betydelse för upplevelsen av riksintresseområdet Strängnäs. Av bilderna framgår att de planerade byggnadstilläggen inte kommer att synas från stadsmiljön i stort och de påverkar inte stadens siluett. Byggnadsvolymer kommer inte att påverka besökarnas möjlighet att se det riksintressanta stadsplanemönstret eller stadens- och Kyrkbergets bebyggelseutveckling från medeltid och genom 1600- och 1800-talens planregleringar.

För att beakta detta ytterligare, och se till att bebyggelsens skala inte förskjuts och säkerställa att tilläggen inte blir dominanta i den känsliga kulturmiljön, har verksamheternas lokalbehov brutits ned. Lokalbehoven har fördelats mellan redan befintliga lokaler och i tre mindre byggnadsvolymer, placerade på olika platser inom detaljplaneområdet utifrån behovsbilden. Det ursprungliga tävlingsförslaget har minskats både i avtryck och höjd. På så vis får den tillkommande bebyggelsen en begränsad påverkan på den riksintressanta stadsmiljön och dess stadsplanemönster. De tillkommande byggnadsvolymer har placerats som nya tillägg, för att inte påverka stadens bebyggelseutveckling från medeltid över 1600- och 1800-talens planregleringar. Domkyrkans totala dominans över horisonten består.

De tillkommande byggnadsvolymer kommer trots detta att få en lokal påverkan på de rumsliga sammanhangen där de uppförs. För mer information om eventuell inverkan på siktlinjer och historiska strukturer se sidorna 85 – 92 i Kulturmiljöunderlaget.

Västra noden

Den västra noden är fördelad på två byggnadsvolymer. En byggnad innanför bogårdsmuren (Samlingshuset) och en utanför (ersättningsbyggnad till Vaktmästarbostaden). Den nya entrén vid Sturegatan innebär att den gamla vaktmästarbostaden rivs. Den är dock inte uppförd under den tidsperiod som utpekas som värdebärande för riksintresset, men den är en särskilt värdefull byggnad enligt PBL. Den nya entrébyggnaden kommer att vara visuellt framträdande utmed en begränsad sträcka av Sturegatan och byggnaden kommer att skymtas från Månssons trädgård och från domkyrkoplan.

Det nya Samlingshuset är placerat vid domkyrkoplan, men är nedsänkt och inpassat i domkyrkoparkens sluttande terräng för att relatera till platsens skala. Gestaltningen har bearbetats för att Samlingshuset ska upplevas som ett naturligt komplement till Kyrkbergets befintliga bebyggelsegrammatik och för att säkerställa att domkyrkan förblir platsens självklara huvudbyggnad med bibehållen dominans över omgivningen.

Bedömningen görs att Samlingshuset genererar en större visuell påverkan på den riksintressanta miljön än vad entrébyggnaden vid Sturegatan gör. Den tillkommande byggnadsvolymen kommer att ha störst inverkan på domkyrkoplan och den kommer att vara synlig i ett stråk utmed domkyrkans södra fasad samt i vyn ifrån Lektorsgatan i höjd med Månssons trädgård.

Östra noden

I Östra noden utgör den nya foajén till Djäknegården genom sin nedskurna inplacering mot domkyrkoparken ett begränsat tillägg. Den tillkommande byggnadsvolymen inverkar på siktlinjer i den norra delen av domkyrkoparken men den får en begränsad visuell inverkan på domkyrkomiljön och staden ur ett riksintresseperspektiv.

Bedömningen görs att placeringen av den Östra noden påverkar platsen lokalt, i synnerhet vid Djäknegårdens södra fasad. Förändringen bidrar även positivt till riksintressemiljön som besöksmål, genom att noden ökar tillgängligheten till domkyrkan och Roggeborgen samt erbjuder faciliteter så som toaletter och hiss. Detta förbättrar förutsättningarna för skolverksamheten inom området.

Parkmiljö

Domkyrkoparken kommer att påverkas av att samlingshuset uppförs, men de övriga parkerna och trädgårdsstrukturerna i kvarteren söder om domkyrkan kommer inte att fysiskt påverkas av den förändrade markanvändningen inom planområdet. De värdebärande parkstrukturerna i domkyrkoparken påverkas lokalt. Exempelvis kommer ett fåtal träd från Sven Lindhs parkgestaltning från 1870-talet att försvinna där Samlingshuset placeras väster

om domkyrkan. I övrigt kommer det gröna rummet kring domkyrkoplan att bevaras och även framledes vara en inramning av kyrkbacken.

Norr om domkyrkan kommer den tillkommande byggnadsvolymen närma sig domkyrkoparken. I detta läge blir påverkan betydligt mer begränsad och berör en mindre del av parkstrukturen. Det kommer att uppstå en visuell förändring från Månssons trädgård på grund av det nya Samlingshuset, men byggnaden är underordnad domkyrkan och utmanar inte dess monumentalitet, se illustration på sidan 84, 98 i Kulturmiljöunderlaget.

Bedömningen görs att parkmiljön kommer att påverkas av byggnadsvolymer. Påverkan blir större vid domkyrkoplan där trädbeståndet berörs. Samtidigt återskapas det omslutna rum som domkyrkoplanen var innan bogårdsmurarna revs år 1862. Detaljplanen syftar till att öka funktionaliteten och tillgängligheten på platsen och delar av parkens historiska element och planteringar från 1870-talets parkgestaltning planeras att förstärkas och återskapas, vilket är positivt.

En levande stifts- och lärdomsstad

En viktig parameter som de föreslagna byggnadsvolymer bidrar med är att de visar att stifts- och domkyrkoverksamheten på platsen inte är avstannad och historisk, utan ytterst livskraftig.

Den verksamhet som skapat den riksintressanta miljön fortsätter att använda platsen i bibehållen symbios. Byggnadskomplementen som planeras följer traditionen som funnits under 800 år med kontinuerlig, men varsam, bebyggelseutveckling.

Detaljplanens föreslagna ändring av marken bidrar till att upprätthålla den pågående användningen på platsen. Kyrkoutbildnings och stiftsverksamheten på platsen utgör kärnan för den immateriella värdebild som är grunden för riksintressets bruksvärde. Dessutom stärker detaljplanen domkyrkan som riksintressant besöksmål genom att den ökar tillgängligheten och funktionaliteten avsevärt.

Beröringspunkter med kulturmiljölagen

Kulturmiljölagens 2 kap

Både den västra och den östra noden medför schaktarbeten med ingrepp i mark inom Strängnäs stadslager, vilket behöver tillståndsprövas enligt KML 2 kap. Vid schaktning inför anläggandet av byggnaderna kommer kulturlager och arkeologiska lämningar behöva slutundersökas. Detta kan bidra med ny och fördjupad kunskap om den historiska och förhistoriska miljön kring Kyrkberget.

Tillståndsansökan avseende ingrepp i fornlämning ska ske innan beslut om granskning.

Kulturmiljölagens 3 kap

De enskilda byggnadsminnena inom planområdet berörs i olika grad av förändringarna som planen syftar till. Domkapitelhuset och Tryckerihuset är enskilda byggnadsminnen. I ett första skede påverkas byggnadernas bebyggelsemässiga sammanhang av den förändrade markanvändningen som detaljplanen medger. På sikt innebär även detaljplanen att förändringar kommer att göras som berör byggnadernas tomtmark och interiörer. Tanken är att öka den utvändiga tillgängligheten till byggnaderna och anpassa lokalerna till verksamheternas behov. På plankartan förtydligas att de två byggnaderna är kulturhistoriskt värdefulla byggnader och de förses med krav på varsamhet, förvanskingsförbud och rivningsförbud. Tryckerihusets tomt är uttryckligen skyddad i byggnadsminnets skyddsföreskrifter och får inte förändras. Den föreslagna utvecklingen inom Tryckeritomten syftar till ökad tillgänglighet, och kommer behöva tillståndsprövas. Domkapitelhusets närmiljö med den gamla vaktmästarbostaden berörs av planens ändrade markanvändning, men varken tomtens utseende eller vaktmästarbostaden finns omnämnda i byggnadsminnesbeslutets skyddsbestämmelser. Tillståndsprövningen avseende de planerade förändringarna avseende tomtmarken ska vara avslutad innan detaljplanen går upp för beslut om granskning.

Kulturmiljölagens 4 kap

Förändringar inom kyrkotomten ska prövas enligt kulturmiljölagens 4 kap. I detta fall gäller framförallt tillägget av ny bebyggelse i den västra noden. Även de förändringar som berör bogårdsmuren omfattas av detta lagrum och ska tillståndsprövas.

Entrévolymen på gaveln vid Djäknegården, vilken kommer att hamna i direkt anslutning till den historiska kyrkotomten, behöver sannolikt också tillståndsprövas.

På plankartan förtydligas att byggnaderna inom kyrkotomten är kulturhistoriskt värdefulla byggnader. Domkyrkan, portbyggnaderna och Benhuset förses med krav på varsamhet, förvanskingsförbud och rivningsförbud. Kyrkbodarna förses med varsamhetskrav. Denna dubbling av kulturmiljölagens skydd syftar dels till ökad tydlighet vid framtida bygglovsfrågor, dels till att säkerställa att den omistliga miljön bevaras för kommande generationer.

Tillståndsprövningen ska vara avslutad innan detaljplanen går upp för beslut om granskning.

Risk för kumulativ skada?

I kulturmiljöunderlaget görs bedömningen att sannolikheten att de föreslagna ändringarna kommer att generera ytterligare åtgärder eller anläggningar bedöms som liten och risken för kumulativa förändringar ses därför som låg.

Beröringspunkter med förordningen om statliga byggnadsminnen

Två statliga byggnadsminnen med skydd enligt förordning (2013:558) om statliga byggnadsminnen berörs av detaljplanen. Statens fastighetsverk och Kungliga biblioteket är två av de huvudmän som medverkar i projektet. De berörda statliga byggnadsminnena, Roggeborgen och Lyktan berörs i mycket liten grad av förändringarna inom planområdet.

Byggnaden Lyktan blir enbart visuellt påverkad genom att det planerade samlingshuset kommer att synas från byggnaden. Roggeborgen berörs i något större utsträckning. Den planerade utvecklingen av Roggeplan medför markplaneringen i anslutning till byggnaden. Detta utförs utifrån verksamhetens behov och önskemål för att säkerställa säkrare varuleveranser och bättre sopherteringen på platsen.

På plankartan förtydligas att de två byggnaderna är kulturhistoriskt värdefulla byggnader och de förses med krav på varsamhet, förvanskningförbud och rivningsförbud.

Är hänsyn tagen till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden? (2 kap 6 § PBL)

Natur- och kulturvärden i den byggda miljön och landskapet är viktiga resurser som utgör grundläggande komponenter för att uppnå en "god bebyggd miljö". Att visa hänsyn till stads- och landskapsbilden samt natur- och kulturvärdena på platsen handlar till stor del om att förstå miljöns innehåll, dess utveckling och unika karaktärsdrag för att kunna förvalta detta på ett hållbart sätt. Kyrkberget i Strängnäs är en kulturmiljö med ett tusenårigt tidsdjup. Att förstå platsens komplexa kulturvärden som innehåller karaktärsdrag och värdekärnor som tillkommit under och representerar olika tidsepoker är komplicerat och komplext. I bedömningen huruvida detaljplanen är utformad med hänsyn tagen till stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden, sker detta utifrån platsens nuvarande utseende och bebyggelsesammansättning och de idag kända kulturvärdena.

Platsens kulturvärde - Förändring över tid

Kunskapen om Kyrkbergets förändring över tid är väl dokumenterad i vissa delar medan andra områden nämns knapphändigt i arkivmaterial, presenteras som visioner eller syns enbart i kartmaterial. Få dokument tar helhetsgrepp över Kyrkberget som bebyggelseenhet och dess förändring över tid. Kyrkbergets kulturvärde är lika komplext och sammansatt som det månghundraåriga tidsdjupet.

För att ta hänsyn till kulturvärdena på platsen bör man vara medveten om Kyrkbergets symbolvärde för Sveriges kristnande och bildande av Sverige som nation, utvecklingen av utbildningsväsendet och tryckerikonsten. Lika viktiga värdekärnor för platsen är de unika materialhistoriska och arkitektoniska värdena i Kyrkbergets fysiska strukturer. Ytterligare en dimension av kulturvärdet finns i att inget av de ovan nämnda hade funnits om det inte varit för den verksamhet som bedrivits här och som fortfarande finns och nyttjar miljön dagligen.

I regel har en eller två stora förändringsfaser skett i bebyggelsen per sekel. Byggnader kommer till eller avlägsnas, byggs om eller byggs till. Ofta har förändringarna skett i samband med att det tillträtt en ny biskop eller att det skett förändringar i kyrkans liturgi som påverkat användandet av kyrkorummet. Nya direktiv avseende skolverksamheten på platsen har genererat ett flertal ombyggnationer. Domkyrkan och de övriga byggnaderna har kontinuerligt anpassats efter verksamheternas rådande krav och behov. Kring Kyrkberget har byggnader adderats när de har behövts och tagits bort när de varit uttjänta eller överflödiga. Den muromgärdade kyrkogården som under många hundra år separerade domkyrkan från staden både fysiskt och visuellt, anpassades radikalt till nya stadsbyggnadsideal under sent 1800-tal. Murarna revs, en parkstruktur anlades och området öppnades upp och transformerades till stadspark. Därefter fortsatte processen även utanför den gamla kyrkogårdsmarken. Mer yta inkluderades i domkyrkoparken genom den då avrivna brandtomten norr om kyrkan från stadsbranden, dagens Roggeplan. Under början av 1900-talet då biskopen slutade nyttja trädgården och ytan ställdes till stadens förfogande, fortsatte processen att öppna upp området och utöka parkmiljön. Det första som skedde var att delar av murarna togs ned och en handelsträdgård anlades på platsen. När handelsträdgårdsverksamheten upphörde under slutet av 1900-talet blev biskopens gamla trädgård en allmän park vars södra sida öppnades upp helt. Det är först vid detta tillfälle som de helt fria siktlinjerna mot domkyrkan från Lektorsgatan etablerades.

Resultatet av ovan nämnda förändringar är att Kyrkbergets kulturmiljö med parken och byggnaderna omkring domkyrkan har förändrats mer påtagligt än själva katedralen under det senaste århundradet. Förändringen har skett från en muromgärdad sluten kyrkogård till öppen park. När inte längre bogårdsmuren fanns som en barriär uppstod ett helt nytt förhållande mellan domkyrkan och Kyrkbergets övriga byggnader och den omgivande staden.

Var tids bebyggelsebehov

Kyrkbergets kulturvärde ligger till stor del i att byggnader och bebyggelsesammansättning speglar var tids rådande samhällsstruktur, ideal och verksamhetsbehov. Exempelvis är Benhuset en byggnadsrepresentant som visar på 1700-talets höga dödstal och problematiken med överfulla kyrkogårdar. Tryckerihuset är inte enbart en funktionsbyggnad för att trycka

böcker till domkyrkoverksamheten. Byggnaden är även ett monument över kampen för den svenska tryck- och yttrandefriheten. Kyrkbodarnas expansiva 1800-talsvolym, visar hur den nya domkyrkoparkens mer underhållskrävande strukturer behövde redskapsbodas på ett helt nytt sätt än vad som tidigare varit fallet. På samma sätt som tidigare i historien har dagens verksamhet behov som sprungit ur dagens samhälle. På samma sätt som övriga byggnader uppförts och förändrats efter verksamheternas behov, medger detaljplanen nya byggnader inom planområdet. De volymmässigt och geografiskt fördelade byggnadsvolymer i Östra- och Västra noden, kommer att inrymma de moderna faciliteter och förvaringsutrymmen som dagens verksamhet efterfrågar. De har dimensionerats enbart för de funktioner som inte rymms i eller endast svårigen kan installeras i befintliga byggnader. Därmed minskar även belastningen av sådana förstörande ingrepp och installationer i den medeltida domkyrkan och i de närliggande kulturhistoriska byggnaderna. De omistliga kulturvärdena på platsen bevaras och kompletteras med ett behovsrelaterade byggnadsvolymer som svarar på 2000-talets behovs- och myndighetskrav.

Detaljplaneprocessens ambition har varit att bibehålla den pågående användningen på platsen och skapa förutsättning att stärka såväl domkyrkobergets olika verksamheter som Strängnäs som stad och besöksmål, i enlighet med Översiktsplanen. Platsens kulturmiljö med särskilt värdefulla bebyggelse har medfört höga bevarande krav och detaljplanen utgår ifrån att befintliga byggnader används maximalt i relation till vad som är möjligt i förhållande till värdebild och rådande skydd. Det framträdande kulturvärdet hos planområdets bebyggelse har även genererat skyddsföreskrifter och varsamhetskrav på plankartan. Detaljplanen säkerställer även bevarandet av de gröna trädgårdsstrukturerna söder om bogårdsmuren samt Sven Lindhs parkgestaltning från slutet av 1800-talet.

Hänsyn i Östra noden

Den Östra noden påverkar och förändrar stads- och landskapsbilden samt platsens natur- och kulturvärden. Den tillkommande byggnadsvolymens utbredning är dock begränsad och utformad som en förlängning av Djäknegården.

En glasgång på entréplan länkar ihop och skapar samtidigt ett respektavstånd till den kulturhistoriska byggnaden och bidrar till byggnadstilläggets läsbarhet. Mest påverkas Roggeplan och parkmiljön norr om domkyrkan, i direkt anslutning till Roggeplan och Djäknegården.

Hänsyn i Västra noden

Den Västra noden med ersättningsbyggnaden för den f.d. vaktmästarbostaden påverkar och förändrar stads- och landskapsbilden samt platsens natur- och kulturvärden genom att Domkapitelhusets närmiljö förändras. Rivningen av f.d. vaktmästarbostaden innebär även

att en del av domkyrkomiljöns 1900-talshistoria blir mer svårläst. Den enkla vaktmästarbostadens placering utanför bogårdsmuren, men ändå nära domkyrkan, visar på det tidiga 1900-talets enkla tjänstebostad nära anläggningen som sköttes om. Den nya entrébyggnaden förändrar bebyggelsens tidsavtryck, men visar samtidigt på 2000-talets behov av varumottagning, personalutrymmen med omklädningsrum och lunchrum för dagens driftsorganisation, vilket allt är den del av platsen immateriella värdebild.

Den Västra noden med Samlingshuset utmed kyrkbackens södra sida förändrar domkyrkans närmiljö genom att en helt ny byggnadsvolym adderas på platsen och som delvis sluter kyrkbackens södra sida.

Området kring domkyrkoplan/kyrkbacken är den plats där det verkar ha skett flest bebyggelsemässiga förändringar genom århundradena. Det är också den plats på Kyrkberget som har tätas bebyggelsestruktur idag. Kyrkbacken är den plats där kyrkobesökarna naturligt passerade eller dröjde kvar innan och efter avslutad gudstjänst. Områdets rörelsesyntax visar att platsen än i dag är ett viktig nav.

Byggnaderna kring kyrkbacken visar på ett för verksamheten logiskt bebyggelsemönster som uppstått genom att byggnader har behövts och de har placerats där flest människor har tillgång till dem. Kyrkbacken har varit, och är än idag, en av Kyrkbergets mest socialt betydande platser. Det är här som en tillkommande byggnadsvolym gör mest nytta. På samma vis placerades Domkapitelhuset bredvid Lejonporten när det uppfördes och trehundra år senare behövdes Tryckerihuset på andra sidan porten.

Samlingshuset - Byggnad i ett helt nytt läge

Det nya Samlingshuset ligger vid kyrkbacken i ett läge där det sannolikt inte har funnits byggnader tidigare. Detta är inte en ovanlig företeelse på Kyrkberget. Det flesta byggnaderna har sannolikt uppförts så. Domkapitelhuset uppfördes troligtvis på tidigare obebyggd mark och fick en flankerande byggnadsvolym i Tryckerihuset tre hundra år senare. Där Tryckerihuset står idag i sin trädgårdsstruktur, fanns inte en byggnad tidigare utan en torgbildning belägen utanför bogårdsmuren. Innanför bogårdsmuren fanns däremot en byggnad av liknande storlek som Domkapitelhuset redan under tidigt 1700-tal. Den öppna torgytan försvann när Tryckerihuset uppfördes och byggnaden innanför bogårdsmuren revs och ersattes med en timrad kyrkbod. Där benhuset ligger idag fanns tidigare en stiglucka som gjorde det möjligt att snedda in på kyrkogården från sydväst.

På samma sätt som de befintliga byggnaderna har förändrat platsen och bebyggelsestrukturen, kommer även det nya Samlingshuset att göra så. Denna gång blir det 1800-talets kyrkbodar som 150 år senare får en motstående byggnadsvolym söder om

kyrkbacken. Det blir en påtaglig förändring av den historiska entréplatsen, samtidigt som den tillkommande byggnaden på sätt och vis återsluter kyrkbackens södra sidan vilken var skyddad av den 3-4 meter höga bogårdsmuren från medeltid fram till 1862. Den Västra nodens entrébyggnad återskapar även den historiska entrépunkten i kyrkogårdens sydvästra hörn.

Bedömningen görs att de planerade byggnadsvolymer påverkar stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden i olika utsträckning. Förändringen vid kyrkbacken är den som kommer att bli mest framträdande i kulturmiljön. I det stora hela är de föreslagna byggrätterna väl avmätta och regleras så att de förhåller sig respektfullt och varsamt till områdets övriga byggnader och historiska bebyggelsemönster. Tilläggens skala, volym, rumsliga komposition och material är noga avvägda för att säkerställa att de på ett hänsynsfullt sätt inordnar sig i stads- och landskapsbilden.

Verksamheternas behov skiljer sig åt mellan Kyrkbergets olika delar och valet att bryta upp behovsbilden och addera flera mindre volymer, till skillnad mot en större volym, är gynnsam för hela miljön och bidrar till ett hänsynsfullt hanterande av platsens natur- och kulturvärden.

Uppfylls varsamhet vid ändring? (8 kap. 17 § PBL)

Detaljplanen medför en ändring av en särskilt värdefull bebyggelsemiljö. Enligt BBR 1:2211 så gäller att om en åtgärd ska anses vara varsam, bör den respektera byggnadens eller bebyggelsemiljöns karaktär avseende dess proportioner, form och volym, materialval, utförande, färgsättning, detaljomsorg och detaljeringsnivå.

Stor omsorg har lagts i planprocessen för att minska den negativa påverkan på de kulturhistoriska materiella värdena i kulturmiljön. De äldre byggnaderna och parkstrukturerna bevaras och undanhålls från moderna installationer. I synnerhet det tillkommande Samlingshusets storlek har reducerats avsevärt avseende både avtryck och volym sedan tävlingsmomentet. Detaljplanen visar på tre byggrätter vars föreslagna gestaltning är väl avstämd gällande platsens skala, proportioner, materialval, kulör och omsorg om detaljer.

Bedömningen görs att den föreslagna ändringen med byggrätter inom Kyrkberget påverkar platsens kulturvärden, men kan anses vara varsamma enligt PBL. Byggrätterna behöver tillståndsprövas enligt kulturmiljölagen också.

Innebär detaljplanen förvanskning? (8 kap. 13 § PBL)

Förvanskningförbudet innebär inte ett förändringsförbud, utan det är enbart de egenskaper och karaktärsdrag som ligger till grund för byggnadens eller områdets kulturvärde som är skyddade. Förvanskningförbudet kan inte heller tillämpas så att pågående markanvändning påtagligt försvåras. För att kunna bedöma huruvida en ändring medför en förvanskning eller inte på en byggnad eller bebyggelsemiljö, måste det klarläggas om ändringen förändrar byggnadens eller bebyggelsemiljöns karaktärsdrag eller skadar någon av de egenskaper som sammantaget ligger till grund för byggnadens eller områdets kulturvärden. (BFS 2016:6).

Skadas någon egenskap i Kyrkbergets kulturvärde?

Det tidsmässiga avtryck som påverkas är den förändring som gjordes när kyrkogården öppnades upp 1862 och området omgestaltades till stadspark. Även 1930-talets vaktmästarbostad påverkas negativt.

Förändrar detaljplanen byggelsemiljöns karaktärsdrag?

Domkyrkan i Strängnäs är ansedd som en av Sveriges mest välbevarade medeltida katedraler. Den ligger i ett byggnadssammanhang av ett flertal byggnader från olika tider vars olika formspråk utgör värdebärande karaktärsdrag i miljön och som förstärker upplevelsen av den unika kulturmiljön och dess tidsdjup.

Platsens föränderlighet

Detaljplanen medför att antalet byggnader kring domkyrkan förändras, vilket inte något nytt eller ovanligt för platsen. Domkyrkomiljön har växt fram genom en symbiosliknande relation till verksamheten som skapat den. Genom århundradena har bebyggelsen anpassats efter såväl kyrkans som skolverksamhetens behov och antalet byggnader i anslutning till domkyrkan har varierat. Det har funnits härbärgen samt olika generationer av kyrkbodar. Skolverksamheten har flyttat runt bland lokalerna och domkapitlets med tiden ökade ansvar har också påverkat byggnadernas förändring över tid. Det Förhållandet mellan verksamhet och byggd miljö är därmed en tungt vägande faktor som starkt format bebyggelsens fysiska karaktärsdrag genom alla tider.

Den tidigare muromgärdade kyrkogården har öppnats upp och transformerats till stadspark. I samband med detta förändrades flera av byggnadernas kontext, från byggnader utanför den höga bogårdsmuren, till byggnader i park. Detta ger att även det omgivande landskapet i domkyrkans direkta närhet har föränderlighet och flexibilitet som starkt framträdande karaktärsdrag.

Arkitektonisk läsbarhet

Ett annat framträdande drag hos Kyrkbergets bebyggelse är att de ändringar som skett ofta förhållit sig ödmjukt och respekterat tidigare generationers tillägg i bebyggelsemiljön. Likaså har bebyggelsen hållits samman materialmässigt, oavsett under vilken tid som byggnaderna adderats. Verksamhetsbyggnaderna, oavsett profan eller kyrklig, har uppförts med stomme av tegel. Enklare byggnader uppfördes i trä. Det som skilt byggnaderna åt är att tillkommande byggnader eller byggnadsdelar uppfördes enligt tidens rådande stil och ideal. Detta har skapat en kulturmiljö med starka arkitektoniska individer som tydligt och läsbart visar när de tillkommit eller förändrats. Tillsammans med parkmiljön visar de olika byggnadstilläggen med deras många spår av ombyggnationer och anpassningar platsens historia. Ett mycket framträdande karaktärsdrag är således att platsens föränderlighet över tid åskådliggörs genom bebyggelsens varierande formspråk med olika tiders arkitekturideal.

Bibehållen användning

Det är den kyrkliga verksamheten på platsen som påbörjade katedralbyggnationen under 1200-talet och som därefter, tillsammans med skolverksamheten och biskopsbytena, varit starkt tongivande för Kyrkbergets bebyggelseutveckling. Det är sällan som det finns ett sådant tidsdjup i en pågående markanvändning, vilket ger de immateriella kulturvärdena och bruket av kulturmiljön en särskild plats i bedömningen av detaljplanens inverkan på Kyrkbergets kulturvärden och karaktärsdrag.

Genom att detaljplanen medger tillkommande byggnadsvolymer på väl avvägda platser i domkyrkans närhet, säkerställer detaljplanen att pågående användning inom planområdet kan fortgå. Sammansättningen av antal byggnader kring domkyrkan påverkas, men även de omkringliggande historiska byggnaderna behåller sina framträdande karaktärsdrag och avlastas från moderna installationer tack vare de tillkommande byggnadsvolymer där efterfrågade moderna faciliteter så som exempelvis besökstoalletter, samlings-salar och omklädningsrum för personalen enkelt kan inrymmas. De tillkommande byggnadsvolymer syftar till att säkerställa att domkyrkan även i fortsättningen fungerar för sina religiösa ändamål och att domkyrkoförsamlingen, Strängnäs stift och Europaskolan kan fortsatt att bedriva verksamhet.

Detaljplanen ökar dessutom tillgängligheten till den unika kulturmiljön för såväl invånare i Strängnäs som besökare till domkyrkan, stiftet och staden, vilket är av stort allmänt intresse.

Bedömningen görs att de byggnadsvolymer som adderas förändrar områdets bebyggelsesammansättning till antal och tidsspann, men förändrar inte grundkaraktären hos området. Kyrkberget förblir en bebyggelsemiljö formad av verksamheterna på platsen, med bebyggelseinslag från olika tidsperioder. De planerade byggrätterna tillkommer för

att upprätthålla pågående markanvändning och är utformade och placerade för att göra mesta möjliga nytta med minsta möjliga avtryck. Byggnaderna har anpassats till den befintliga bebyggelsens karaktärsdrag och bebyggelsemönster. Detaljplanens förslag på tillkommande byggrätter förändrar men anses inte förvanska de befintliga byggnaderna eller kulturmiljön på platsen.

Sammanfattande bedömning

Byggnaderna inom planområdet omfattas av flera lagstiftningar, plan-och bygglagen, miljöbalken, kulturmiljölagen och förordningen om statliga byggnadsminnen, vilket innebär att tillståndsprövning enligt de övriga lagrummen måste ske innan detaljplanen vinner laga kraft.

Den riksintressanta miljöns kärnvärden är starkt sammanlänkade med domkyrkomiljön. För att kunna åskådliggöra i vilken utsträckning som de två noderna som föreslås i detaljplanen inverkar på den omkringliggande staden har platser valts ut från historiskt värdebärande strukturer och framträdande visuella samband i och omkring Strängnäs. Av de studerade platserna framgår att de planerade byggnadstilläggen inte kommer att synas från stadsmiljön i stort och de påverkar inte stadens siluett. Byggnadsvolymerorna kommer inte att påverka besökarnas möjlighet att se och uppleva det riksintressanta stadsplanemönstret eller stadens- och Kyrkbergets bebyggelseutveckling från medeltid och genom 1600- och 1800-talens planregleringar.

Den Östra noden påverkar platsen lokalt, i synnerhet i domkyrkoparkens nordvästra delar. Den Västra noden är ett känsligare tillägg i domkyrkomiljön som genererar en större visuell påverkan på den riksintressanta miljön. Samlingshuset kommer att ha stor inverkan på domkyrkoplan och den kommer att vara fullt synlig på den platsen och i ett stråk utmed domkyrkans södra fasad samt i vyn ifrån Lektorsgatan i höjd med Månssons trädgård. Entrébyggnaden som ersätter vaktmästarbostaden blir synlig enbart i vissa lägen på Sturegatan och skymtas från Månssons trädgård. Detaljplanens syfte bidrar positivt till den riksintressanta miljön och främjar Kyrkberget som besöksmål genom att noderna avlastar den omistliga domkyrkan från moderna installationer och skrymmande förvaring, ökar tillgängligheten till platsen samt erbjuder faciliteter så som toaletter och hiss. Dessutom finns möjlighet att skapa skyddade rum i de tillkommande byggnadsvolymerorna för förvaring av ett urval av domkyrkans artefakter vid händelse av väpnad konflikt.

De planerade byggnadsvolymerorna påverkar stads- och landskapsbilden och platsens natur- och kulturvärden i olika utsträckning. Förändringen vid kyrkbacken är den som kommer att bli mest framträdande i kulturmiljön. Byggnaderna runt domkyrkan är placerade i en krans som följer bogårdsmurens tidigare dragning. Flest byggnader finns väster om domkyrkan,

grupperade kring domkyrkoplan. På denna plats har många bebyggelsemässiga förändringar skett genom århundradena. Den historiska kyrkbacken har i alla tider varit en socialt betydande plats och ett naturligt rörelsespråk, vilket sannolikt bidragit till att byggnaderna har placerats där utifrån det tillgängliga läget och att de gjort mest nytta just där. I det stora hela är de föreslagna byggrätterna väl avmätta och regleras på plankartan så att de förhåller sig med hänsyn till områdets befintliga byggnader och historiska bebyggelsemönster. Verksamheternas behov skiljer sig åt mellan Kyrkbergets olika delar och valet att bryta ner behovsbilden i flera mindre volymer, till skillnad mot en större volym, är mer positivt för upplevelsen av domkyrkomiljön.

Valet att addera mindre byggnadsvolymer och integrera dem i den befintliga parkstrukturen, är ett hänsynsfullt hanterande av platsens natur- och kulturvärden och bidrar till en god helhetsverkan på platsen. Tilläggens skala, volym, rumsliga komposition och material är noga avvägda för att säkerställa att de på ett varsamt sätt inordnar sig i stads- och landskapsbilden.

Detaljplanen påverkar platsens kulturvärden genom de tillkommande byggnadsvolymer, men hög ambitionsnivå ligger i att bevara de historiska parkstrukturerna och de tillkommande byggnadsvolymer är respektfullt gestaltade i förhållande till den omgivande bebyggelsens karaktärsdrag och beaktar den särskilt värdefulla bebyggelsens proportioner, form och volym, material, utförande, färgsättning samt har en väl genomarbetad detaljomsorg och detaljeringsnivå.

De byggnadsvolymer som adderas förändrar områdets bebyggelsesammansättning till antal och tidsspann, men förändrar inte grundkaraktären hos området. Kyrkberget förblir en bebyggelsemiljö formad av verksamheterna på platsen med bebyggelseinslag från olika tidsperioder.

Den kyrkliga-, utbildnings- och stiftsverksamheten på platsen utgör kärnan för den immateriella värdebild som är grunden för platsens bruksvärde och orsaken till att kulturmiljön har uppstått. De tillkommande byggnaderna är utformade och placerade för att göra störst nytta med så liten tillkommande byggnadsvolym som möjligt för att avlasta de historiska byggnaderna från moderna installationer och skrymmande förvaring. Gestaltningsmässigt har byggnaderna anpassats till platsens och stadsmiljöns skala, planmönster och bebyggelsemönster samt tydligt underordnats domkyrkobyggnaden. De planerade byggrätterna påverkar planområdets bebyggelsemiljö genom att fler byggnader adderas till områdets befintliga byggnadsstruktur, men anses inte förvanska de befintliga byggnaderna eller kulturmiljön på platsen utan bidrar till att upprätthålla pågående användning.

Slutsats

Detaljplanens påverkan på Riksintresset för kulturmiljövården Strängnäs (D18)

Domkyrkomiljön används aktivt av de verksamheter som finns i miljön och de tillkommande byggnaderna kommer bidra starkt till bruksvärdet inom riksintresset. De föreslagna tilläggen i miljön bedöms alltså att bidra positivt till att bibehålla "stifts och lärdomsverksamheten" i Strängnäs. Planförslaget innebär en ringa betydelse för upplevelsen av den omkringliggande stadsmiljön och upplevelsen av stadens bebyggelseutveckling och stadsplanestrukturer bedöms inte påverkas. Domkyrkans totala dominans över horisonten förväntas bestå utifrån framtagna siktlinjeanalys. Domkyrkoparken kommer att påverkas av att samlingshuset uppförs, men de övriga parkerna och trädgårdsstrukturerna i kvarteren söder om domkyrkan kommer inte fysiskt påverkas av den förändrade markanvändningen inom planområdet. Det kommer att uppstå en visuell förändring från Månssons trädgård på grund av det nya samlingshuset, men byggnaden är starkt underordnad domkyrkan och utmanar inte dess monumentalitet.

Även i miljökonsekvensbeskrivningen har påverkan på riksintressets värden avvägts. Där framgår det att påverkan på kyrkotomten och stadsbilden är främst visuell. Såväl samlingshuset som tillbyggnaden till Djäknegården är utförda i en väl avvägd gestaltning som tydligt underordnar sig domkyrkan som Domkapitelhuset, Tryckerihuset och Djäknegården. Domkyrkans synlighet i staden som helhet bedöms inte påverkas av förslaget, med undantag för vyer från Lektorsgatan samt Månssons trädgård. I vyer från Långberget kommer den tilltänkta volymen att framträda men inte påverka möjligheten att avläsa och uppfatta domkyrkan. Genom planförslaget bedöms inte domkyrkans dominerande ställning i staden eller stadsplanestrukturen utanför bogårdsmuren påverkas i större omfattning enligt slutsatserna i miljökonsekvensbeskrivningen.

Detaljplanens påverkan på platsens kulturmiljövården

I kulturmiljöunderlaget görs bedömningen att den föreslagna ändringen med byggrätter inom Kyrkberget påverkar platsens kulturvärden, men kan anses vara varsamma enligt PBL. Detaljplanen anses även vara utformad med hänsyn till stads- och landskapsbilden. De tillkommande byggnadsvolymer kommer att lokalt påverka de rumsliga sammanhangen, i direkt anslutning till de platser där de uppförs. Detta blir mest påtagligt avseende utblickarna till och från Månssons trädgård och domkyrkoplan. Byggrätterna kommer behöva tillståndsprövas enligt 4 kap 3§ kulturmiljölagen då det innebär ingrepp i både fornlämning och kyrkans tomtmark. Tillståndsprövningarna ska vara genomförda innan detaljplanen går ut på granskning.

Enligt slutsatserna i miljökonsekvensbeskrivningen kommer den föreslagna detaljplanen innebära såväl positiva som negativa effekter för kulturmiljön. Detaljplanens negativa effekter avseende kulturmiljö är främst förknippade med lokalisering och placering av det tilltänkta samlingshuset och förändringar av kyrkotomten. Planen innebär en förändring av den historiska karaktären hos den medeltida katedralens närmiljö, då byggnation tillåts innanför bogårdsmuren vilket förändrar såväl vyer som den historiska bebyggelsestrukturen, parkmiljön, platsbildningen vid kyrkoentrén och kyrkan som ensam solitär innanför muren. Planen kan förbättra tillgängligheten till Kyrkberget och kyrkan, vilket gagnar besökare och den kyrkliga verksamheten på platsen. Planen möjliggör genom de nya byggrätterna att tekniska funktioner och faciliteter så som mötesrum och verksamhetslokaler flyttas från domkyrkan och därmed avlastas kyrkorummet, vilket kan bidra till att bevara dess historiska karaktär. Trots flera positiva effekter innebär planförslaget att den mycket värdefulla närmiljön kring domkyrkan blir svårare att uppleva och avläsa när en modern byggnad uppförs på en exponerad plats i den känsliga kulturmiljön. Att ändra i den känsliga kulturmiljön som kyrkberget i Strängnäs är innebär såväl positiva som negativa effekter. En ny byggnad påverkar den fysiska kulturmiljön negativt då värdefulla kulturhistoriska strukturer förändras. Förändringen innebär även möjligheter till positiva effekter för kulturmiljön genom att den pågående verksamheten på platsen stärks. En kontinuitet som format kyrkberget under 800 år. Sammantaget bedöms planen innebära måttliga till stora negativa konsekvenser sett till kulturmiljön. Slutsatsen i miljökonsekvensbeskrivningen är att planen innebär måttliga till stora negativa konsekvenser sett till kulturmiljön.

Strängnäs kommuns bedömning

Samtantaget bedömer Strängnäs kommun att detaljplanen innebär negativa konsekvenser för kulturmiljön. Enligt de framtagna underlagen kan den lokala kulturmiljön påverkas negativt. Den lokala kulturmiljön är skyddad av 4 kap 3§ kulturmiljölagen (1988:950 KML) och därmed måste de föreslagna tilläggen tillståndsprövas innan detaljplanen kan gå upp för beslut om granskning. Däremot bedöms inte detaljplanen innebära påtaglig negativ skada på riksintresset för kulturmiljövården Strängnäs (D18). Då planförslaget bedöms uppnå majoriteten av de beskrivna målen för att tillgodose riksintresset enligt det fördjupade kunskapsunderlaget. Samtidigt innebär detaljplanen att kulturvärdena, stifts- och lärdomsverksamheterna, påverkas positivt vad gäller den fortsatta användningen av platsen.

Miljö kvalitetsnormer

Utifrån resultat från föroreningsberäkningar och reningseffekt som presenteras i dagvattenutredningen bedöms den planerade exploateringen inte riskera att försämra recipientens möjlighet att uppnå MKN. Med föreslagna reningsanläggningar för parkeringsytor och infiltration förväntas grundvattenförekomsten inte påverkas negativt efter tillbyggnationen.

Planen bedöms sammantaget ge en ringa miljöpåverkan och miljökvalitetsnormerna riskerar inte att överskridas.

Människors hälsa och säkerhet

Tidigare identifierade riskområden så som förorenad mark, ras- och skredrisk och översvämningsrisk har utretts under planprocessen. Nödvändiga åtgärder har reglerats i plankartan. Ett genomförande av detaljplanen bedöms inte påverka människors hälsa och säkerhet negativt.

Strategisk miljöbedömning - MKB

En Miljökonsekvensbeskrivning har tagits fram av WSP, *Kyrkberget – tillhörande detaljplanen för Kyrkberget 7 m.fl - Samrådsversion (2024-02-09)*. MKB:n har i detta fall avgränsats till främst kulturmiljö och arkeologi men även naturmiljöfrågor behandlas.

Enligt 6 kap 11§ punkt 2 miljöbalken ska en miljökonsekvensbeskrivning innehålla en identifiering, beskrivning och bedömning av rimliga alternativ med hänsyn till planens eller programmets syfte och geografiska räckvidd. Detaljplanens syfte är således vägledande vid generering av rimliga alternativ. Rimliga alternativ avser både alternativa utformningar och alternativa lokaliseringar. Miljökonsekvensbeskrivningen ska även redovisa vilka skäl som ligger bakom gjorda val av olika alternativ. Nedan följer en redovisning av alternativhanteringen för nu aktuell detaljplan.

Syftet med detaljplanen är att möjliggöra för en utveckling av verksamheterna på Kyrkberget med hänsyn till de höga kulturmiljövärdena inom, och i närheten av, planområdet. Planförslaget möjliggör ny bebyggelse för att lösa de identifierade funktionella behov och verksamhetskrav för Kyrkbergets olika fastighetsägare och aktörer.

Beskrivning av alternativhantering i tidigare skeden

En tidig prövning av olika alternativa lokaliseringar, placeringar och utformningar genomfördes redan under arkitekttävlingen. De 97 förslag som inkom skiljde sig stort i både utformning och skala men även föreslagen lokalisering varierade stort på, och omkring, Kyrkberget. En variation som presenterade och belyste många olika utvecklingsscenarier för Kyrkberget.

Den internationella anonyma arkitekttävlingen genomfördes under ledning av Sveriges arkitekter med en jury bestående av representanter från Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö, Strängnäs stift, Strängnäs kommun samt landskapsarkitekter och professorer i

restaureringskonst för att omfatta flera olika perspektiv. Av de närmare 100 tävlingsbidragen valdes fem förslag ut för att gå vidare till nästa steg i tävlingen.

Inför det andra steget i tävlingen presenterades ett nytt tävlingsprogram med minskat lokalprogram och snävare bedömningskriterier. Dessa kriterier var:

- Arkitektonisk kvalitet och gestaltning
- Funktion, organisation, logistik och tillgänglighet
- Genomförbarhet och ekonomi
- Utvecklingsbarhet
- Hållbarhet utifrån ekonomi, förvaltning, miljö och sociala aspekter

Tävlingen avslutades i maj 2020 och det vinnande bidraget var: *Stora och små möten – för stora och små* framtaget av *AART Architects* genom Markus Grieser och *Bach Arkitekter* genom Lone-Pia Bach m.fl. Juryns motivering lägger stor vikt på förslaget anpassning och hänsyn till de befintliga kulturhistoriska värdena. Förslaget bedömdes även ha störst vidareutvecklingspotential under den efterföljande processen och element som storlek, placering och gestaltning beskrivs som viktiga att fortsätta arbeta med.

Huvudalternativet (Planförslag)

Utvecklingen av Kyrkberget utgår ifrån två noder, en i väster och en i öster.

I förlängningen av Gyllenhjemsgratan ligger västra noden. Den är entrépunkten till Domkyrkan samt övrig befintlig bebyggelse så som Domkapitelhuset, Tryckerihuset, Vaktmästarbostaden och kyrkbodarna. Parkrummet, även kallat Domkyrkoplan, kompletteras med tillkommande bebyggelse för att avlasta Domkyrkan samt övrig befintlig bebyggelse. Söder om domkyrkans huvudentré och precis norr om Månssons trädgård och bogårdsmuren möjliggörs det för en ny byggnad, Samlingshuset, och Vaktmästarbostaden planeras att rivas men ersättas av en ny byggnad. I den västra noden planeras det även för en tillkommande yta för parkering och mottagande av leveranser för de olika verksamheterna som är lokaliserade på Kyrkberget.

Östra noden är den andra entrépunkten till Kyrkberget där samtliga huvudmän samverkar. Det största ingreppet i miljön i den östra noden är att det möjliggörs för en tillbyggnad till Djäknegården som planeras att inrymma funktioner så som foajé och elevfaciliteter som saknas i nuläget. Förutom tillkommande bebyggelse kommer stort fokus ligga på att rusta upp och strukturera grusparkeringen, Roggeplan, mellan Djäknegården och Roggeborgen samt att förbättra och in- och utlastningsmöjligheter till Roggeborgen.

Förslaget har sedan 2020 reviderats, utvecklats och reducerats kontinuerligt i både utbredning, utformning och innehåll för att minimera påverkan på de känsliga miljöerna och befintliga byggnader på, och runtomkring Kyrkberget. Revideringarna har främst fokuserat på att anpassa Samlingshuset i den västra noden till befintlig bebyggelse och platsens kulturmiljövärden genom att minska den tillkommande byggnadens höjd och fotavtryck.

Plankartans utformning grundas i det senast uppdaterade förslaget som även presenteras i Gestaltungsprogrammet.

Fokus i den kommande alternativbeskrivningen kommer ligga på att främst beskriva olika alternativ för Samlingshuset. Detta då det är Samlingshuset som medför störst påverkan på den befintliga kulturmiljön och riksintresset.

Alternativa lokaliseringar

Gällande alternativa lokaliseringar är det främst två alternativ som har vägts mot huvudalternativet. Det första alternativet innebär att tillkommande bebyggelse placeras utanför Kyrkberget och det aktuella planområdet medan det andra alternativet har studerat andra möjliga lokaliseringar inom planområdet.

Alternativ 1 – Tillkommande bebyggelse placeras utanför Kyrkberget

Om tillkommande bebyggelse inte placeras på Kyrkberget är sannolikheten stor att den lokala kulturmiljön inte påverkas negativt i någon större utsträckning. Problemet med denna typ av placering är dock att det försvårar för en utveckling av de befintliga verksamheterna på Kyrkberget. Syftet med placeringarna för både Samlingshuset och tillbyggnaden till Djäknegården enligt huvudalternativet är att kunna avlasta befintlig bebyggelse och befintliga verksamheter och för att samla Domkyrkoförsamlingens och stiftets verksamheter. En lokalisering utanför Kyrkberget kommer inte kunna uppfylla detta syfte och det nuvarande problemet med utspridda verksamheter som saknar vissa funktioner kommer att kvarstå.

En annan fråga som har varit genomgående i projektet har varit att öka tillgängligheten till Kyrkberget och dess verksamheter för kommunens medborgare med hjälp av den tillkommande bebyggelsen. Tillgänglighetsanpassade åtgärder som till exempel hissar planeras i den tillkommande bebyggelsen och om dessa istället placeras utanför Kyrkberget kommer inte dessa kunna bidra till att öka tillgängligheten.

Alternativ 2 – Tillkommande bebyggelse på Kyrkberget men på en annan plats

Genom de studier av siktlinjer som genomfördes i kulturmiljöunderlaget samt i ett tidigt yttrande från Länsstyrelsen framgår det tydligt att en placering av en ny byggnad sydväst om

domkyrkan är mest fördelaktig. I yttrandet från Länsstyrelsen daterat 2016-03-15 beskrivs följande:

"Länsstyrelsen anser att alternativet med en ny byggnad i sydväst är det bästa alternativet för att lösa alla de funktionella behov som församlingen anger. [...] Ur kulturhistorisk synvinkel är det en klar fördel om de funktionella behoven till stor del kan förläggas till en ny byggnad eftersom det innebär väsentligt lägre behov av ingrepp och förändringar i den mycket känsliga domkyrkobyggnaden."

Utöver huvudalternativet har nio alternativa lokaliseringar, och utformningar, studerats och analyserats med olika för- och nackdelar. Samtliga nio presenteras i MKB:n tillsammans med för- och nackdelar för de olika förslagen. Exempel på andra lokaliseringar inom planområdet som har studerats är en placering i Månssons trädgård, vid Djäknegården samt norr om domkyrkan.

Gemensamma nackdelar för dessa avfärdade alternativ är bland annat att de inte förbättrar tillgängligheten till Kyrkberget, upplevs från större delar av staden samt skymmer domkyrkan i en högre utsträckning än huvudalternativet.

Alternativa utformningar

När det gäller alternativa utformningar så har de främst gjorts utifrån de lokaliseringar som är aktuella i planförslaget. Störst fokus har lagts på att jämföra olika skalor på tillkommande bebyggelse med fokus på Samlingshuset, men även färg/materialval har studerats. Exempelvis har olika färg på taket studerats, se fotomontage till höger. Samlingshusets skala, fotavtryck och utformning har sedan steg 1 i arkitektävlingen och fram till nu aktuellt planförslag successivt justerats utifrån identifierat ytbehov och hänsyn till kulturmiljön. Det finns både för- och nackdelar med att skala ner byggrätten för Samlingshuset. En generell fördel är att påverkan på kulturmiljön och riksintresset bedöms minska även om den inte försvinner helt. En nackdel med att minska volymen mer än nu aktuellt planförslag är att alla de funktioner som planeras att flyttas från domkyrkan och övriga befintliga lokaler till Samlingshuset inte längre inryms. Samlingshusets skala och fotavtryck har bearbetats så att det nu inför samråd enbart inrymmer de mest nödvändiga ytorna och funktionerna. För att minska ytbehovet har exempelvis det restaurangkök som tidigare fanns i byggnaden bytts mot ett välutrustat cateringkök. Tidigare förslag innehöll även en underjordisk gång mellan Samlingshuset och domkyrkan. Denna gång togs bort, dels för att det bedömdes vara för riskabelt att spränga så nära domkyrkan, dels för att det bedömdes olämpligt att angöra konstruktionen till domkyrkans historiska och värdebärande byggnadsmaterial. I och med alla de justeringar som successivt gjorts medger nu byggrätten för Samlingshuset endast det minimum som krävs för att uppnå planens syfte. Av illustrationerna (se illustrationerna i

Miljökonsekvensbeskrivningen) är det tydligt att byggnaden genomgått stora förändringar för att minska påverkan på kulturmiljön.

Nollalternativ

Nollalternativet för detaljplanen för Kyrkberget tillkommer inga nya byggrätter inom planområdet, vilket gör att de negativa konsekvenser för kulturmiljön som följer av planförslaget uteblir. Vidare innebär nollalternativet att befintlig bebyggelse fortsatt enbart omfattas av Q-bestämmelser, vilket innebär att de inte får det förtydligade skydd (k- och q bestämmelser) som följer av planförslaget. Precis som idag omfattas samtliga befintliga byggnader i nollalternativet visserligen av lagstiftat skydd, men planförslaget innebär även att det säkerställs att respektive byggnads karaktärsdrag skyddas och inte förvanskas. I nollalternativet kommer nuvarande brister i Domkyrkoförsamlingen och stiftets verksamhetslokaler kvarstå, vilket innebär att deras verksamheter fortsatt bedrivs i icke ändamålsenliga lokaler samt att de inte tillåts att växa i närheten av domkyrkan. Att verksamheten bedrivs i icke ändamålsenliga lokaler kan innebära en större påfrestning på de interiöra värdena i domkyrkan, tryckerihuset och domkapitelhuset. Det finns i dagsläget förelägganden om anpassningar av säkerhet, tillgänglighet, arbetsmiljö och utrymning av lokalerna. Om inte planförslaget genomförs kommer det behöva genomföras åtgärder i byggnaderna för att möta dessa förelägganden och myndighetskrav. Domkyrkan, tryckerihuset och domkapitelhuset omfattas av kulturmiljölagens skydd varför ändringar inte kan genomföras som innebär att byggnadernas kulturhistoriska värde minskar. Nollalternativet innebär också att nuvarande brister vad gäller tillgänglighet till Kyrkberget kvarstår.

Vad gäller naturmiljö kvarstår nuvarande värden inom planområdet, varför det inte bedöms uppstå några negativa konsekvenser. Till skillnad från i planförslaget erhåller dock träden kring parkeringen vid Roggeplan inget extra avverkningskydd.

Kulturmiljö

Kulturmiljökapitlet i MKB:n inleds med en nulägesbeskrivning och en beskrivning av framtaget underlag. Dessa delar följs av en beskrivning av riksintresset för kulturmiljövården samt att det återfinns kyrkliga-, enskilda och statliga byggnadsminnen inom planområdet.

De mest omfattande delarna innefattar en beskrivning av kulturmiljöns känslighet samt en redogörelse över konsekvenserna av ett genomförande av detaljplanen i relation till kulturmiljön.

Samlingshuset

Utformningen och gestaltningen för Samlingshuset beskrivs som väl avvägd genom att utformningen ansluter till och underordnar sig domkyrkan, tryckerihuset och domkapitelhuset genom volymverkan, geometri samt materialval, utan ett historiserande uttryck. Byggnadens nockhöjd underordnas domkyrkan och ansluter till befintlig bebyggelse.

Positiva aspekter som Samlingshuset medför är att byggnadens funktion kan bidra till att platsens identitet bibehålls då den kyrkliga verksamheten koncentreras till Kyrkberget. Samlingshuset bedöms också medföra positiv påverkan genom att avlasta domkyrkan från praktiska funktioner som exempelvis besökstoletter samt mötes- och samlingslokaler. Även olika typer av förrådsutrymmen och förvaring av exempelvis stolar i kyrkorummet kan genom samlingshusets tillkomst flyttas från kyrkobyggnaden.

De negativa aspekterna beskrivs i stället i form av att ett uppförande av samlingshuset kommer att innebära betydande förändringar som medför en stor negativ påverkan på kyrkotomten, bebyggelsestruktur och den direkta stadsbilden/stadsrummet vid domkyrkan, jämfört med nuläget. Samlingshusets placering innebär att platsen framför domkyrkan förändras när den tidigare öppna utblicken mot söder avskärmas av en byggnad. Platsbildningen blir tydligare avgränsad vilket medför en ny och historiskt främmande stadsmässig inramning av kyrkoentrén, som idag och historiskt varit omgiven av kyrkogård och bogårdsmur mot söder och norr. Även bebyggelsestrukturen kring domkyrkan ändras då en stor byggnad tillkommer innanför bogårdsmurens historiska sträckning, här har endast mindre bebyggelse likt bodar förekommit historiskt, vilket historiska kartor belägger tillbaka till 1640-tal.

Samlingshuset kommer också innebära en förändring av hur domkyrkan upplevs och förhåller sig till de södra delarna av staden. Den tilltänkta volymen bryter vyer från Månssons trädgård och Lektorsgatan/Sturegatan mot kyrkportarna och huvudentrén.

Tillbyggnad av Djäknegården

I MKB:n beskrivs tillägget som att det ansluter till Djäknegårdens gestaltning genom material och geometri samt att tillbyggnaden underordnar den befintliga byggnaden. Trots att det finns ett släpp mellan de båda byggnadsvolymerorna kommer Djäknegårdens södra fasad att skymmas av tillbyggnaden från stora delar av Kyrkberget. Byggrätten är placerad utanför den historiska bogårdsmurens sträckning men gör ett mindre intrång i kyrkogårdstomten och den slänt som tydligt avgränsar kyrkans närmaste gård.

Sammanfattande bedömning

I relation till kulturmiljön beskrivs detaljplanen innebära såväl positiva som negativa effekter för kulturmiljön. De negativa aspekterna är främst kopplade till det tillkommande Samlingshusets lokalisering och placering som innebär förändringar av kyrkotomten samt den historiska karaktären i domkyrkans närmiljö.

De positiva aspekterna grundas i att tillgängligheten till Kyrkberget förbättras samt att den föreslagna arkitekturen och skalan är värdig Kyrkberget och ansluter till den kulturhistoriska miljön. De positiva effekterna bedöms dock inte väga upp de negativa effekterna av en direkt ändring av den fysiska miljön på Kyrkberget.

Sammantaget bedöms planen innebära måttliga till stora negativa konsekvenser ur kulturmiljöaspekt.

Arkeologi

Arkeologin vävs in i Kulturmiljökapitlet i MKB:n. Området runt domkyrkan har utgjort ett centrum i staden sedan medeltiden och därmed beskrivs området som ett högriskområde för arkeologiska lämningar. Inför markexploatering ska man utgå från att området har mycket stor arkeologisk potential och att flera arkeologiska åtgärder kommer att bli aktuella. Det finns en risk att arkeologiska undersökningar blir både tids- och resurskrävande samt att tillstånd till ingrepp i fornlämning inte ges.

Planområdet omfattar flera fornlämningar och kunskapen om dessa har under senare tid ökat genom arkeologiska utredningar och undersökningar. Berört område ligger inom fornlämning L1983:1114, som är ett bebyggt stadslager från det äldre Strängnäs (medeltid och framåt). Vid domkyrkan finns det också fornlämningar i form av ett flertal runstenar. I området kan man utöver gravar förvänta sig rester från bebyggelse av såväl profan som kyrklig karaktär.

Sammanfattande bedömning

I MKB:n presenteras det inte en bedömning i direkt relation till arkeologin inom området. Det kommer att krävas ytterligare arkeologiska insatser i framtiden för att skapa en tydligare bild över den arkeologiska situationen på Kyrkberget. Alla framtida markingrepp inom utpekade fornlämningar kräver tillstånd enligt Kulturmiljölagen.

Naturmiljö

Naturmiljökapitlet inleds med en beskrivning av den framtagna naturvärdesinventeringen, en nulägesbeskrivning samt vilka bedömningsgrunder som bedömningen kommer att utgå ifrån.

Dessa inledande delar följs av en redogörelse över konsekvenserna av ett genomförande av detaljplanen i relation till kulturmiljön.

Naturvärdesobjekt och enskilda växtarter

Planförslaget innebär fysiskt ianspråktagande av delar av tre naturvärdesklassade områden (se kartbild på s.77 i planbeskrivningen). Av dessa har ett klass 2 högt naturvärde, ett klass 3 påtagligt naturvärde och ett klass 3 visst naturvärde.

Intrånget i naturvärdesobjekt 6 (högt naturvärde) innebär att fyra av de totalt 14 träd som finns där behöver avverkas: en bohuslind med påtagligt naturvärde, en ung skogsalm med lågt naturvärde, en dubbelstammig lönn med högt naturvärde samt en bohuslind med högt naturvärde. De två sistnämnda är klassade som särskilt skyddsvärda. Ytterligare ett särskilt skyddsvärt träd, en parklind, kan komma att påverkas av planförslaget, antingen direkt via avverkning eller indirekt genom att grävarbeten skadar dess rotsystem. Av de träd som avverkas är bohuslinden rödlistad som akut hotad (CR) i Sverige. Eftersom de exemplar som påverkas av planförslaget är planterade på platsen och dessutom lokaliserade utanför artens naturliga utbredningsområde, tillskrivs de dock ett lägre artvärde. De träd som avverkas har en indirekt negativ effekt på de arter som nyttjar dem för födosök, boplats eller viloplats, vilket bedöms få negativa konsekvenser för den biologiska mångfalden i allmänhet. Förlusten av enstaka träd bedöms dock inte leda till någon omedelbar försämring av arters överlevnad eller spridningssamband, framför allt då det finns träd kvar som kan fungera som ersättare inom och utanför planområdet.

I naturvärdesobjekt 2 (påtagligt naturvärde) är naturvärdena främst kopplade till träden. Det intrång som planförslaget gör i objektet medför att två träd med visst naturvärde behöver avverkas: en flerstammig oxel och en lönn. Sannolikt kommer även ytterligare en lönn med visst naturvärde behöva avverkas, eller i alla fall påverkas negativt av grävarbeten. Även om den flerstammiga oxeln klassas som ett särskilt skyddsvärt träd då den uppfyller kriteriet för jätteträd, bedöms den ha låga biotop och artvärden vilket begränsar konsekvenserna ur ett vidare naturmiljöperspektiv.

I naturvärdesobjekt 5 (Visst naturvärde) finns ett fåtal naturvårdsarter (gullviva, prästkrage, rödkämpar) samt blommande och bärande träd och buskar. Det intrång som planförslaget gör i objektet bedöms ha begränsade naturmiljökonsekvenser, eftersom de arter och miljöer som finns där är vanligt förekommande både lokalt och i en större skala.

Enskilda djurarter

I relation till djurarter bedöms inte planförslaget ha någon negativ påverkan på några fågelarters bevarandestatus. De träd som avverkas bedöms inte vara värdefulla för häckande

fåglar och avverkningen bedöms i övrigt inte ha någon betydande negativ effekt på fåglarnas habitat. Planområdets kontinuerliga ekologiska funktion bedöms bibehållas, trots avverkandet av träden.

Det finns inga kända observationer av fladdermöss inom planområdet, men det finns miljöer som har potential att kunna nyttjas som habitat för fladdermöss. De träd som avverkas bedöms i genomförd naturvärdesinventering inte vara värdefulla för fladdermöss. Intrånget i naturvärdeobjekt 5 innebär en viss förlust av potentiella födosökmiljöer, då området idag hyser blommande och bärande träd och buskar. Planförslaget påverkar dock inte några av de befintliga byggnaderna på ett sådant sätt att det förändrar deras potential att nyttjas som bo- och viloplats för fladdermöss. Med hänsyn till det bedöms planförslaget sammantaget inte ha någon betydande negativ effekt på de potentiella fladdermushabitaten. Denna bedömning är dock avhängig att det vidtas åtgärder för att säkerställa att områdets belysning inte försämrar förutsättningarna för fladdermöss.

Strandskydd

Planförslaget innebär att strandskyddet hävs i delar av planområdet som ligger inom 100 meter från Mälaren. Dessa delar omfattar Roggeborgen och Roggeplan som redan är ianspråktagna och utgörs av hårdgjord yta. Det finns ett antal träd i anslutning till parkeringen men dessa skyddas i detaljplanen. Planförslaget bedöms inte innebära några omfattande negativa konsekvenser för naturmiljön eller väsentligt förändra livsvillkoren för djur eller växter. Planförslaget kommer heller inte påverka den allemansrättsliga tillgången till strandområdet. Sammantaget bedöms därför planförslaget inte motverka de värden strandskyddet avser att skydda.

Sammanfattande bedömning

I relation till naturmiljön bedöms inte planförslaget medföra en negativ inverkan på strandskyddets syften eller bevarandestatusen för någon av artskyddsförordningen skyddade arter som påträffats inom planområdet. Trots att naturvärden som är klassade som höga påverkas bedöms intrånget som litet och den sammantagna bedömningen är därmed att planförslaget enbart medför små negativa konsekvenser för naturmiljön. Detta med förutsättning att belysningen inom planområdet begränsas med hänsyn till en eventuell förekomst av fladdermöss. Om belysningen inte anpassas till en eventuell förekomst av fladdermöss, bedöms planförslaget medföra måttliga till stora negativa konsekvenser för naturmiljön.

Samlad bedömning

De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. miljöbalken pekar ut ett antal generella principer som ska följas för att undvika att människor och miljö utsätts för skada eller olägenhet. Det

handlar exempelvis om att verksamhetsutövaren ska ha tillräcklig kunskap och att försiktighetsprincipen ska tillämpas.

I MKB:n beskrivs det att detaljplaneförslaget för Kyrkberget är baserat på goda kunskaper om områdets förutsättningar. En naturmiljöinventering har genomförts och det har gjorts en omfattande kulturmiljöutredning. Dessa har sedan använts för att undvika och minimera effekter på natur- och kulturmiljön.

WSP beskriver slutligen att planarbetet därmed bedöms ha genomförts enligt såväl kunskapskravet (2 kap. 2§ miljöbalken) som försiktighetsprincipen samt principen om att ”utföra de skyddsåtgärder, iakta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att förebygga, hindra eller motverka att verksamheten eller åtgärden medför skada eller olägenhet för människors hälsa eller miljön” (2 kap.3§ miljöbalken). Avslutningsvis har vald lokalisering föregåtts av ett gediget alternativarbete, varför även lokaliseringsprincipen enligt 2 kap.6§ miljöbalken bedömts ha följts.

I MKB:n presenteras även hur detaljplanens genomförande bidrar till eller motverkar att uppfylla relevanta miljö kvalitets- samt kulturmiljömål. Kopplingar dras till två av målen: *God bebyggd miljö* och *Ett rikt växt- och djurliv*. Bedömningen är att ett genomförande av detaljplanen i en mindre utsträckning motverkar till att uppfylla målet *God bebyggd miljö* då det sker en förändring av bebyggelsestrukturen och det direkta stadsrummet. I relation till målet *Ett rikt växt- och djurliv* görs bedömningen att ett genomförande av detaljplanen bidrar till att uppfylla målet genom att området förväntas aktiveras och nyttjas i en högre utsträckning.

GENOMFÖRANDEBESKRIVNING

Organisatoriska frågor

Genomförandetid

Genomförandetiden är 10 år från det detaljplanen vunnit laga kraft (4 kap. 21-25 §§ PBL). Efter genomförandetidens utgång fortsätter detaljplanen att gälla tills den ändras eller upphävs.

Ansvarsfördelning

Kommunen ansvarar för upprättande av detaljplan samt myndighetsutövning vid bygglov och bygganmälan samt utbyggnad och drift av allmänna anläggningar inom planområdet. Byggherren ansvarar för och bekostar uppförande, drift och skötsel av bebyggelse på kvartersmark.

Huvudmannaskap

Strängnäs kommun är huvudman för allmän plats. Det är enbart parkeringen, Roggeplan, som är allmän platsmark inom planområdet.

Avtal

Exploateringsavtal ska tecknas mellan kommunen och exploitören för att reglera ansvar för utbyggnad och ersättning för anläggningar inom allmän platsmark, ledningsomläggningar, upplåtelse av kvartersmark för allmänna ledningar, förrättningskostnader och marköverlåtelser mellan parterna etcetera. Kommunens princip för utbyggnad av allmän plats är att kommunen utför och exploitören bekostar.

Fastighetsrättsliga frågor och konsekvenser

Berörda fastigheter

Nedan listas berörda fastigheter och dess ägoförhållanden:

- Kyrkberget 1 – Statens fastighetsverk.
- Kyrkberget 2 – Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö.
- Kyrkberget 3 - Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö.
- Kyrkberget 4 – Strängnäs Stift.
- Kyrkberget 7 - Strängnäs domkyrkoförsamling med Aspö.
- Kyrkberget 9 - Lyktan förvaltning AB (Europaskolan).
- Kyrkberget 10 – Strängnäs kommun.
- Kyrkberget 17 – Statens fastighetsverk.

Fastighetsbildning, gemensamhetsanläggningar m.m.

Efter att detaljplanen vunnit laga kraft är avsikten att genomföra fastighetsbildning där del av fastigheten Kyrkberget 7 regleras till Kyrkberget 17.

Gränsen mellan Kyrkberget 7 och Kyrkberget 10 kommer att rätas ut varvid en mindre del av Kyrkberget 10 regleras till Kyrkberget 7.

I samband med ovanstående regleringar upphävs servitut för gångväg över Kyrkberget 17.

Servitut och ledningsrätter

Servitut 0486-06/35.1 som avser en rättighet för fastigheten Kyrkberget 10 avseende gångväg över fastigheten Kyrkberget 17 upphävs i samband med de fastighets regleringar som kommer att ske i och med planens genomförande.

Ekonomiska frågor

Planekonomi

De parter som genom att detaljplanen antas får ökade byggrätter ska gemensamt bekosta utbyggnaden av allmänna anläggningar.

MEDVERKANDE

Detaljplanen är framtagen av Samhällsbyggnadskontoret.

Samhällsbyggnadskontoret

Gustaf Björklund

Jonathan Nilsson, Daniel Quick &
David Sundholm

Planchef

Planarkitekter